

T.C.
KADİR HAS ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER VE KÜRESELLEŞME
ANABİLİM DALI

1990 SONRASI AFRİKA: “MÜCADELE ALANI”

Yüksek Lisans Tezi

Ufuk Tepebaş

İstanbul 2009

T.C.
KADİR HAS ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER VE KÜRESELLEŞME
ANABİLİM DALI

1990 SONRASI AFRİKA: “MÜCADELE ALANI”

Yüksek Lisans Tezi

Ufuk Tepebaş

Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Uğur ÖZGÖKER

İstanbul 2009

İÇİNDEKİLER

TABLO LİSTESİ	iii
ŞEKİL LİSTESİ	iii
KISALTMALAR	iv
GİRİŞ	1
1 BÖLÜM: SOĞUK SAVAŞ SONRASI AFRİKA’NIN PROFİLİ	4
1.1 Değişen Dünyada Afrika’nın Yeri.....	4
1.1.1 Sömürgeciliğin ve Soğuk Savaş’ın Afrika’ya Etkileri ve Günümüze Yansımaları	4
1.1.2 Soğuk Savaş Sonrası Genel Durum.....	15
1.2 Ekonomik ve Sosyal Göstergeler	19
1.2.1 Ekonomik Kalkınma.....	19
1.2.1.1 Tarım ve Sanayi.....	23
1.2.1.2 Dış Borçlar, Yardımlar ve Yatırımlar	30
1.2.2 Sosyal Kalkınma	34
1.2.2.1 Eğitim ve Sağlık	35
1.2.2.2 Milenyum Kalkınma Hedefleri (MKH) ve Göstergeler	40
2 BÖLÜM: SOĞUK SAVAŞ SONRASI AFRİKA’NIN GÜVENLİK SORUNLARI VE BÖLGESEL BARIŞIN TESİSİ	43
2.1 Soğuk Savaş Sonrası Yaşanan İç Savaşlar, Devletlerarası Sorunlar ve Yeni Güvenlik Tehditleri	43
2.1.1 İç Savaşlar	43
2.1.1.1 Etnisite ve İç Savaş: Ruanda Örneği.....	51
2.1.1.2 Din ve İç Savaş: Sudan Örneği	55
2.1.1.3 İdeoloji ve İç Savaş: Kongo D. C. Örneği	60
2.1.2 Devletlerarası Sorunlar ve Güvenlik	63
2.1.2.1 Sınır Anlaşmazlığı: Etiyopya- Eritre Örneği	65
2.1.2.2 Afrika’nın Yeni Güvenlik Tehditleri	68
2.1.2.3 Enerji Güvenliği	73
2.2 Birleşmiş Milletler ve Bölgesel Örgütlerin Çatışma Çözümünde ve Barışın Tesisindeki Rollerini.....	76
2.2.1 Birleşmiş Milletler (BM).....	76
2.2.2 Afrika Birliği ve Diğer Bölgesel Örgütler.....	79

3 BÖLÜM: BÖLGE DIŞI GÜÇLER VE KITA ÜZERİNDE YARATTIKLARI ETKİLER	84
3.1 Batılı Güçlerin Afrika'ya Yönelik Politikaları.....	84
3.1.1 ABD	84
3.1.2 AB	91
3.1.3 Japonya.....	99
3.2 Doğulu Güçlerin Afrika'ya Yönelik Politikaları.....	103
3.2.1 Çin Halk Cumhuriyeti (ÇHC)	103
3.2.2 Hindistan	112
3.2.3 Rusya Federasyonu	117
SONUÇ.....	123
KAYNAKÇA	128

TABLO LİSTESİ

Tablo.1 Afrikalı Devletlerin Bağımsızlık Dönemleri	11
Tablo.2 Afrikalı Liderler Koltuklarını Nasıl Devretmişlerdir, 1960- 2003	13
Tablo.3 Afrika'nın Genel Ekonomik Göstergeleri (2005).....	20
Tablo.4 1998- 2006 Yılları Arasında Büyüme Göstergeleri.....	22
Tablo.5 Tarım Sektörünün Alt Bölgelerdeki Payı (%).....	24
Tablo.6 Ürünlerin Üretimindeki Artış Oranları, 1990- 2004 (%).....	25
Tablo.7 Hizmet Sektörünün Alt Bölgelerdeki GSMH'lere Oranı.....	30
Tablo.8 Küresel Doğrudan Yabancı Yatırım Akışında Gelişmekte Olan Bölgelerin Payları (%).....	33
Tablo.9 Küresel Doğrudan Yabancı Yatırım Akışında Afrika'daki Bölgelerin Payları (%).....	33
Tablo.10 Milenyum Kalkınma Hedefleri (MKH) ve Gelişim Göstergeleri.....	40
Tablo.11 Milenyum Kalkınma Hedefleri'nde Başarılı Ülkeler.....	41
Tablo.12 ABD'nin Sahra altı Afrika ile Ticareti (milyon dolar).....	90
Tablo.13 Afrika'ya Yönelik Resmi Kalkınma Yardımları, 2006 (milyon dolar)	102
Tablo.14 Çin'in Afrika'daki Yatırımları Afrika'nın Genel Ekonomik Göstergeleri (2005).....	108
Tablo.15 Çin'in Afrika'ya Yönelik Doğrudan Yabancı Yatırımlarında Sektörel Dağılım, 1979- 2000.....	111
Tablo.16 Hindistan'ın Afrika'ya İhracatı (milyon dolar).....	114
Tablo.17 Hindistan'ın Afrika'dan İthalatı (milyon dolar).....	114
Tablo.18 Dünya Petrol İthalatçıları ve İhracatçıları.....	118

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil.1 Eritre ile Etiyopya Arasındaki Çatışma Bölgeleri.....	66
--	----

KISALTMALAR

AB: Avrupa Birliği

ABÖ: Afrika Birliği Örgütü

ABD: Amerika Birleşik Devletleri

BDT: Bağımsız Devletler Topluluğu

BET: Bölgesel Ekonomik Topluluklar

BM: Birleşmiş Milletler

ÇHC: Çin Halk Cumhuriyeti

DTÖ: Dünya Ticaret Örgütü

DYY: Doğrudan Yabancı Yatırımlar

G-8: Gelişmiş 8'ler

GSMH: Gayri Safi Milli Hasıla

MKH: Milenyum Kalkınma Hedefleri

RKY: Resmi Kalkınma Yardımları

SSCB: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği

GİRİŞ

Dünyanın en kozmopolit kıtası olarak nitelendirilebilecek olan Afrika, 100'den fazla ana etnik grubu, muazzam fiziksel ve siyasal farklılıkların yanı sıra insani çeşitlilikleri de bünyesinde barındırmaktadır. Ancak bölgede ortaya çıkan söz konusu farklılıkların ve çeşitliliklerin, bugüne kadar gelen süreçte kıta ülkelerine yansımalarının daha çok olumsuz yönde olduğunu ifade etmek mümkündür.

Afrika ülkeleri bağımsızlıklarını büyük oranda 2. Dünya Savaşı sonrası kazanmışlardır. Öte yandan Etiyopya ve Liberya'nın sömürge geçmişleri bulunmazken, Bostvana ve Mauritius daimi demokratik hükümetlere sahip kıta ülkeleridir. Ancak kıtada yer alan ülkeler, sahip oldukları zengin kaynaklarına, genç ve dinamik nüfuslarına karşın yoksuldurlar.

Binden fazla orjinal dilin ve beş ya da altı ikincil yaygın lisanın konuşulduğu kıta olan Afrika'daki 53 ülkenin 48'i Sahra altı olarak ifade edilen coğrafyada yer almaktadır. Sahra altı Afrika bölgesinde yer alan ülkelerin büyük çoğunluğu oldukça geniş topraklara sahiptir. Başka hiçbir kıtada bu kadar fazla ülke bulunmamaktadır. Öte yandan hiçbir kıta da bu denli bölünmemiştir. BM Genel Kurulu'nda başka hiçbir kıtanın Afrika'nın sahip olduğu kadar temsilcisi bulunmamaktadır. Başka hiçbir kıta bu kadar fazla sayıda farklı etnik gruba ev sahipliği yapmamaktadır. Coğrafi eşitsizlik başka hiç bir yerde bu kadar yayılmamıştır. Başka hiçbir kıtada iç savaşlar sonucu Afrika'da olduğu kadar masum insan ölmemiş ve yaşadığı toprakları terk etmek zorunda kalmamıştır. Birbirinden farklı doğal kaynakların zenginliği açısından Afrika oldukça önemli bir konuma sahiptir, ancak buna karşın başka hiçbir kıtada bu kadar fazla insan günlük 1 doların altında gelire yaşamak zorunda bulunmamaktadır. Başta HIV/AIDS olmak üzere başka hiçbir kıtanın etrafı bu kadar çeşitli ve ölümcül hastalıklarla kuşatılmamıştır.

Afrika'da Müslümanlık ve Hıristiyanlık gibi ana dinlerin yanı sıra eski inanç sistemlerinin de varlıklarını muhafaza ettikleri görülmektedir. Afrika; en fazla

Hıristiyan nüfusun yaşadığı kıta olmasının yanı sıra Orta Doğu'dan sonra en fazla Müslümanı bünyesinde barındırmaktadır.

Afrika ülkeleri geçmişte olduğu gibi günümüzde de büyük oranda ortak bir kaderi paylaşmaktadırlar. Bunları; etnik şiddet olayları, büyük çaplı iç savaşlar ve sosyo- ekonomik açıdan az gelişmişlik şeklinde sıralamak mümkündür. Bunda şüphesiz sömürgeciliğin önemli ve olumsuz bir etkisi bulunmaktadır. Avrupalılar ise üstün olarak kabul ettikleri kendi kültürlerini, Afrika'nın vahşi olarak nitelendirdikleri kültürüne karşı yaymayı bir vazife olarak kabul etmişlerdir.

Günümüzde Afrika kıtasından söz edilirken, kıtayı diğer kıtalardan ayıran öncelikli konular; Afrika ülkelerinin siyasi, ekonomik ve sosyal alanlarda içinde buldukları sorunlardır.

Son dönemde, zengin doğal kaynakları ve kendini hızla geliştiren genç nüfusuyla Afrika'nın gerek gelişmiş gerekse gelişmekte olan ülkeler nezdindeki önemini güç geçtikçe arttırmaya başladığı ve önemli bir mücadele alanı olarak üzerinde rekabetin yoğunlaştığı görüldüğü belirtilmektedir.

AB ile gerçekleştirilen Kahire ve Lizbon Zirveleri'nin yanı sıra ABD'li ve Avrupalı liderlerin üst düzey ziyaretleri, ekonomileri hızla gelişmekte olan Çin H.C. ve Hindistan gibi ülkelerin yakın dönemde gerçekleştirmiş oldukları ve gelecekte de belirli periyotlarda tekrarlanacak olan "Afrika Forumları" kıtaya verilen önemin açık birer göstergesidir. Başta Çin H. C. olmak üzere gelişmekte olan birçok devletin Afrika'ya olan ilgisi, özellikle ABD ve AB üyesi ülkeler tarafından tehdit olarak görülmekte ve söz konusu ilişkilerin sınırlandırılması amaçlanmaktadır. Afrika, Türkiye'nin de son dönemde önem verdiği bir kıta olup, çok taraflı dış politika anlayışının önemli bir göstergesi olarak ifade edilebilir.

Diğer taraftan; kıta ülkelerinde devam eden çatışmaların durdurulması, eğitim ve sağlık alanındaki ihtiyaçların giderilmesi, demokrasinin ve şeffaflığın tesisi, ekonomik şartların iyileştirilmesi ve son dönemde yakalanan büyüme trendinin istikrarlı bir biçimde devam ettirilmesi ve Milenyum Kalkınma Hedefleri'ne ulaşılması açısından büyük bir önem arz etmekle birlikte, Afrika'nın makus talih ve tarihinin yakın dönemde değişebileceğine işaret etmektedir.

Söz konusu çalışma, 1990 sonrası bölge dışı güçlerin, Afrika'da ekonomik, siyasi ve hatta kültürel etkinliklerini güçlendirmeye çalıştıklarını, bir diğer ifadeyle kıtada vermiş oldukları üstünlük mücadelesini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Söz konusu üstünlüğün sağlanması, aynı zamanda bölgede uzak coğrafya politikası izleyen diğer dış güçlerin etkinliklerinin de sınırlandırılmasını gerektirmekte ve böylece rekabetin boyutu genişlemektedir.

Çalışmanın birinci bölümünde Soğuk Savaş sonrası Afrika'nın profili incelenirken, Afrika'nın tarihinde kayıp süreçler olarak da adlandırılabilir olan sömürgecilik ve Soğuk Savaş'ın günümüze yansımaları ele alınmakta, ekonomik ve sosyal kalkınmaya ilişkin göstergeler, gelecekte ulaşılması gereken hedeflerle mukayese edilerek ortaya konulmaktadır.

İkinci bölümde Afrika'nın Soğuk Savaş sonrası güvenlik sorunları araştırılırken; iç savaşlar ve devletlerarası sorunların yanı sıra yeni güvenlik tehditlerine değinilmekte, yine uluslararası ve bölgesel kuruluşların çatışma çözümünde ve barışın tesisinde ne gibi roller üstlendikleri belirtilmektedir.

Çalışmanın üçüncü ve son bölümünde ise bölge dışı güçlerin, Afrika'ya yönelik politikaları ve söz konusu politikaların kıta ülkeleri üzerinde olumlu ya da olumsuz ne gibi etkiler oluşturduğu ve Afrika'nın bu süreçten ne tür kazanımlar elde edebileceği incelenmektedir.

1 BÖLÜM: SOĞUK SAVAŞ SONRASI AFRİKA’NIN PROFİLİ

1.1 Değişen Dünyada Afrika’nın Yeri

1.1.1 Sömürgeciliğin ve Soğuk Savaş’ın Afrika’ya Etkileri ve Günümüze Yansımaları

Afrika’nın tarihi, şüphesiz sömürgecilik gibi talihsiz bir dönemle başlamamaktadır. Çok sayıda antropoloğa göre Sahra altı Afrika, insan ırkının ilk olarak görüldüğü bölgedir.

Yüzlerce yıl önce Afrikalı dâhilerin başta bilim ve teknoloji olmak üzere birçok alanda önemli gelişmeler sağladıkları bilinmektedir.¹ Örneğin dünya üzerindeki ilk okuma ve yazma yöntemlerinden birisi olarak kabul edilen resimli eski Mısır yazıları, Afrikalılar tarafından M.Ö. 3000 yılında bulunmuştur. Bir diğer örnek olarak, Hıristiyanlığın ortaya çıkmasından evvel Mısır’ın güneyindeki eski Meroe şehrinde yer alan Kuşit uygarlığına ait beş yüz yıllık el yazısını göstermek mümkündür.²

Buna karşın, 15. yüzyıldan sonra Avrupa’yla karşılıklı ilişkilerin tesis edilmesi, kıtanın geleceği açısından önemli bir dönüm noktası olmuş ve bu dönemde tarım işçiliğine yönelik talepteki artış, Afrika’ya yönelik ilginin artmasını da beraberinde getirmiştir. Batılı ülkeler, çok sayıda Afrikalının göçündeki köle ticaretinden büyük kazançlar elde ederlerken, Afrika’daki nüfus dağılımı, bu durumdan olumsuz etkilenmiş ve büyük çaplı göçlerin ardından başta kıtanın doğusu ve batısı olmak üzere birçok bölgenin boşaldığı görülmüştür.

19. yüzyıl, uluslararası sistemde olduğu kadar Afrika açısından da kritik bir süreç olarak ifade edilebilir. 1 Ekim 1814’de başlayan ve Haziran 1815’de sona eren Viyana Kongresi, uluslararası sistemde etkin konumda bulunan Avrupalı devletlerin aralarındaki sorunları toplantılar yoluyla çözme girişimlerinin başlangıcı olurken, kongre sonrası ortaya çıkan ve Avrupa Ahengi Sistemi olarak adlandırılan dönem

¹ Metalürji, astronomi, astroloji, matematik, ziraat, denizcilik, tıp, mimari ve mühendislik, söz konusu alanlar arasında yer almaktadır.

² James Shikwati, “Doğu Afrika’daki Ekonomik Gelişim ve Kalkınma Yardımları”, Doç. Dr. Ahmet Kavas ve Ufuk Tepebaş (Ed.), **Sahra altı Afrika** içinde (99- 111), İstanbul: TASAM Yayınları, 2007, s.99

boyunca Avrupa’da büyük çaplı savaşlar görülmemiştir.³ Ancak bu dönemde savaşların Avrupa dışına taşındığını ifade etmek mümkündür.

19. yüzyılın başlarında Fransa ve İngiltere arasındaki rekabet, söz konusu ülkelerin sistemdeki başat güçler olmaları nedeniyle tüm dünyayı etkilerken, Avrupa ve Kuzey Amerika ülkelerinin özellikle az gelişmiş Afrika ve Uzak Doğu’ya yönelik fetih savaşları yoğunluk kazanacaktır.⁴ Öte yandan 19. yüzyılda genel olarak uluslararası sistemde ulusal bağımsızlık hareketlerinin geliştiği gözlemlenirken, ideolojik öğelerin de ortaya çıktığı; bunun uluslararası ittifakların oluşumunda ve çatışmalarda etkin bir faktör olarak devreye girdiği görülmüştür.⁵ Ayrıca yine 19. yüzyılda uluslararası sisteme yeni devletlerin girmesi sonucu aktör sayısı artarken, sistemin sınırları da genişlemiştir.

Bu dönemdeki Sanayi Devrimi sonucunda ortaya çıkan bilimsel ve teknolojik gelişmeler ise büyük orduların ve gerekli teçhizatların oluşturulabilmesine yardımcı olmuştur. Bu durum, özellikle Almanya ve Birleşik Devletleri’in konumlarını güçlendirirken, Üçüncü Dünya’nın daha da gerilemesine neden olmuştur. Bunun temel nedeni, söz konusu kesimin, askeri devrimi benimsemeyi başaramaması ve verimli bir sanayi tabanını kullanamamasıdır.⁶

Sömürgecilik politikaları, aslında ilk olarak Kuzey ve Latin Amerika’da uygulanırken, 19. yüzyılın başında söz konusu politikaların bu bölgelerde etkisini yitirmeye başlamasının ardından Afrika’nın sömürgeciliğin yeni merkezi haline gelmeye başladığı görülmektedir. Kıta üzerinde sürekli olarak artan keşifler, 19. yüzyılın sonlarına doğru Avrupa’da sanayileşme ve şehirleşmenin etkilerinin yanı sıra 1867 yılında Güney Afrika’da bulunan Kimberley’deki değerli mücevherlerin keşfi ve 1869 yılında Süveyş Kanalı’nın açılmasıyla birlikte kıtaya ulaşımın kolaylaşması, Avrupalı güçler arasında ilginin ve çıkarların kıta üzerinde yoğunlaşmasını beraberinde getirmiş ve Afrika, bu dönemde önemli bir “mücadele alanı” olarak görülmeye

³ Prof. Dr. Faruk Sönmezoğlu (Der.), Deniz Ülke Arıboğan, Gülden Ayman, Beril Dedeoğlu (Haz.), Uluslararası İlişkiler Sözlüğü, 2. Basım, İstanbul Der Yayınları, 1996, s.474

⁴ Paul Kennedy, Büyük Güçlerin Yükseliş ve Çöküşleri (16. Yüzyıldan Günümüze Ekonomik Değişim ve Askeri Çatışmalar), 8. Baskı, Birtane Karanakçı (çev.), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2001, s.191

⁵ Tayyar Arı, Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika, 4. Baskı, İstanbul Alfa Yayınları, 2001, s.113

⁶ Paul Kennedy, Büyük Güçlerin Yükseliş ve Çöküşleri (16. Yüzyıldan Günümüze Ekonomik Değişim ve Askeri Çatışmalar), Çeviren: Birtane Karanakçı, 8. Baskı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2001, s.239

başlamıştır. Bir diğer ifadeyle 19. yüzyılda Afrika'nın etkisini giderek arttıran bir çember içine alındığı belirtilmektedir.⁷

Özellikle Sahra altı Afrika bölgesi, bu dönemde uluslararası sistemde etkin konumlarda bulunan Avrupalı devletler arasındaki rekabetin yoğunlaştığı bir bölge olurken; söz konusu güçler, bölgedeki birbirinden farklı doğal kaynakları kontrol altına almak suretiyle uluslararası sistemdeki etkinliklerini geliştirmeyi amaçlamışlardır. Ayrıca bölgedeki konjonktürün de sınırları belli olmayan kabileler, şehir devletleri, krallıklar, imparatorluklar ve bunlar arasındaki çeşitli farklılıklar nedeniyle dış müdahalelere açık olması, Avrupalı güçlerin kısa zamanda bölgeyi kontrolleri altına almalarını beraberinde getirmiştir.

Avrupalı devletler, 19. yüzyılın sonlarına doğru artan rekabetin neticesinde, kendi aralarında Afrika üzerindeki olası çatışmaların önlenmesi amacıyla da Portekiz'in önerisi ve Bismarck'ın arabuluculuğunda Berlin'de bir araya gelmişlerdir. 1884- 85 yıllarında düzenlenen Berlin Konferansı, aslında bir bakıma Afrika üzerindeki sömürgecilik politikalarının genel çerçevesinin çizilmesi ve belli bir sistem üzerine oturtulması anlamına geliyordu.⁸

Konferans sonucunda kıtanın paylaşımından ziyade siyasal sınırları çizilmiş ve kıyıların işgali sırasında uyulacak kurallar belirlenmiştir. Ancak Avrupalı güçler, söz konusu sınırları belirlerken, birgün buralarda etkilerinin azalacağı düşüncesinden hareketle uzun vadeli politikaları gereği; etnik, dinsel, sınıfsal farklılıkları ve coğrafik engelleri kullanmaktan kaçınmamışlar ve geleneksel ticareti de bilinçli bir şekilde dikkate almamışlardır. Berlin Konferansı, simgesel olarak, global meselelerde eski Avrupa egemenliği döneminin doruk noktası olarak değerlendirilmektedir.⁹ Öte yandan Afrika insanı, kendi kıtalarının yeni sınırlarının çizildiği ya da bir diğer ifadeyle kendi geleceklerinin belirlendiği konferansta bulunmazken, çeşitli bölgelere yerleştirilmeleri konusunda da herhangi bir rol oynayamamışlardır. Özetle, söz konusu süreç, Afrikalı ülkeler üzerinde etkileri günümüzde dahi hissedilen olumsuz sonuçlar bırakacaktır.

⁷ William H. McNeill, Dünya Tarihi, Alaeddin Şenel (çev.), Ankara: İmge Kitabevi, 2001, s.715

⁸ Berlin Konferansı'na katılan devletler; İngiltere, Fransa, Almanya, Portekiz, Belçika, Avusturya, İtalya, Rusya, İspanya, ABD, İsveç, Norveç, Danimarka ve Osmanlı İmparatorluğu'dur.

⁹ Kennedy, s.243

Buna karşın, Avrupa'nın yıllar sonra 1. ve 2. Dünya Savaşları'yla uğrayacağı yıkımda, Afrika üzerindeki rekabetin etkileri de uluslararası sistemdeki dengelerin değişmeye başlaması açısından son derece önemlidir. 1898 ve 1999 yıllarında Yukarı Nil'de Fransızlarla İngilizleri karşı karşıya getiren Faşoda Krizi, iki sömürgeci gücün fikir ayrılığı yaşadığı önemli krizlerden birisi olmuş ve bölgedeki rekabetin aynı zamanda dönemin büyük güçlerine de olumsuz yansımalarının olacağı yönünde ciddi bir sinyal olmuştur.¹⁰

Fransa; Kuzey ve Batı Afrika'da, İngiltere; Mısır, Sudan, Güney ve Doğu Afrika'da kendilerine bağlı koloniler oluşturmuşlardır. Afrika Boynuzu olarak nitelendirilen, Mısır ve Sudan'ın aşağısında kalan kıtanın Kuzey Doğu kesimi; İngiltere, Fransa ve İtalya arasında paylaşılmıştır. Portekiz, Afrika'nın Güney Batı ve Güney Doğu kesimlerindeki geniş sahil bölgelerini kontrolü altına alırken, Batı Afrika'da da ufak bir koloni (günümüzde Gine Bissau devletinin yer aldığı bölge) oluşturmuştur. Belçika, bugünkü Kongo'nun yer aldığı bölgede kendisine bağlı bir koloni oluştururken, Almanya ve İspanya da kıta üzerinde toprak talebinde bulunmuşlardır.

Günümüzde 53 Afrika ülkesinin büyük çoğunluğunda mevcut olan etnik, dinsel ve sınıfsal farklılıklar, büyük oranda temelleri Berlin'de atılan Avrupa'nın sömürgeci politikalarının eseridir. Söz konusu farklılıklar, kıta ülkelerinde ulusçuluk duygusunun gelişmesini de engellemiştir. Kıtada oluşturulan kolonilerin büyük çoğunluğunun birbirinden farklı, genel olarak birbirine rakip ya da düşman olan, farklı dilleri konuşan ve barış içinde bir arada yaşama tecrübesine sahip olmayan çeşitli etnik gruplardan oluşması, komşu ülkeler arasında çoğu kez irredantizm politikalarının gündeme gelmesine de neden olmuştur. Geniş etnik gruplardan Malinke kavmi, kendilerini Batı Afrika kolonilerinde bulurken, sonraki dönemlerde Gambiya, Gine, Gine Bissau, Mali, Moritanya, ve Senegal'de yaşamlarına devam etmişlerdir. Tuareg kavmi; Nijer, Nijerya, Burkina Faso, Senegal ve Mali'deki kolonilere dağılmıştır. Maasai kavmini günümüzdeki Tanzanya'da ve Kenya'da bulmak mümkündür.¹¹ Afrika'da çok şiddetli çatışmaların yaşandığı Afrika Boynuzu adı verilen bölgede yer alan ülkelere

¹⁰ Faşoda Krizi'ne ilişkin detaylar için bkz. Ronald Robinson & John Gallagher, "The Meaning of Fashoda", Robert O. Collins (Ed.), **Historical Problems of Imperial Africa** içinde (47- 48), Updated and Expanded Edition, 2007, Markus Wiener Publishers Princeton, s.47

¹¹ William Mark Habeeb, *Civil Wars in Africa*, Mason Crest Publishers, Broomall, 2007, s.32

bakıldığında, Etiyopya'nın 70, Eritre'nin 9, Tanzanya'nın ise 120 etnik grubu bünyesinde barındırdığı görülmektedir.¹²

Avrupalıların sömürgeci politikaları gereği ve baskı sonucu söz konusu farklı grupları tek çatı altında birleştirmeleri, bağımsızlık sonrası süreçte iç sürtüşmeleri de beraberinde getirmiştir. Sömürgecilik politikalarının olumsuz etkilerinden olan yoksulluk, geri kalmışlık, eşitsizlik, karamsarlık, etnik, dinsel ve sınıfsal farklılıklar, siyasi baskılar sonucunda kıtanın neredeyse tamamında iç savaşların ortaya çıkmasına neden olmuştur. 1945 yılından günümüze dek uzanan süreçte, Afrika'da 140'ın üzerinde iç savaşın yaşandığı ve söz konusu iç savaşlarda 20 milyon civarında insanın yaşamını yitirdiği, 67 milyon insanın ise mülteci konumuna düştüğü tahmin edilmektedir.¹³ Bu rakamlar, Birinci ve İkinci Dünya Savaşı'nın rakamlarıyla kıyaslandığında, Afrika'daki insan kaybının ne denli ciddi olduğu daha iyi görülmektedir.¹⁴

İç sorunların komşu devletlerarasında “yayılma etkisi” göstermesi, zaman zaman sorunların bölgeselleşmesini de beraberinde getirmiştir. Afrika'nın Somali ve Ruanda gibi çeşitli bölgelerinde ortaya çıkan sorunları, bu bölgeselleşmenin bir sonucu olarak açıklamak mümkündür. Kıtada ciddi sıkıntıları beraberinde getiren bu sorununun önüne geçilebilmesi amacıyla söz konusu farklılıkların ve bölünmelerin ortadan kaldırılması, özellikle Afrika Birliği başta olmak üzere bölgesel ekonomik topluluklar çerçevesinde birlikte çalışma ve istikrarsızlığa yönelik ülke içindeki rekabetin kontrol altına alınması gerekmektedir. Son dönemde kıtadaki mevcut kuruluşların, ülkeler arasında karşılıklı bağımlılık ve dostluk ilişkileri tesis etmek suretiyle kayda değer bir başarı sağladıkları ifade edilebilir.

Sömürgeciliğin kıta üzerindeki etkilerinden bir diğeri ise devletler arasında eşit olmayan topraklar, doğal kaynaklar ve ekonomik potansiyelle ilgilidir. Bir yanda petrol ve doğal kaynaklar açısından son derece zengin ülkeler bulunurken, bunların hemen yanı başlarında verimsiz topraklara sahip ülkelerin bulunmasını; bazı devletlerin denize

¹² Edmond J. Keller, “Introduction: Toward s New African Political Order”, Edmond J. Keller& Donald Rothchild (Ed.), **Africa in the New International Order** içinde (1- 14), Lynne Rienner Publishers, 1996, s.4

¹³ Department of Economic and Social Affairs, *Development Challenges in sub-Saharan Africa and post- conflict countries*, United Nations Publication, New York, 2005, s. 59

¹⁴ 1. Dünya Savaşı'nda yaklaşık 40, 2. Dünya Savaşı'nda ise 60 milyon can kaybının yaşandığı, 30 milyon insanın yaşadıkları yerleri terk etmek zorunda kaldıkları tahmin edilmektedir.

kıyıları bulunurken, bunlara komşu olan devletlerin karayla çevrili olmasını tesadüf olarak nitelendirmek mümkün değildir.

Avrupalı ülkelerin uyguladıkları sömürgecilik politikaları gereği Afrika'nın ekonomik geleneklerinin altı da oyularak iyiden iyiye zayıflatılmıştır. Örneğin Fransa, Fildişi Sahili'nde oldukça büyük kahve, şeker ve kakao ekim alanları tesis etmiş ve buradaki halk, geleneksel gıda ürünlerinin yetiştirilmesinden vazgeçmeye zorlanmıştır.¹⁵ Öte yandan bir İngiliz kolonisi olan Kenya'da 1895'den 1963 yılına kadar en verimli tarım alanları, Britanyalı beyaz göçmenlere tahsis edilmiştir. 20. yüzyılın başlarına kadar Portekiz; Angola'da kahve, pamuk ve şeker kamışı tarlaları tesis etmiş, binlerce Portekizli göçmen, Angola'ya göçerek çiftliklere ve tarlalara yerleşmiş, böylece bölge halkını buralarda köle olarak ağır şartlarda kullanmışlardır.¹⁶ Mevcut koşullar Belçika Kongosu'nda daha da kötü olmuş, Belçika Kralı Leopold paralı askerlerle bölgede kişisel bir otorite oluşturarak insanlara hükmetmiştir. Buradaki genç nüfus, maden ocaklarında ve kauçuk tarlalarında çalıştırılmıştır. Bu süreçte 4 ile 8 milyon arasında Kongolu'nun toplu katliamlara maruz kaldıkları, ayrıca açlık ve hastalık sonucu yaşamlarını yitirdikleri belirtilmektedir.¹⁷ Ancak Kral Leopold, Kongo'nun ekonomik açıdan sömürülmesinin bir sonucu olarak, o dönemde Avrupa'nın en zenginlerinden birisi haline gelmiştir.

Avrupalı sömürgeci devletler, Afrika'nın doğal kaynak zenginlikleriyle de yakından ilgilenmişlerdir. Bu doğrultuda kıta genelinde şirketler kurmuşlar, ajanları aracılığıyla da bunları kontrol altında tutarak ve bu kaynakları çıkartarak ihraç etmişlerdir. Kıtadaki kolonilerin bir gün bağımsızlıklarını kazanacakları varsayımından hareket edilerek sosyal ve siyasal altyapının tesis edilmesi, önemli bir misyon olarak görülmüştür. Buna karşın, sömürgecilik süreciyle birlikte Afrikalılar, kendi anavatanlarında yabancı konumuna düşerlerken, Avrupalı güçler bu sayede ticari akışı kontrolleri altına alarak, kıtanın doğal ve insani kaynaklarını sömürmek suretiyle büyük kazançlar elde etmişlerdir.

¹⁵ Department of Economic and Social Affairs, Development Challenges in sub-Saharan Africa and post-conflict countries, United Nations Publication, 2005, s.32

¹⁶ Habeeb, s.33

¹⁷ A.g.e., s.33

Sömürgecilik dönemindeki söz konusu rekabetin bir başka kötü mirası da devletlerarasında günümüze dek uzanan sınır ve toprak anlaşmazlıklarıdır.

Batılı güçler; Afrika'nın adeta kapışıldığı dönemde vahşi Afrika olarak adlandırdıkları kıtanın modernleştirilmesi, yerel halkın, kabile reislerinin zulmünden kurtarılması, hastalıkların tedavi edilmesi gibi aleni olarak sömürgeci politikalarını meşrulaştırmaya yönelik çeşitli gerekçeler sunarak kendi uygarlıklarının yararına koloniler oluşturmuşlardır. Bunun yanı sıra bölge insanının, Hıristiyanlığı benimsemesi amacıyla Katolik ve Protestan misyonerlerin kıtada yoğunlaşan faaliyetleri görülmüştür.

Demokrasinin teşviki, bireysel özgürlükler ve insan hakları gibi temel hususlar, sömürgeci devletlerce sürekli arka plana itilmiş ve bunların gündeme getirilmesine izin verilmemiştir. Afrikalıların, sömürgeci otoritelerin bu yönde eylemlerini protesto etmeleri için yasal ya da siyasi bir olanakları olmamıştır. Sömürgeciler, askeri güç kullanmak suretiyle bu türden eylemleri şiddet yoluyla sindirmiş, muhaliflerin liderleri tutuklanmış ve yerel siyasi hareketler yasaklanmıştır. Söz konusu temel gereksinimlerin sömürgeci güçlerce sürekli geri planda bırakılması, günümüzdeki az gelişmişliğin temel nedenlerinden birisini oluşturmaktadır.

Birinci Dünya Savaşı sonrası Osmanlı ve Avusturya- Macaristan gibi büyük imparatorluklar yıkılırken, bu topraklarda çok sayıda yeni devlet ortaya çıkmıştır. 1919 tarihli Versay Antlaşması da bu doğrultuda kolonilerin bağımsızlıklarını kazanmaları amacıyla yeni bir mekanizma tesis etmeye çalışırken, bu dönemde bağımsızlık yönünde kayda değer bir bilinç oluşmaya başladığı görülmektedir. Bu doğrultuda, 1920- 1939 döneminde Afrika'nın bazı bölgelerinde sömürgeciliğe karşı ciddi direnişler gelişmeye başlamış ve bu direnişler özellikle 2. Dünya Savaşı'nın ardından daha da güçlenmiştir. Bu dönemde Avrupalı güçlerin ekonomilerinin çökmesi ve uluslararası sistemdeki etkinliklerini yitirerek koltuklarını ABD ve SSCB'ye devretmeleri, sömürge imparatorluklarının üzerindeki baskılarını etkin bir biçimde devam ettirebilmelerini mümkün kılmamıştır.

Uluslararası sistemdeki değişim üzerine Avrupalı sömürgeci güçler, Afrika'daki ulusalçı liderlerle birlikte çalışmaya başlamış ve kolonileri için bağımsızlığa geçiş planları yapmıştır. Ancak Avrupalıların bazı kolonilerini baskı

altında tutma çabaları, kıta genelinde bağımsızlık savaşlarının ortaya çıkmasına vesile olmuştur. Örneğin Cezayirliler, 1954- 1962 yılları arasında Fransızlara karşı uzun ve kanlı bir savaş sonucu bağımsızlıklarını kazanırlarken, Angola ve Mozambik ise Portekiz'e karşı verdikleri uzun süreli bağımsızlık mücadelesi sonrası adeta birer enkaz yığını haline gelmişlerdir.

Afrikalı devletlerin bağımsızlıklarını büyük oranda 1960'lı yıllarda kazandıkları görülmektedir ki, söz konusu dönem de çift kutuplu sistemin en sıkı olduğu dönem olarak bilinmektedir. 1993 yılında bağımsızlığını ilan eden son devlet ise Eritre olmuştur. Buna karşın, bu gelişme sömürge dönemindeki sorunların bitmesi anlamına gelmemiştir. Öte yandan yeni bağımsız devletler, ciddi handikaplarla karşı karşıya kalmışlardır. Yeni hükümetlerin yetersiz kapasiteleri ve kaynakları, hızlı ve kolayca çöküş tehdidini de ortaya çıkarmıştır.

Tablo- 1: Afrikalı Devletlerin Bağımsızlık Dönemleri¹⁸

Dönem	Ülke Sayısı
1955- 1959	7
1960- 1969	31
1970- 1979	8
1980- 1989	1
1990- 1999	2

Kaynak: Goran Hyden, African Politics in Comparative Perspective, Cambridge University Press, New York, 2006

Böylesine acı tecrübelerin yaşandığı bir dönemde, 1963 yılında Afrika Birliği Örgütü (ABÖ) kurulmuştur. ABÖ; temelde toprak bütünlüğünün korunmasını, ayrılıkçı hareketleri ve irredantizmi engellemeyi amaçlayan “uti possidetis juris” prensibi benimsenmiştir.¹⁹ Aslında ABÖ'yü kıtanın bütünleşmesi yolunda atılan önemli bir adım olarak da tanımlamak mümkündür. Çünkü ABÖ, Kazablanka ve Monrovia Grupları arasındaki uzlaşmanın bir ürünü olarak ifade edilmekteydi.²⁰ Ancak dönemin şartları ve ülkelerin içinde buldukları zor koşullar göz önünde bulundurulduğunda örgütün çok da başarılı olmasını beklemek güçtü. Buna karşın, ABÖ'nün Özgürleştirme Komitesi

¹⁸ Afrika kıtasında yer alan ülkelerden Etiyopya'nın sömürge geçmişi bulunmazken, Liberya ise ABD'nin de yardımlarıyla 1847 yılında bağımsız bir cumhuriyet olarak kurulmuştur. G. Afrika Cumhuriyeti, 1910 yılında, Mısır ise 1922 yılında bağımsızlıklarını kazanmışlardır.

¹⁹ Keller, s.5- 6

²⁰ Makha Dado Sarr, “Afrika'daki Bölgesel Entegrasyon'un İncelenmesi ve Dış Ortaklık”, Ufuk Tepebaş (Ed.), **Türk ve Afrikalı Sivil Toplum Kuruluşları (STK'lar)** içinde (53-64), İstanbul: TASAM Yayınları (Henüz Yayınlanmamıştır), s.55

aracılığıyla sömürge idaresi altında bulunan ülkelerin özgürleştirilmesine ve Güney Afrika'daki ırk ayrımına (apertheid) karşı mücadeleye önemli katkılar sağladığını unutmamak gerekir.²¹

Uluslararası sisteme bakıldığında ise 1950'li yıllarda Bağlantısızlık Hareketi'nin ortaya çıkmasına karşın, çoğunluğunu Afrika, Asya ve Latin Amerika ülkelerinin oluşturduğu 3. Dünya Ülkeleri'nin, süper güçlerin ideolojik kutuplaşmaya dayalı çevreleme politikalarının dışında kalmayı başaramamalarını oldukça doğal karşılamak gerekir. Afrikalı liderlerin ideolojik kutuplaşmalarının sonucunda kıta ülkeleri, genel olarak Doğu ve Batı yanlısı şeklinde ifade edilmeye başlanmışlardır.

Önemli ölçüde sömürgeciliğin ve Soğuk Savaş koşullarının günümüze olumsuz bir yansıması kötü yönetim, Afrika'nın temel sorunlarından birisi olmuştur.²² Bağımsızlık sürecinin ilk yıllarından itibaren Afrika ülkeleri; başta iç savaş, istila ve özellikle de hükümet darbeleri neticesinde gerekli istikrarı bir türlü sağlayamazken, söz konusu sorun, günümüzde dahi Afrika'nın öncelikli sorunları arasında yer almaktadır. Özellikle 1960- 69 ve 1970- 79 dönemleri, Afrika'da iktidarın demokratik olmayan yollardan sıkça el değiştirdiği dönemler olmuştur. Bu süreçlerde çok sayıda lider ya idam edilmiş ya da sürgüne gönderilmiştir.²³ Nijerya, Kongo ve Cezayir, bu dönemde darbelerden en çok etkilenen ülkeler olmuşlardır.²⁴ Buna karşın, oldukça az sayıda liderin gönüllü olarak ya da demokratik bir seçim sonucu koltuklarını devrettikleri görülmektedir. Ancak 90'lı yıllarla birlikte demokratikleşmenin de etkisiyle seçim sonuçlarının ve gönüllü olarak görevden ayrılma gibi faktörlerin daha etkili olduğunu ifade etmek mümkündür. Buna karşın, yakın dönemde Gine Bissau'da Genelkurmay Başkanı'nın bombalı bir saldırı sonucu yaşamını yitirmesinden birkaç saat sonra kendisinin siyasi hasmı olan Devlet Başkanı'nın da bir grup askerinin silahlı saldırısı sonucu öldürülmesi, Afrika'da yönetim sorununun ne kadar hassas bir konu olduğunu göstermektedir.

²¹ Sarr, s.55

²² Buna karşın Seretse Khama (Bostvana) ve See Woosagun Ramgoolam (Mauritius) gibi dinamik ve karizmatik liderler, kendi genç nesillerine güçlü bir demokrasi geleneği bırakmayı başarmışlardır. Şüphesiz bu iki ülkenin, kıta ülkeleri arasındaki başarıları ve iç savaşlardan uzak durmayı başarmaları tesadüf değildir.

²³ Goran Hyden, African Politics in Comparative Perspective, Cambridge University Press, New York, 2006, s.19

²⁴ Habeeb, s.37

Tablo- 2: Afrikalı Liderler Koltuklarını Nasıl Devretmişlerdir, 1960- 2003

Neden	1960- 1969	1970- 1979	1980- 1989	1990- 1999	2000- 2003	Toplam
Darbe, savaş ya da istila sonucu	27	30	22	22	6	107
Doğal ya da kaza sonucu ölüm	2	3	4	3	0	12
Suikast (darbe hariç)	1	1	1	1	0	4
Gönüllü Emekli	1	2	5	9	2	19
Seçim Sonucu	0	0	1	12	6	19
Diğer (Geçici Rejim vb.)	6	8	4	14	1	33

Kaynak: Goran Hyden, African Politics in Comparative Perspective, Cambridge University Press, New York, 2006

ABD ve SSCB, Afrika'da sömürgeci güçler olmamalarına karşın, uluslararası sistemdeki konumları gereği bölgeye askeri güçlerini yerleştirmek, kendilerine yakın yönetimleri desteklemek, yakın kontrollerinde ittifak sistemleri oluşturmak ve aynı zamanda birbirlerinin ittifaklarını çevreleme politikaları uygulamak suretiyle, Afrika ülkeleri üzerinde etkinliklerini arttırmak amacıyla rekabet halinde olmuşlar ve 2. Dünya Savaşı sonrası bağımsızlıklarını kazanan kıta ülkeleri, kendilerini yeni bir rekabetin ortasında bulmuşlardır. Soğuk Savaş döneminde ABD ve SSCB'nin rekabete dayalı politikalarını, uluslararası sistemdeki hegemonyalarını korumaya yönelik hedefleri çerçevesinde değerlendirmek mümkündür. Dolayısıyla, kıta ülkeleri üzerindeki rekabeti, yalnızca kıtanın stratejik konumu ve sahip olduğu kaynaklar ile açıklamak yetersiz kalacaktır.

SSCB'nin Afrika politikası, kıtada ekonomik, siyasi ve askeri yayılmacılığı amaçlarken, ABD'nin Afrika politikası, bu türden bir yayılmacılıktan ziyade, Sovyetlerin etki alanının sınırlandırılmasına yönelik olmuştur. İki ülkeden birisinin kıta üzerinde etkinliğini arttırması yönündeki endişe, diğer ülkenin de kendisini harekete geçmek zorunda hissetmesine neden olmuştur. Ancak, Afrika ülkelerinin yaşadıkları çeşitli sorunlar ve genel anlamda birlik ve bütünlükten uzak bir görüntü sergilemeleri, söz konusu rekabetten gerektiği biçimde fayda sağlamalarına engel teşkil etmiştir.

Dönemin süper güçleri arasındaki rekabet; gerek iç, gerekse bölgesel çatışmaları teşvik edici birer rol oynamıştır. Etiyopya ve Somali arasındaki toprak anlaşmazlığı, Eritre'nin ulusal özgürlük savaşı, Angola ve Mozambik'teki temsili savaşlar, öte yandan

kıtanın güneyinde Mozambik, Angola ve Namibya'da dengeyi kendi lehlerine çevirmeye yönelik çabalar doğrudan süper güçlerin kıtadaki rekabetleriyle bağlantılıdır.²⁵ Öte yandan bu dönem, kıtada silahlanmanın da arttığı bir dönem olurken, bu durum ulusal giderleri de olumsuz yönde etkilemeye başlamıştır. Özellikle Ruanda, Sudan ve Somali, küçük ve hafif silahların kıtadaki önemli müşterileri arasında yer almışlardır.²⁶

Afrika'daki tarihsel kökenli çatışmalar, Soğuk Savaş'ın etkisiyle tırmanırken, özellikle 1970'li ve 1980'li yıllarda süper güçlerin ağırlıklı olarak Afrika Boynuzu'nda yer alan yandaşlarını destekledikleri görülmüştür. 15 yıllık periyotta Sovyetler Birliği'nin Etiyopya'ya verdiği askeri destek 11 milyar dolar olarak tahmin edilmektedir.²⁷ Buna karşın ABD, bu ülkeyi çevreleme stratejisi doğrultusunda Etiyopya'ya komşu ve Orta Doğu'daki yakın ülkeleri²⁸ desteklemiş ve bu ülkelerin askeri olanak ve kapasitelerini iyileştirmiş, bunun yanı sıra ortak askeri tatbikatlar gerçekleştirmiştir. Süper güçlerin arasındaki rakabet politikası, 80'li yılların ortalarına kadar devam ederken, bu durum şüphesiz bölgedeki güvenlik ve istikrarı da olumsuz yönde etkilemiştir.

Kıtadaki istikrarsızlığın ciddi boyutlara ulaşmasında, BM'nin bölgede aktif ve yapıcı politikalar izleyememesi de önemli bir etki yaratmıştır. Bunda şüphesiz iki kutuplu sistemden kaynaklanan kamplaşma nedeniyle örgüt içindeki bölünmeler önemli rol oynamıştır. Soğuk Savaş döneminde Avrupalı güçler, 2. Dünya Savaşı öncesi uluslararası sistemde sahip oldukları etkinliklerini koruyamadıklarından ikinci planda kalmışlar, ancak tarihsel çıkarları gereği Afrika'da kontrolü tamamen de kaybetmek istememişlerdir. Fransa, Afrika'da kapasitesi ölçüsünde kendisine yakın rejimleri destekleme politikası izlemiştir.²⁹ Buna karşın, 60'lı yıllarda Fransa'nın kıtadaki askeri etkinliğinin büyük ölçüde zayıfladığı görülürken, 1960'ta kıtada 60.000 olan asker sayısı, dönem sonunda 5.000'e kadar inmiştir.³⁰ Fakat, Süper Güçlerin Afrika'daki etkinliklerinin kısmen azalmaya başlaması sonucu, 1970'li yılların sonundan itibaren

²⁵ Keller, s.5- 10

²⁶ Scott Thomas, "Africa and the end of the Cold War: an overview of impacts", Sola Akinrinade& Amadu Sesay (Ed.), **Africa in the Post- Cold War International System** içinde (3-27), Pinter London&Washington, 1998, s.15

²⁷ Thomas, s.5- 6

²⁸ Mısır, Sudan, Kenya, Somali ve Oman

²⁹ Kongo, Kamerun, Gabon, Moritanya, Nijer ve Çad

³⁰ Thomas, s.8- 10

Fransa'nın Frankofon Afrika'ya olan ilgisinin yeniden artmaya başladığı görülecektir. Öte yandan Gorbaçov'un "şeffaflık" olarak adlandırılan politikası, başta Etiyopya olmak üzere kıtadaki yandaşlarının askeri kapasiteleri üzerinde dramatik etkiler oluşturmuş; Sovyetler Birliği tarafından iyi ilişkilerin devam ettirileceği vurgulanmasına karşın, askeri ve ekonomik desteğin sürdürüleemeyeceği belirtilmiştir.

Soğuk Savaş döneminin sonuna doğru Afrika, yönetsel anlamda da yeni bir döneme girmeye başlarken, diktatör liderlerin tasviye süreci hızlanmış ve demokratikleşme hareketlerinin de artmaya başladığı görülmüştür.

Günümüzde çok sayıda Afrika ülkesindeki sosyal hizmetlerin ve altyapının yetersiz olmasında, eğitim ve sağlık sektörlerindeki temel ihtiyaçların eksikliğinde ve cinsiyet eşitsizliğinin temelinde de sömürgecilik ve Soğuk Savaş dönemindeki politikaların olumsuz etkilerinin bulunduğu inanılmaktadır. Bir başka ifadeyle, Afrika ülkeleri, sömürgecilik döneminde ciddi kayıplara uğrarlarken, Soğuk Savaş döneminin de kurbanları olmuşlardır. Afrika kültürü, söz konusu süreçlerden oldukça olumsuz etkilenirken, bu dönemlerdeki gelişmelerin, kıtaya psikolojik açıdan yansımaları da olumsuz olmuş ve bu durum, tarihi güvensizliği de beraberinde getirmiştir.

Afrikalıların büyük çoğunluğu, kıta olarak içinde buldukları sorunların temelinde özellikle 19. yüzyılın sonlarında ve 20. yüzyılın başlarında kendileri üzerinde uygulanan sömürgeci politikaların etkilerinin olduğuna inanmaktadır. Bu durum, az gelişmiş ülkelerin kapitalist uygulamadaki başarısızlıklarından ziyade, dünya kapitalist sistemi içindeki gelişmiş ülkelerle olan bağımlılık ilişkilerinden kaynaklandığı yönündeki globalist yaklaşımla da örtüşmektedir.

1.1.2 Soğuk Savaş Sonrası Genel Durum

Dünya kamuoyu, 90'lı yıllarda çok önemli değişimlere ve gelişmelere şahit olmuştur. Şüphesiz bunların başında Soğuk Savaş'ın simgesi olan Berlin Duvarı'nın çökmesi, 2. Dünya Savaşı'nın böldüğü Doğu ve Batı Almanya'nın birleşmesi, Sovyetler Birliği'nin tarihe karışarak yerini Rusya'nın alması, iki kutuplu sistemin sona ermesi ve çok kutuplu bir sistemin ortaya çıkması gelmektedir. Söz konusu sistem, Yeni Dünya Düzeni olarak da adlandırılmaktadır.

Yeni Dünya Düzeni'nde AB, Çin Halk Cumhuriyeti ve Japonya, yeni uluslararası düzende ABD'yi dengeleyebilecek güçler olarak görülmekte ve uluslararası sistem, çok kutuplu olarak tanımlanmaktadır. Rusya ise istikrarlı bir gelişme göstermekle birlikte, BM Güvenlik Konseyi Daimi üyesi olmasının yanı sıra G-8 ülkeleri arasında da yer alan halen önemli bir ülkedir.

Soğuk Savaş'ın sona ermesi, bir anlamda Atlantik ilişkilerini de büyük ölçüde etkilemiş ve Avrupa'nın ABD'ye olan bağımlılığı azalırken, NATO'nun varlığı da tartışılmaya başlanmıştır.

Soğuk Savaş sonrası ABD, en güçlü; AB, daha fazla genişlemeye ihtiyaç duyan; Çin H. C., önemli bir potansiyele sahip olan ve büyük yükseliş gösteren; Japonya, zengin; Rusya ise halen dikkate değer bir dev olarak tanımlanmaktadırlar.³¹ Bu durum da Soğuk Savaş dönemi ile kıyaslandığında uluslararası sistemdeki büyük güçlerin, sayısının arttığını göstermektedir. Ayrıca bölgesel oluşumlar da Yeni Dünya Düzeni'nde önemli bir konumda yer almaktadırlar. Bunların başında en başarılı bölgesel oluşum olarak nitelendirilebilecek olan AB yer alırken, Kuzey Amerika'da NAFTA, Asya- Pasifik bölgesinde APEC, dikkat çeken entegrasyonlardır.

Bu doğrultuda, Afrika'nın da ekonomik ve siyasal düzende önemli değişimleri beraberinde getiren ve uluslararası sistemi doğrudan etkileyen söz konusu değişikliklerin dışında kalması mümkün olmamıştır. Soğuk Savaş'ın son dönemlerinde Doğu Bloku ülkelerinde başlayan dalgalanmalar, ekonomik ve siyasal krizlerle dış etkilere karşı açık ve savunmasız olan Afrika'yı kısa zamanda çevreleyerek etkisi altına almıştır.

Ekonomik ve siyasal krizler, kıta ülkelerinde, etkileri günümüze dek ulaşan ciddi sonuçlar doğurmuştur. Söz konusu krizler, zayıf yönetimler ve kötü politika tercihleri, dış baskıların da etkisiyle hassas dengeler üzerinde bulunan kıta ülkelerini oldukça olumsuz yönde etkilemiş ve bu ülkelerde zaten iyi olmayan şartları daha da ağırlaştırmıştır. Bu gelişmeler sonucunda, sömürgeci geçmişin olumsuz etkileriyle

³¹ Henry Kissinger, Diplomasi, İbrahim H. Kurt (Çev.), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1998, s.789

birlikte, kıtanın temelinde mevcut olan yapısal eşitsizlikler³² ve bölünmeler daha fazla derinleşmiş, etnik gruplar arası çok sayıda çatışma görülürken, bu durum ulusal sınırlar arasında mülteci akışını, feci boyutlara varan kıtlıkları, insan hakları ihlallerini ve devletlerarası sorunları da beraberinde getirmiştir. Söz konusu çatışmalarda kullanılan silahlar da yine dış güçler tarafından temin edilmiş ve bu durum, çatışmaların boyutunu, süresini ve dolayısıyla zayıyatı arttırmıştır.

Afrika, hiçbir zaman uluslararası politikanın merkezinde yer almamasına karşın, uluslararası sistemdeki gelişim ve değişimlerden sürekli olarak olumsuz etkilenen kıta olmuştur. Dünyadaki krizlerin maliyetleri, az gelişmiş ülkelere dolayısıyla da Afrika ülkelerine yüklenirken, özellikle otoriter yönetimlere karşı protestolar yükselmeye başlamış ve bu gelişmeler de şiddetli iç çatışmaları ve kargaşaları beraberinde getirerek, Afrikalı ülkeleri çoğu kez barış ve istikrardan uzak tutmuştur. Afrika'nın birçok bölgesinde slogan haline gelen ifade “bizler bir ulus olarak doğabilmek için kabile olarak ölmeliyiz”³³ olmuştur.

Stratejik bir araç olan dış yardımlar, bu kapsamda kıta üzerinde hâkimiyet ve etki sağlamak amaçlı olurken, yardımların altında büyük çapta göçlerin engellenmesi amacı da bulunmaktadır. Soğuk Savaş'ın sonundan günümüze dek uzanan süreçte etnik çatışmaların ve iç savaşların artmasından dolayı yaşadığı yerleri terk etmek zorunda kalanların ve mültecilerin sayısında dramatik artışlar görülmüştür. İnsanların, sınır ülkelere toplu göçleri, Soğuk Savaş sonrası dönemde en önemli insani ve güvenlik sorunlarından birisi haline gelirken, yaşadığı yerleri terk edenlerin %60'ı ve dünya üzerindeki mültecilerin ise %36'sı Afrikalıdır.³⁴

19- 22 Mayıs 1991'de Afrika Birliği Örgütü ve UNECA'nın ortaklığında Kampala'da Afrika'da Güvenlik, İstikrar, Kalkınma ve İşbirliği Konferansı (CSSDCA)" adlı tarihi bir toplantı gerçekleştirilmiştir. Konferans sonunda kabul edilen Kampala Belgesi, Afrika'da 90'lı yıllarda ve 21. yüzyıl içerisinde yönetim ve kalkınma için ortak bir çerçeve belgesi oluşturmuştur. Belge aynı zamanda Afrika'daki güvenlik ve istikrar sorununa dikkat çekmekte; demokratikleşme sürecinin bir gerekliliği olarak barış ve

³² Söz konusu eşitsizlikler, özellikle Liberya, Somali, Etiyopya ve Sudan'daki iç çatışmaların temelini oluşturmaktadır.

³³ Keller, s.4- 5

³⁴ Thomas, s.23

güvenlik için gerekli ihtiyaçların temin edilmesi, Afrika'nın kalkınması ve bütünleşmesi için yeterli bir işbirliği düzeyinin tesisini amaçlamaktadır. Kampala Belgesi'ni Afrika'nın Helsinki Belgesi şeklinde tanımlamak da mümkündür.³⁵

Forum'da dönemin Tanzanya Devlet Başkanı Julius Nyerere şu beyanda bulunmuştur: “Eğer biz dışlanmayı kabul etmezsek kimse bizi hiçe sayamaz. 500 milyon tavuğu marjinalleştirmek mümkündür, fakat bunu 500 milyon insan için nasıl yapacaksınız?”³⁶

Afrika'da yalnızca 1993 yılında 5,2 milyon insan, mülteci konumuna düşerken; 13 milyon insan da yerini değiştirmek zorunda kalmıştır. 1994'de Ruanda'daki iç savaşta 800,000 insan yaşamını yitirirken, 3 milyondan fazlası da mülteci olarak Zaire ve Zimbabwe'ye göçmüştür.³⁷ Yine bu kapsamda mülteci akışı, sınırlar arasında silahlı savaşçıların akışı, feci kıtlıklar, salgın hastalıklar ve büyük insan hakları ihlalleri, komşu ülkeler arasında da sorunların yaşanmasına neden olmuştur. Mevcut gelişmeler ekseninde Afrika, yeni uluslararası düzenin gerçekleriyle biraz daha gerçekçi bir biçimde yüzleşmeye başlamış ve çözümlenmesi gereken öncelikli husus “güvenlik ikilemi” olarak belirlenmiştir. Kuraklık ve kıtlık gibi faktörler, insanların yaşadıkları bölgeleri terk etmelerine neden olurken, bağımsızlık sonrası süreçte ortaya çıkan uzun süreli iç savaşlar, yüksek boyutlara varan can kaybını, mülteci ve sağlık sorunlarını da beraberinde getirmiştir. Sınırlar arasındaki bu hareketlilik, bölgesel güvenlik ikilemine neden olmuştur.

2000'li yılların hemen başında ise Afrika Birliği'nin oluşum süreci hızlanmış ve Sirte Olağanüstü Oturumu'nda Afrika Birliği'nin kurulması kararı alınırken, 2000 yılındaki Lome Zirvesi'nde Kurucu Yasa kabul edilmiştir. 2001 Lusaka Zirvesi'nde uygulamaya yönelik yol haritası çizilirken, 2002 yılındaki Durban Zirvesi'nde Afrika Birliği faaliyete geçmiş ve 1. Afrika Birliği Devlet Başkanları Toplantısı gerçekleştirilmiştir.³⁸

³⁵ Kampala Belgesi Hakkında Detaylı bilgi için bkz.

<http://www.africaleadership.org/library/ALF/The%20Kampala%20Document.pdf>

³⁶ Keller, s.1- 4

³⁷ Keller, s.1- 4

³⁸ Detaylı Bilgi için bkz. www.africa-union.org

Afrika Birliği, NEPAD (Afrika'nın Kalkınması için Yeni Ortaklık) ve örgütün alt birimlerinin yanı sıra bölgesel ekonomik topluluklar ve uzmanlık kuruluşları; kıtada sürdürülebilir barışın ve istikrarın tesisi açısından giderek önemli roller ve yükümlülükler üstlenmektedirler. Soğuk Savaş sonrası dönemde oluşturulan Bölgesel Ekonomik Topluluklar arasındaki ilişkilerin güçlendirilmesi, küresel ekonomiye önemli faydalar sağlamakla birlikte, üye ülkeler arasında karşılıklı kazanımlara dayalı bir ortaklık sayesinde mevcut sorunların çözümüne de katkılarda bulunmaktadır. Bu anlamda bölgesel örgütler; çatışmaların önlenmesi ve barışın tesisinde aktif roller oynamakta, aynı zamanda güvenlik alanında BM'ye yardımcı olmak ve örgütün yoğunluğunun azaltılması konusunda da dikkate değer çabalar sarfetmektedirler.

Afrika kıtasında yer alan bölgesel örgütler, yakın dönem itibariyle kıtanın; savaşlar, krizler, hastalıklar kıtası şeklindeki önceki olumsuz imajının silinmesinde önemli adımlar atmakta ve bu yönde kayda değer gelişmeler ve başarılar sağlamaktadırlar. Örneğin Batı Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu'nun (ECOWAS), Liberya'daki çatışmaların çözümünde aktif bir rol oynayarak, BM ve uluslararası toplumun dikkatini bu yöne çekmek suretiyle ülkedeki barış ve istikrarın tesisi yönünde önemli bir başarı elde ettiği görülmüştür.

1.2 Ekonomik ve Sosyal Göstergeler

1.2.1 Ekonomik Kalkınma

Afrika, tablo- 3'de görüleceği üzere 905 milyonluk nüfusu ve yaklaşık 938 milyar dolarlık GSMH'si ile yeterince kullanılmamış bir ticaret ve yatırım potansiyeli arz etmektedir. Söz konusu gösterge, Afrika'da günlük gelirin 1 doların biraz üzerinde olduğu anlamına gelmektedir. Buna karşın, Sahra altı Afrika bölgesi baz alındığında günlük gelir 1 doların altına düşmekte ve kıta nüfusunun yaklaşık olarak %41'inin günlük kazancının 1 doların altında olduğu tahmin edilmektedir. Öte yandan Afrika, 443.5 milyar dolarlık ticaret hacmi ile tüm dünya ticaretinde yalnızca %2.4'lük bir paya sahiptir.³⁹ Gelir dağılımı açısından yalnızca Latin Amerika, Afrika'dan daha dengesiz bir konumda bulunmaktadır. Mevcut istatistikler, özellikle Sahra altı Afrika'da yer alan birçok ülkenin, son dönemdeki ekonomik büyüme oranlarına karşın oldukça güç

³⁹ www.dtm.gov.tr

durumlarda bulduklarını ortaya koymaktadır. En az gelişmiş on ülkenin de bu bölgede yer almasını, bu durumun açık bir göstergesi olarak nitelendirmek mümkündür.

Tablo- 3: Afrika'nın Genel Ekonomik Göstergeleri (2005)

Ekonomi	Nüfus (milyon) 2005	GSMH (milyon dolar) 2005	Kişi Başı GSMH (dolar) 2005	GSMH Büyüme Oranı		
				1980- 1989	1990- 1999	2000- 2005
Afrika	905.6	937.796	1.036	2.4	2.6	4.4
Angola	15.9	28.860	1.810	3.6	1	9.8
Benin	8.4	4.425	524	3.4	4.5	4.5
Botsvana	1.8	9.231	5.230	11.4	4.6	5.7
Burkina Faso	13.2	5.749	435	3.8	5.9	5.8
Burundi	7.5	801	106	4.4	-2.9	2.4
Cezayir	32.9	102.026	3.105	2.9	1.7	5.2
Cibuti	0.8	702	885	1.7	1.4	2.8
Çad	9.7	5.431	557	6.7	3.5	13.9
Ekvatorial Gine	0.5	6.752	13.410	2.3	21.2	24.8
Eritre	4.4	954	217	3.5
Etiyopya	77.4	11.174	144	1.7	3.5	4.8
Fas	31.5	51.986	1.651	4.2	2.4	4.2
Fildişi Sahili	18.2	16.204	893	3.4	3.5	-0.9
Gabon	1.4	8.917	6.444	0.3	2.6	1.6
Gana	22.1	10.694	484	2.6	4.3	5.1
Gambiya	1.5	459	303	3.5	2.9	3.7
Gine	9.4	3.296	351	2	4.4	2.9
Gine Bissau	1.6	288	182	4.3	1.3	-1
Güney Afrika C.	47.4	239.144	5.042	1.4	2	3.7
Kamerun	16.3	16.991	1.041	2.6	1.1	4.1
Kape Verde	0.5	993	1.959	5.6	6.8	5.1
Kenya	34.3	19.184	560	4.3	2.2	3.1
Kongo	4	5.865	1.467	4	0.9	4.1
Kongo D.C.	57.5	7.169	125	2.1	-5	4.5
Komor	0.8	370	464	3	1.2	2.1
Liberya	3.3	484	147	-2.7	0.1	-6.6
Libya	5.9	38.735	6.617	-1.1	1.4	6.8
Lesotho	1.8	1.270	708	3.8	4.2	2.4
Madagaskar	18.6	4.713	253	0.9	1.7	1.9
Malavi	12.9	2.072	161	2	7.6	2.2
Mali	13.5	5.255	389	2.5	3.9	5.8
Mauritius	1.2	6.233	5.008	6.2	5	4.2
Mısır	74	93.045	1.257	6.4	4.1	3.7
Moritanya	3.1	1.938	632	1.5	4.7	4.9
Mozambik	19.8	6.728	340	-1.5	5.5	8.1
Namibya	2	6.121	3.013	2.2	4.2	3
Nijer	14	3.493	250	-0.2	2.4	4.1
Nijerya	131.5	99.147	754	1.4	2.8	5.3
Orta Afrika C.	4	1.381	342	1.5	1.7	-1.5
Ruanda	9	2.133	236	2.1	-1.2	5.5
Sao Tome ve Principe	0.2	70	447	-1.2	1.7	4.8
Senegal	11.7	8.332	715	3.2	3.3	4.9
Sejšeller	0.1	694	8.605	3.7	4.7	-2.5
Sierra Leone	5.5	1.193	216	1.4	-5.4	13.7
Somali	8.2	2.130	259	1.2	-4	2.9

Sudan	36.2	27.699	764	2.8	5.3	6.1
Svaziland	1	2.532	2.452	7.5	3.4	2.4
Tanzanya	38.3	12.167	317	2.4	5.8	6.9
Togo	6.1	2.114	344	1.8	3.6	1.9
Tunus	10.1	30.185	2.988	3.2	4.6	4.4
Uganda	28.8	8.710	302	3.1	7.5	5.7
Zambiya	11.7	7.066	606	1.4	-0.3	4.7
Zimbabve	13	4.491	345	3.3	2.1	-5.7

Kaynak: United Nations& United Nations Development Programme, Asian Foreign Direct Investment in Africa, Towards a New Era of Cooperation among Developing Countries, United Nations Publications, New York and Geneva, 2007

Afrika ülkelerinin ekonomileri genel olarak küçük ve kırılgan bir yapıya sahip olmakla birlikte, Sahra altı Afrika ülkelerinin birçoğu, küresel ekonominin gerisinde yer almaktadır. Afrika'nın yoksul yanlısı büyüme performansı, sömürge döneminden sonra 20. yüzyılın en kötü ekonomik trajedisi olarak nitelendirilmektedir.⁴⁰ 1960- 1980 arası dönemde kişi başına düşen GSMH sınırlı bir artış gösterirken, bu dönemden sonra durma noktasına gelmiştir. 1980 dönemi ise çoğu Sahra altı Afrika ülkesi açısından "kayıp on yıl" olarak nitelendirilmektedir.

Afrika'nın dünya ticaretindeki payı, Soğuk Savaş sonrası dönemde daha da azalmıştır. Bunda şüphesiz ABD ve SSCB'nin mirasını devralan Rusya'nın yeni dönemde Afrika'yı kendi kaderine terk etmeleri ve Soğuk Savaş döneminde ortaya çıkan sorunların, Soğuk Savaş sonrası döneme yansımalarının daha yakından hissedilmesinin rolünü göz ardı etmek mümkün değildir.

1990'lı yıllarda Afrika'nın birçok ülkesinde görülen yetersiz ekonomik büyüme oranları, az gelişmişlik ve istikrarsızlık ortamının yanı sıra sağlık sorunlarının ve iç savaşların sonuçlarının kıtaya olumsuz yansımaları sonucu Sahra altı Afrika bölgesi, dünya genelinde yoksulluğun artış gösterdiği tek bölge olmuştur.

Afrika'nın son dönemde kısmi bir iyileşme olarak adlandırılabilir ekonomik büyüme oranının, kıtanın bulunduğu konum itibarıyla yetersiz olması ve yabancı yatırımlarda yaşanan sıkıntı nedeniyle gerçek potansiyelinden bir hayli uzak olması, dünya ticaretinden böylesine düşük bir pay almasını beraberinde getirmekte ve

⁴⁰ UNCTAD& UNDP, Asian Foreign Direct Investment in Africa, Towards a New Era of Cooperation among Developing Countries, United Nations Publications, 2007, s.5

yoksulluğun azaltılması yönündeki çabalara da sınırlı bir etki yapabilmektedir. Bir başka deyişle, son dönemdeki büyümenin, kıta ülkelerinde istihdam oluşturduğunu ve yoksulluğu azalttığını söylemek güçtür. Bunda özellikle özel sektörün ekonomik faaliyetlere katkısının oldukça sınırlı olması da önemli rol oynamaktadır. Afrika'daki entegrasyon politikalarının ve programlarının uygulanmasında ve düzenlenmesinde özel sektörün varlığı genellikle göz önünde bulundurulmamaktadır.

Afrika ülkelerinin, tablo- 4'deki göstergelerine bakıldığında, 25 ülkenin %3 ile %5 arasında büyüdüğü görülürken; 14 ülke, %5'in üzerinde büyüme oranları yakalamış, ancak buna karşın 13 ülkenin de %3'ün altında kaldığı görülmektedir.

Tablo- 4: 1998- 2006 Yılları Arasında Büyüme Göstergeleri

GSMH Artış Oranı	Ülke Sayısı	Toplam Pay (%)
%3'den daha az	13	25
%3- %5 arasında	25	48.1
%5'den daha fazla %7'den daha az	9	17.3
%7 ya da daha fazla	5	9.6
Toplam*	52	100

Kaynak: Economic Commission for Africa and African Union, Economic Report on Africa, Accelerating Africa's Development through Diversification, Economic Commission for Africa, Addis Ababa, 2007

*Somali hariç (bilgi eksikliği dolayısıyla)

Mevcut istatistikler, Afrika'nın küreselleşme sürecine tam olarak entegre olmasını geciktirmektedir. Örneğin, 1957 yılında Gana, bağımsızlığını kazandığında ekonomik açıdan Kore Cumhuriyeti'nden daha iyi durumda iken, bugün Kore Cumhuriyeti'nin ekonomisi, Gana ekonomisinden seksen kat daha büyüktür. Öte yandan 1965'de Endonezya ve Nijerya'daki ekonomik üretim aynı düzeyde iken, 35 yıl sonra Endonezya'nın sekiz kat daha büyüdüğü hesaplanmıştır.⁴¹

Afrika ülkelerinin altyapı ve teknolojik yetersizlikleri ile birlikte en önemli eksikliklerini eğitimsiz işgücü oluşturmaktadır. Bu kapsamda Afrika ülkelerinin yetkililerinin, zirve toplantılarında ve yurt dışı gezilerinde gündeme getirdikleri öncelikli hususlar arasında teknik yardım, teknoloji ve bilgi transferi yer almaktadır. Buna karşın, kıtanın sahip olduğu genç ve dinamik nüfus, zengin doğal kaynakları ve

⁴¹ Hyden, s.16

gelişmekte olan ekonomisi itibariyle dünyanın ekonomik istikrarı ve büyümesi açısından büyük önem arz etmektedir.⁴²

Kıta ülkelerinin, Milenyum Kalkınma Hedefleri'ne ulaşabilmeleri için sürdürülebilir ve kayda değer bir ekonomik kalkınma hızı yakalamaları büyük bir zorunluluk arz etmektedir. Yakın dönemde ekonomik ve sosyal alanda önemli bir gelişim gösteren çok sayıda Afrika ülkesinde kalıcı bir barış ve güvenliğin tesisi, demokrasi, insan hakları ve iyi yönetim alanlarında düzenli bir yapının oluşturulması da söz konusu kalkınmanın sürdürülebilir olması açısından şüphesiz son derece önemlidir. Buna karşın Afrikalı liderler ve kıta insanı, geleceğe yönelik umutlar beslemeye devam etmekte ve birçok platformda bu umutlarını ve kararlılıklarını ifade etmekten kaçınmamaktadırlar.

Afrika'nın küreselleşme adı verilen böylesine kritik bir süreçte dünya ticaretindeki payını arttırabilmesi ve kalkınması açısından dış borçların azaltılarak, kıtaya yönelik yatırımların ve yardımların arttırılabilmesi, son derece önemli ve gereklidir. Dolayısıyla Afrika, geleneksel ticari partnerlerine ilaveten yeni partnerler bularak, bunlarla dış ticaret bağlarını geliştirmesi gerektiğinin bilincindedir. Bu açıdan sanayileşme sürecinin hızlandırılması, altyapıya ilişkin eksikliklerin giderilmesi, teknolojinin geliştirilmesi, tarım politikalarının gözden geçirilerek piyasaya erişimin kolaylaştırılması da gereksinimler arasında yer almaktadır.

1.2.1.1 Tarım ve Sanayi

Tarım sektörü, başta Afrika Birliği olmak üzere Bölgesel Ekonomik Toplulukların ve Afrika'nın Kalkınması için Yeni Ortaklık olarak bilinen kısa adıyla NEPAD'ın öncelikli programları arasında yer almaktadır. Örneğin, NEPAD'ın bu doğrultuda geliştirmiş olduğu Kapsamlı Afrika Tarım Kalkınma Programı (CAADP) doğrultusunda, Gıda ve Tarım Örgütü'nün de (FAO) desteğiyle 2002- 2015 yılları arasında 250 milyar dolarlık bir yatırım yapılması planlanmaktadır. Bu rakamın

⁴² Yener, Ahmet Mahir, "Sahra altı Afrika ile Türkiye Arasındaki Ekonomik- Ticari İlişkiler ve Kalkınma Yardımlarının Rolü", Doç. Dr. Ahmet Kavas, Ufuk Tepebaş (Ed.), **Sahra altı Afrika** içinde (547- 554), TASAM Yayınları, 2007, s.547

yaklaşık 70 milyar dolarlık bölümünün ise sürdürülebilir toprak yönetimi ve su kontrol sistemlerine tahsis edilmesi öngörülmektedir.⁴³

2004 yılında Afrika'nın GSMH'sinde tarımın payı %15, sanayinin (madencilik ve taşocakçılığı dahil olmak üzere) %36, hizmet sektörününki ise %49 olarak hesaplanmıştır.⁴⁴

Aşağıdaki tabloya bakıldığında, Afrika'da tarım sektörünün GSMH'ye katkısının, kıtanın alt bölgelerinde önemli farklılıklar gösterebildiği görülmektedir. Örneğin, Doğu Afrika'da tarımın payı %33'den fazla iken, Güney Afrika'da söz konusu oran %8'in altında kalmaktadır.

Tablo- 5: Tarım Sektörünün Alt Bölgelerdeki Payı (%)

	2000	2001	2002	2003	2004
Kuzey Afrika	15.3	16	15.8	16.3	15.1
Batı Afrika	28.4	29.6	29.7	27.1	21
Orta Afrika	25.7	26.4	26.7	27.2	27.3
Doğu Afrika	35.9	35	32.6	32.4	33
Güney Afrika	7.6	7.8	8.3	8	7.8

Kaynak: Economic Commission for Africa and African Union, Economic Report on Africa, Accelerating Africa's Development through Diversification, Economic Commission for Africa, Addis Ababa, 2007

Afrika'nın GSMH'sinin ortalama %30'u, kıtadaki işgücünün %70'i tarafından üretilmektedir.⁴⁵ Tablo- 5'de görüleceği üzere Kuzey ve Batı Afrika'da tarımsal üretimin toplamdaki payının azalma eğiliminde olduğu görülürken, söz konusu oranların Orta ve Doğu Afrika'da, kıtanın genel ortalamasının oldukça üzerinde olduğu görülmektedir.

Afrika'nın ithal ettiği başlıca ürünler arasında tahıl, hayvancılık ve süt ürünleri, meyve ve sebze yer almaktadır. Buna karşın, tarımsal ürünlerin ihracatı, birkaç Afrika ülkesi için önemli bir döviz girdisi oluşturmaktadır. Toplam ihraç mallarında tarımsal

⁴³ www.fao.org/ag/magazine/0511sp2.htm

⁴⁴ Economic Commission for Africa and African Union, Economic Report on Africa 2007, Accelerating Africa's Development through Diversification, 2007, Economic Commission for Africa, s.47

⁴⁵ A.g.e. s.47

üretim payı Sudan ve Burundi’de %80’den fazla iken, Gabon ve Ekvatorial Gine gibi ülkelerde %1’den daha az olarak hesaplanmıştır.⁴⁶

Tablo-6’da 1990-2004 yılları arasında tarımsal üretimdeki artış oranları görülmektedir. Buna göre, temel tarımsal ürünlerin üretiminde bölgeler arası farklılıklar göze çarpmaktadır. Genel olarak, birçok kıta ülkesi için kakao tozu ve kahve, önemli ihraç ürünleri olarak görünmektedir. Ancak buna karşın, hava koşullarına bağlı olarak tarımsal üretimin olumsuz yönde etkilendiğini ifade etmek mümkündür. Birçok ülke, bu faktöre bağlı olarak tarımsal üretimde istikrar sağlamakta güçlük çekmektedir. Örneğin, Kuzey Afrika’da buğday, zeytin ve narenciye üretiminin ciddi oranlarda olumsuz yönde etkilendiği bilinirken, Güney Afrika ülkelerinin de tarım alanında büyük sıkıntılar yaşadıkları görülmektedir.

Tablo-6: Ürünlerin Üretimindeki Artış Oranları, 1990- 2004 (%)

	Afrika Toplamı		Kuzey Afrika		Orta Afrika		Doğu Afrika		Batı Afrika		G. Afrika	
	1990-2004 (ort.)	2004	1990-2004	2004	1990-2004	2004	1990-2004	2004	1990-2004	2004	1990-2004	2004
Besin Maddeleri	3	1.7	3.8	1.6	2.2	-0.5	2.4	0.9	4	1.8	2	3
Ekinler	2.8	0	4.2	0.2	2.8	9.4	4.7	1.8	2.7	-1.7	2.1	-0.7
Sıvıyağ	2.8	-0.4	5.9	-12.4	2.2	3.5	1.8	3.8	2.9	0.7	3.5	6.6
Meyve ve Sebze	3.5	4	3.9	7	2.1	-5.3	1.4	0.8	5.2	3.7	3	9.1
Hayvansal Ürünler	2.6	-3	3.8	-3.5	1.4	1.4	3.8	-2.6	2	-4.1	0.9	-0.6
Diğer	2.8	13.3	1.9	38.4	2	18.6	3.2	7.3	3.8	9.3	3.4	31

Kaynak: Economic Commission for Africa and African Union, Economic Report on Africa, Accelerating Africa’s Development through Diversification, Economic Commission for Africa, Addis Ababa, 2007

Son dönemde özellikle kuraklık, tarım toplumları üzerinde olumsuz etkiler oluşturmaktadır. Kenya’da 1975’de 16.000 insan kuraklıktan etkilenirken, artan nüfus ve çevresel sorunların daha fazla hissedilmesi sonucunda 2004- 2006 döneminde bu sayı 3,5 milyon olarak tahmin edilmiştir.⁴⁷ Kırsal alanda ve kentlerde yaşayan yoksullar, iç savaşların neden olduğu mülteciler ve küresel ısınma başta olmak üzere çevresel krizlerin etkileri, gıda güvensizliğine neden olmakta ve ciddi boyutlara varan kıtlıkları ortaya çıkarmaktadır.

⁴⁶ A.g.e. s.48

⁴⁷ Shikwati, s.108

Öte yandan Zimbabwe'deki gıda güvenliği ise üç genel politikayla sağlanmıştır. Bunları; ulusal stratejinin bir parçası olarak kuraklık ve kıtlıkla etkin mücadele, Güney Afrika'daki bölgesel stratejinin bir parçası olarak izlenen politikalar ve kıta genelindeki geniş çaplı stratejinin bir parçası olarak izlenen politikalar şeklinde sıralamak mümkündür.⁴⁸ Malavi de tarihi boyunca yaşamış olduğu geniş çaplı kıtlıkları, izlediği sistematik politikalar sayesinde aşarak, MKH'lerinden genel beslenme hedefinde başarılı ülkeler arasına adını yazdırmayı başarmıştır.

Özetle, Afrika Birliği'nin öncülüğünde NEPAD'ın uygulamış olduğu politikaların ve programların Dünya Gıda ve Tarım Örgütü ile eşgüdüm halinde sürdürülmesi, Bölgesel Ekonomik Toplulukların bu sürece daha aktif katılımları, Dünya Bankası ve IMF gibi küresel kuruluşların destekleri, hedeflere ulaşılması açısından büyük önem taşımaktadır. Son dönemde Afrika'da gıda güvenliğine ilişkin geliştirilen erken uyarı sistemlerinin, kıtlıkların önlenmesinde ve sağlık sorunlarının azaltılmasında önemli görevler üstlendikleri görülmektedir ki, bu tür sistemlerin, kıtanın gerekli tüm bölgelerine yayılabilmesine ihtiyaç duyulmaktadır. Bu kapsamda yakın dönemde 24 Haziran- 3 Temmuz 2009 tarihleri arasında Libya'nın Sirte şehrinde gerçekleştirilecek olan 13. Afrika Birliği Zirvesi'nde de "Ekonomik Büyüme ve Gıda Güvenliği için Tarım Alanında Yatırım" konusu ele alınacaktır.⁴⁹

Sanayi sektörüne bakıldığında, 2005 yılında Afrika'nın GSMH'sinin %35.9'unu söz konusu sektörün oluşturduğu görülmektedir. Buna karşın üretim sektörünün ise düşük olduğu değerlendirilmektedir. 2000- 2004 döneminde ortalaması GSYİH'nin %14'ü olan üretim sektörü, 2005 yılında %12.1'e kadar düşmüştür. Üretim sektörünün az gelişmişliği, sanayinin GSMH'deki büyümeye katkısının sınırlı olmasından kaynaklanmaktadır.

31 Ocak- 2 Şubat tarihleri arasında Addis Ababa'da gerçekleştirilen 10. Afrika Birliği Hükümet ve Devlet Başkanları Zirvesi'nin ana temasını da "Sınai (Endüstriyel) Kalkınma" konusu oluşturmuştur. Zirve'de Afrika kıtasında yer alan ülkelerin bu süreçte daha aktif politikalar izlemeleri gerektiği kaydedilirken, dinamik yatırımların

⁴⁸ William G. Moseley&B. Ikubolajeh, Logan, "Food Security", Ben Wisner, Camila Toulmin,& Rutendo Chitiga (Ed.), Towards a New Map of Africa içinde (133- 149), Earthscan in the UK and USA, 2005, s.138

⁴⁹ <http://www.africa-union.org/root/AU/index/index.htm>

gerçekleştirilmesinin, oldukça düşük olan kıta içi ticaret hacminin artırılmasının, özel sektörün katılımının güçlendirilmesinin, standardizasyonun ve iç teknolojik kabiliyetlerin artırılmasının büyük önem arz ettiği vurgulanmıştır.⁵⁰

2005 yılında Afrika'daki işgücü, 380 milyon olarak hesaplanırken, bu rakamın %20'sinin sanayi sektöründe çalıştığı belirtilmiştir.⁵¹ İşgücüne ilişkin istatistikler, sanayideki işgücünün, yakın dönemde üretimdeki istikrarlı artışa rağmen, kayda değer bir artış göstermediğini ortaya koymaktadır. Bu durum, Afrika ülkelerinin sanayi sektörlerindeki yeni yatırımların daha çok madencilik ve enerji sektörüne yönelmesinden kaynaklanmaktadır. Üstelik, Afrika'daki tekstil ve giyim gibi işgücü yoğunluklu sanayiler, uzun vadede rekabeti kaldırabilecek kadar güçlü değildirlir. Özellikle Çin faktörü dahi başlı başına kıta ülkelerini olumsuz etkilemektedir.

Mısır, Fas ve Tunus gibi ekonomilerini çeşitlendirmeyi başarmış ülkeler, gıda üretimi ve tekstil gibi geleneksel sanayiye odaklanmayı sürdürmektedirler. Güney Afrika'nın ise sanayileşme açısından kıtanın diğer ülkelerine oranla daha fazla mesafe kat ettiği görülmektedir. Tunus'un elektrik ve elektronik teknolojisine daha fazla yoğunlaşarak uzmanlaştığı, tekstil ve giyim sektöründeki ağırlığını kademeli olarak azaltmaya başladığı görülmektedir. Öte yandan petrol üreten ülkelerde, petrole dayalı sanayiler, özellikle kimyasallar, petro kimyasal maddeler, suni gübreler, plastikler ve enerji yoğunluklu sanayiler üzerinde yoğunlaşma söz konusu olmaktadır. Afrika'nın endüstriyel ihracat ürünleri, halen maden ve ham petrolden ibarettir. Ancak, ihracat ürünlerinin çeşitlendirilmesi ve bunun teşvik edilmesi gerekmektedir.

Afrika'nın endüstriyel kalkınması için güvenli enerji arzına ihtiyaç duyulmakta, buna karşın dünya nüfusunun %13'ünü temsil eden kıtadaki enerji tüketiminin son derece düşük olduğu gözlemlenmekte ve Afrika'nın dünya enerji tüketimindeki payının yalnızca %3 olduğu belirtilmektedir.⁵²

Kıtanın 2005 yılındaki günlük ham petrol üretimi, 2004 yılının üretimiyle kıyaslandığında %6,1'lik bir artışa tekabül etmektedir. 2005 yılındaki toplamda %75'lik

⁵⁰ Ufuk Tepebaş, 10. Afrika Birliği Zirvesi, www.tasam.org/index.php?altid=2157

⁵¹ Economic Commission for Africa and African Union, Economic Report on Africa 2007, Accelerating Africa's Development through Diversification, United Nations Economic Commission for Africa, 2007, s.49

⁵² www.africa-union.org/root/AU/Conferences/2007/september/TF/cami/doc/Doc.10.doc

payları ile Cezayir, Angola, Libya ve Nijerya, kıtadaki başlıca petrol üreticisi ülkeler konumundadırlar. Diğer petrol üreticisi ülkeler olarak Kamerun, Çad, Kongo, Fildişi Sahili, Mısır, Ekvatorial Gine, Gabon, Moritanya, Sudan ve Tunus'u sıralamak mümkündür.⁵³

Afrika'daki doğalgaz üretimi de bir önceki yıla oranla %13,1 artmış ve 2004 yılında kıtanın, dünya doğalgaz üretiminde %5,5 olan payı, 2005'de %6,1'e yükselmiştir. Cezayir, kıtadaki toplam doğalgaz üretiminin %50'sinden fazlasını gerçekleştirirken; Mısır, Libya ve Nijerya'nın 2005 yılındaki toplam payları %44 civarında olmuştur.⁵⁴ 2005 yılının sonunda Afrika'nın bilinen ham petrol rezervlerinin, dünya toplamının %10,2'sine karşılık geldiği, doğalgaz rezervlerinin, dünya toplamının %7,9'u oranında olduğu belirtilmiştir. Cezayir, Libya ve Nijerya, bilinen rezervlerin toplam %76'sına sahipken, Angola, Mısır, Gabon ve Sudan'ın payı %18,4'tür.⁵⁵ Ayrıca, kömürün de %6'sının bu bölgede bulunduğu kaydedilmektedir ki, söz konusu üretimin tamamına yakını da Güney Afrika tarafından gerçekleştirilmektedir.⁵⁶

Afrika, üretmiş olduğu ham petrolü büyük oranda ihraç etmektedir.⁵⁷ Kıtanın 2005 yılında ihraç ettiği ham petrol, bir önceki yıla göre %1,8 artmış ve günlük 6477,6 milyon varile ulaşmıştır. Afrika'nın payı, küresel ham petrol ihracatında 2005 yılında %14,5 olmuştur. Cezayir, Mısır, Nijerya, Libya ve Tunus, 2005'de artılmış ürünlerin tüketiminde %65'lik payı paylaşmışlardır. Ham petrol ve artılmış petrol ürünlerinin her ikisinin ihracatında da 2004 yılına göre %1,7'lik artış görülmüş, dünyada ise bu oran %4,6 olmuştur.⁵⁸

Afrika'daki elektrik kullanım oranının ise birçok ülkede %30'un altında kaldığı, hatta Sahra altı Afrika'nın kırsal kesimlerinde bu oranın yalnızca %8 olduğu belirtilmektedir.⁵⁹ Öte yandan Kuzey Afrika ülkeleri ve G.Afrika, kıtanın toplam

⁵³ Economic Commission for Africa and African Union, Economic Report on Africa 2007, Accelerating Africa's Development through Diversification, United Nations Economic Commission for Africa, 2007, s.50

⁵⁴ A.g.e. s.50

⁵⁵ A.g.e. s.50

⁵⁶ www.africa-union.org/root/AU/Conferences/2007/september/TL/cami/doc/Doc.9.doc

⁵⁷ 2005 yılında Afrika'nın ürettiği ham petrolün %79'unu ihraç ettiği belirtilmektedir. Detaylı bilgi için bkz.

www.africa-union.org/root/AU/Conferences/2007/september/TL/cami/doc/Doc.10.doc

⁵⁸ A.g.e. s.50- 51

⁵⁹ www.africa-union.org/root/AU/Conferences/2008/june/summit/press_Briefing/Briefing_Infra_structure_commissioner.doc

elektrik üretiminin %79'unu gerçekleştirmektedir ki, söz konusu ülkelerin toplam nüfus içindeki payı yalnızca %22'dir.⁶⁰

Afrika'nın sanayileşme politikalarının başarıya ulaşabilmesinde kıta ülkelerinin şüphesiz ekonomik dönüşümü sağlamaları ve ürün çeşitliliğini arttırmaları büyük önem arz etmektedir. Çünkü sanayileşme politikaları, ürün çeşitliliği açısından Afrika'nın ihtiyaç duyduğu yeni ekonomik politikaların önemli bir kolunu oluşturmaktadır. Ancak Afrika'nın sanayileşme politikasının önünde bir takım engellerin de bulunduğunu göz ardı etmemek gerekir. Özellikle kıtanın günümüzde sahip olduğu mukayeseli üstünlükler, küresel rekabette daha az önem arz etmekte ve bu nedenle ürün çeşitliliğini zorunlu kılmaktadır. Bunun yanı sıra kıtadaki teknolojik gelişmelerin yetersizliği, dış teknolojiye olan bağımlılığı arttırmaktadır. Teknoloji planlaması, Afrika'nın kalkınma sürecinde ihmal edilen konuların başında gelirken, son dönemde ise en çok önem verilen konulardan birisi olmuştur. Öte yandan beyin göçü, özel sektörün halen yeterli düzeye ulaşamaması, altyapı konusunda yüksek maliyetlere duyulan gereksinim ve rekabet gücünün, dünya geneliyle kıyaslandığında son derece düşük olması, Afrika'nın önündeki diğer önemli sorunlar olarak görünmektedir.

Özetle, Afrika'nın sanayileşme sürecinde önemli adımlar atarak dış ticaretteki payını arttırabilmesi, kıta ülkelerine yapılan dış yardımlardan daha büyük önem arz ettiği çok açıktır. Afrika'nın dünya ticaretindeki payını %1 oranında arttırabilmesi halinde kıtanın, bu ticaretten elde edeceği kazancın, kıtaya yıllık olarak yapılan hibelerin yaklaşık yedi katı tutarında olacağı tahmin edilmektedir.⁶¹ Afrika Birliği de bu doğrultuda kararlı adımların atılacağını vurgulamaktadır.

Kısaca hizmet sektörüne de değinmek gerekirse, daha önce de belirtildiği gibi hizmet sektörünün, Afrika'nın GSMH'sindeki payı ise 2004 yılında %49 olarak hesaplanmıştır. Söz konusu sektördeki temel alanlar ise turizm ve finansal hizmetler olmuştur.

⁶⁰ www.africa-union.org/root/AU/Conferences/2007/september/II/cami/doc/Doc.10.doc

⁶¹ Yener, s.548

Tablo- 7: Hizmet Sektörünün Alt Bölgelerdeki GSMH'lere Oranı

	2000	2001	2002	2003	2004
Kuzey Afrika	46,5	47,5	47,2	46,4	45,7
Batı Afrika	36,8	33,1	35,3	34,3	35,5
Orta Afrika	34,7	36,3	39,3	35,6	37,1
Doğu Afrika	47,8	48,7	50,4	50,8	50,2
Güney Afrika	59,4	59,2	58	59,5	59,5

Kaynak: www.worldbank.org, 2006

2004 yılında dünya genelinde 808 milyon turistten 682 milyar dolar hasılat elde edilirken, 41,3 milyon turist Afrika'yı ziyaret etmiş ve 25,2 milyar dolarla toplam hasılatın %3,6'lık bir pay almıştır. Kıta içinde en çok turist çeken bölge Kuzey Afrika olmuş ve bölgenin payı %38,2 olurken, Güney Afrika %27,5, Doğu Afrika %22,7, Batı Afrika ise %9,4 ile bu bölgeyi izlerken, Orta Afrika'nın payı yalnızca %2,2 olmuştur.⁶²

Turizm alanındaki turist sayısının ve hasılatın artırılabilmesi için kıtadaki ulaşım olanaklarının geliştirilmesi, altyapının güçlendirilerek kapasitenin artırılması, bilgi ve pazarlama, yüksek sağlık riskinin kontrol altına alınması büyük önem arz etmektedir. Ancak unutulmaması gerekir ki, Afrika'nın medyada daha olumlu bir imaj sergileyebilmesi de büyük önem taşımakta; bu açıdan şüphesiz ekonomik ve siyasi istikrarın da sağlanabilmesi gerekmektedir.

1.2.1.2 Dış Borçlar, Yardımlar ve Yatırımlar

Afrika'nın Batılı sanayileşmiş ülkelerle ve son dönemde özellikle Asya kıtasındaki gelişmekte olan ülkelerle ekonomik ilişkilerinin temel sütunlarını; ticaret, dış borçlar, yardımlar ve yatırımlar şeklinde sıralamak mümkündür. Ancak geçtiğimiz dönemlerde söz konusu alanlarda yaşanan sorunlar, aslında bir bakıma kıta ülkelerinin günümüzdeki zayıf ekonomik performanslarını ortaya koymaktadır. BM Milenyum Kalkınma Raporu'nun ortaya koyduğu Afrika'nın yüksek geri kalmışlık oranı ve içinde bulunduğu riskler, MKH'ye ulaşılması için kıta ülkelerinin yüksek oranda ve dikkate değer bir ekonomik büyüme ivmesi yakalamalarını gerektirmektedir. Bu hususlara

⁶² Economic Commission for Africa and African Union, Economic Report on Africa 2007, Accelerating Africa's Development through Diversification, United Nations Economic Commission for Africa, 2007, s.52

ilişkin olumsuzluklar başta sağlık ve eğitim olmak üzere kırsal alanlardaki su kaynakları ve altyapıya ilişkin sosyal hizmetlerin geliştirilmesiyle ilgili birçok projenin durdurulması riskini de içermektedir ki, geçmiş dönemde birçok ülkenin bu türden sorunlarla karşılaştığı bilinmektedir. Buna karşın, son dönemde gösterilen çabaların, bölge ülkelerinin ekonomik büyüme göstergelerine de yansıdığı görülürken, bunun istikrarlı bir biçimde devam ettirilmesi de büyük önem arz etmektedir. Bu kapsamda Batı'daki geleneksel partnerlerle ticari ve ekonomik işbirliğinin yeniden şekillendirilmesi ve son dönemde olumlu ilişkilerin tesis edildiği yeni partnerlerle de bağlantıların geliştirilmesi ve işbirliğinin güçlendirilmesi gerekmektedir.⁶³

Afrika ülkelerinin söz konusu başlıklara ilişkin politika ve programları başarıyla uygulayabilmeleri; sürdürülebilir kalkınmanın sağlanması ve yoksulluğun önlenmesi açısından büyük önem arz ederken, aynı zamanda başarıyla uygulanacak bu politika ve programlar; sürdürülebilir barışın tesisini ve çatışmaların çözümünü, iyi yönetime ilişkin düzenli bir yapı oluşturulmasını, demokrasi ve insan hakları alanlarındaki gelişmeleri beraberinde getirecektir. 2001- 2005 yılları arasında 50'den fazla demokratik seçimin gerçekleştirildiği ifade edilmektedir ki, bu gösterge Afrika'nın söz konusu süreçte ne denli ciddi bir mesafe kat ettiğini gözler önüne sermektedir.⁶⁴

Soğuk Savaş döneminde stratejik bir araç olan dış yardımlar, daha çok kıta ülkeleri üzerinde hâkimiyet ve etki sağlamak amaçlı olurken, yardımların altında büyük çapta göçlerin engellenmesi amacı da bulunmakta idi.⁶⁵ Soğuk Savaş sonrası dönemde ise özellikle 1996'da Dünya Bankası ve IMF'nin başlattığı dünyanın en yoksul ülkelerine yardım temin edilmesi girişimi ve borçların sürdürülebilir düzeylerde azaltılması çabaları dikkat çekmiştir. Ancak, bu dönemde uluslararası toplumun kıtaya yaptığı yardımları azaltması da sıkıntıların daha yakından hissedilmesine neden olmuştur. Kıtaya yönelik resmi kalkınma yardımlarının miktarı 1995 yılında 22 milyar dolar olurken, bu miktar 1999'da 15,3 milyar dolar olarak hesaplanmıştır.⁶⁶

⁶³ Afrika Birliği Ticaret Sanayi Komisyonu Üyesi Elisabeth Tankeu'nun II. Uluslararası Türk- Afrika Kongresi'nde Sunduğu Açılış Konuşması, Doç. Dr. Ahmet Kavas, Ufuk Tepebaş (Ed.), **Sahra altı Afrika** içinde (33- 36), TASAM Yayınları, 2007, s.34

⁶⁴ Julius Coles, Africa: Americans Shouldn't Give Up on Africa, www.allafrica.com

⁶⁵ Afrika'dan Batılı ülkelere daha önceki dönemlerde köle ticareti ile başlayan yoğun göç trafiğinin, sonraki dönemlerde de artarak devam ettiği görülmüştür.

⁶⁶United Nations, Meeting the Challenges of a Changing World, United Nations Publications, New York, 2006, s.3

2005'in ortasında bir araya gelen G-8 ülkelerinin Ekonomi Bakanları ise 32'si Sahra altı Afrika ülkesi olmak üzere 38 ülkenin 40 milyar dolar tutarındaki dış borçlarının iptal edilmesini teklif etmişlerdir. Bu öneri G-8 ülkelerinin liderlerinin İskoçya'daki Gleneagles Zirvesi'nde kabul edilmiş ve ayrıca yeni yardım vaatlerinde bulunulmuştur.⁶⁷ Buna karşın, bazı bölge ülkelerinin yatırımlarını finanse edebilmek amacıyla sırtlarını kalkınma yardımlarına dayamaları ve zamanla bunların azalması, ülkeleri ciddi krizlere sürükleyebilmektedir. Yakın dönemde Gine Cumhuriyeti'nin bu tarz bir sorunla karşılaştığı bilinmektedir.⁶⁸ Kalkınma yardımlarında önemli bir husus da kalkınma ajansları ile kalkınma eylemlerinin finansmanında sermaye sahipleri arasındaki koordinasyonun en iyi biçimde sağlanabilmesidir. Öte yandan tıpkı geçmişte olduğu gibi günümüzde de kalkınma yardımlarının temel amaçlarından uzak olabildiği değerlendirilmektedir. Bu durum Afrika'yı gelişmiş ülkelerle arasındaki klasik yardım politikasını değiştirme gereksimine iterken, bu çerçevede Afrika'nın Kalkınması için Yeni Ortaklık (NEPAD) kurulmuştur.⁶⁹

Afrika'nın özellikle kaynak açığı konusunda ciddi sıkıntılarının bulunduğu bilinirken, NEPAD bu açığın doğrudan yabancı yatırımlarla karşılanmasını amaçlamaktadır. Ancak kıtaya yönelik doğrudan yabancı yatırımların da oldukça düşük bir seyir izlediği görülmektedir. Özellikle Sahra altı Afrika'da yer alan ülkelerin birçok açıdan potansiyellerinin sınırlı olması ve buna yaşamış oldukları istikrarsızlıklar da eklendiğinde, yatırım akışlarının düşük olması kaçınılmaz olmaktadır. Buna yönelik olarak yabancı sermaye akışının kayda değer bir biçimde hızlandırılması konusunda çalışılmaktadır. Bu hususta iç ve dış bağlantıların geliştirilmesi, standardizasyon ve kıta içindeki teknolojinin geliştirilmesine önemli ölçüde ihtiyaç duyulmaktadır. Özellikle teknolojinin eksikliği, kritik bir faktördür ve bu alandaki planlama, Afrika'nın kalkınma sürecinde en çok ihmal konulardan birisi olmuştur. Öte yandan NEPAD'ın G-8

⁶⁷ Borcu silinen ülkeler; Benin, Burkina Faso, Etiyopya, Gana, Madagaskar, Mali, Moritanya, Mozambik, Nijer, Senegal, Tanzanya, Uganda ve Zambiya olmuştur.

⁶⁸ Ahmedou Tall, "Sahra altı Afrika'nın Ekonomik Gelişimi ve Kalkınma Yardımları: Gine Cumhuriyeti Örneği", Doç. Dr. Ahmet Kavas, Ufuk Tepebaş (Ed.), **Sahra altı Afrika** içinde (87- 91), TASAM Yayınları, 2007, s.89

⁶⁹ Senegal Devlet Bakanı Abdoul Kader Sow'un II. Uluslararası Türk- Afrika Kongresi'nde Sunduğu Açılış Konuşması, Doç. Dr. Ahmet Kavas, Ufuk Tepebaş (Ed.), **Sahra altı Afrika** içinde (23- 25), TASAM Yayınları, 2007, s.24

ülkelerinin gizli amaçlarına hizmet etmesi planlanan bir proje olduğu yönünde görüşler de mevcuttur.⁷⁰

Tablo- 8: Küresel Doğrudan Yabancı Yatırım Akışında Gelişmekte Olan Bölgelerin Payları (%)

Bölge	1970-1979	1980-1989	1990-1999	2000-2005
Afrika	4,6	2,3	1,6	2,2
Asya ve Okyanusya	8,1	12,6	17,2	16,3
Latin Amerika ve Karayipler	13,3	7,9	11,2	10
Gelişen Ekonomiler- Toplam	26	22,9	30,1	28,5
Dünya DYY Akışı (milyar dolar)	244	939	4.040	5.044

Kaynak: United Nations& United Nations Development Programme, Asian Foreign Direct Investment in Africa, Towards a New Era of Cooperation among Developing Countries, United Nations Publications, New York and Geneva, 2007

Tablo- 9: Küresel Doğrudan Yabancı Yatırım Akışında Afrika'daki Bölgelerin Payları (%)

Alt Bölge	1970-1979	1980-1989	1990-1999	2000-2005
Orta Afrika	0.7	0.4	0.2	0.5
Doğu Afrika	0.5	0.2	0.2	0.2
Kuzey Afrika	0.8	1	0.5	0.7
Güney Afrika	0.5	0.1	0.3	0.4
Batı Afrika	2,1	0.8	0.5	0.4
Küresel DYY Akışında Afrika'nın Toplam Payı	4,6	2,3	1,6	2,2
Afrika'ya Toplam DYY Akışı (milyar dolar)	11	22	66	109

Kaynak: United Nations& United Nations Development Programme, Asian Foreign Direct Investment in Africa, Towards a New Era of Cooperation among Developing Countries, United Nations Publications, New York and Geneva, 2007

Dış güçlükler; dış borç, uluslararası yardımların dalgalı düzeylerde seyretmesi ve dış yatırım çekmedeki güçlükler olarak sınıflandırılmaktadır. 1- 3 Temmuz 2007 tarihleri arasında Gana'nın başkenti Akra'da düzenlenen 9. Afrika Birliği Zirvesi'nde "Temel İhtiyaçlar Ajandası" başlığı altında gıda, su, elektrik, eğitim, sağlık ve güvenlik konularının önemi üzerinde durulurken, söz konusu temel ve öncelikli ihtiyaçların karşılanması için "kıtasal projelerin" geliştirilmesinin önemine atıfta bulunulmuştur. Yine bu doğrultuda NEPAD'ın (Afrika'nın Kalkınması için Yeni Ortaklık) gözetimi altında, ülkelerin gelir sağlamaları açısından kritik kaynaklar olarak da adlandırılan

⁷⁰ Dr. M. H. Khalil Timamy, "NEPAD, Afrika'nın Marshall Planı Olabilir mi? Afrika'nın Ekonomik İyileşme Girişimleri'nin Karşılaştırmalı Perspektifte Değerlendirilmesi", Doç. Dr. Ahmet Kavas, Ufuk Tepebaş (Ed.), **Sahra altı Afrika** içinde (201- 218), TASAM Yayınları, 2007, s.208

enerji, su ve ticari tarımın teşvik edilmesinin hayati önem taşıdığı vurgulanırken, bu alandaki projelere yatırım yapılmasının gerekliliği ifade edilmiştir.⁷¹

Milenyum Kalkınma Hedefleri'nin ilki olan yoksulluğun azaltılması için Afrika'nın yıllık GSMH'sinin ortalama %7 oranında büyümesine ihtiyaç duyulurken, söz konusu büyümenin desteklenmesi açısından da GSMH'nin %30'u oranında yatırım gerekmekte ve bu da günümüzdeki oranın iki katına karşılık gelmektedir.⁷² Dolayısıyla Afrika'nın özellikle doğrudan yabancı yatırımları çekmesi büyük önem arz etmektedir. Şüphesiz bunun için de kıtadaki istikrarın önemi ön plana çıkmaktadır. Örneğin, 1994 yılında Ruanda'daki soykırımın sonucunda kişi başına düşen GSMH'nin %25 ile %30 arasında bir oranda azaldığı belirtilmektedir.⁷³

Sahra altı Afrika'nın 2005'deki resmi dış borcu 239,446 milyar dolar olarak hesaplanmıştır. 1960'da bölgenin toplam dış borcu 3 milyar doların altında olmuş ve ortalama borç hizmet oranı⁷⁴, ihracatın yalnızca %2'si oranında gerçekleşmiştir. G. Afrika C. 2005 yılındaki 46,208 milyar dolarla bölgenin en borçlu ülkesi konumunda iken, Nijerya 20,479 milyar dolarlık borcuyla ikinci sırada yer almıştır. Bölgenin ihracatına göre borç oranı ise 1990'da %13,5 iken 2004 yılında %7,9'a inmiştir.⁷⁵ 2007 yılına kadar Sahra altı Afrika bölgesinin başlıca donörleri toplamda %51'lik payla Avrupa Komisyonu, ABD ve İngiltere olmuştur. Bu ülkeleri Almanya, Japonya ve Hollanda izlemiştir.

1.2.2 Sosyal Kalkınma

Kıta ülkelerinin son dönemde yakalamış oldukları ekonomik büyüme oranlarına karşın, sosyal kalkınma ve yoksulluğun azaltılması hususlarında kat edilen mesafenin bir hayli sınırlı olduğu görülmektedir. Özellikle ekonomik büyümenin, yeterli düzeyde istihdam oluşturmaması ciddi bir sorun teşkil etmekte ve bunun neticesinde MKH'deki göstergelere ilişkin gelişimler de yetersiz kalmaktadır.

⁷¹ Ufuk Tepebaş, 9. Afrika Zirvesi'nin Ardından, www.tasam.org/index.php?altid=1789

⁷² Development Challenges in sub-Saharan Africa and post-conflict countries, United Nations Publications, 2005, s.44- 45

⁷³ A.g.e. s.75

⁷⁴ İhracat kazançlarının yüzdesi olarak dış borçlara yapılan ödemeler.

⁷⁵ Economic Commission for Africa and African Union, Africa Report on Africa 2007, Accelerating Africa's Development through Diversification, United Nations Commission for Africa, Addis Ababa, 2007, s.44- 45

Şüphesiz ekonomik kalkınmanın sağlanabilmesi için sosyal kalkınmanın gerçekleştirilmesi önemli bir gereklilik arz etmektedir. Buna karşın, BM'nin sınıflamış olduğu En Az Gelişmiş Ülkelerin büyük çoğunluğunun Afrika kıtasında bulunması, sosyal kalkınma konusunda söz konusu ülkelerin oldukça gerilerde kaldığını göstermektedir. Dolayısıyla, kıta ülkelerinin son dönemde yakalamış oldukları büyüme oranlarını sürdürülebilir kılabilmeleri ve söz konusu oranları daha yukarılara çekebilmeleri gerekmektedir.

Afrika ülkelerinin bütçelerinde dengeyi sağlayabilmeleri ve eğitim ile sağlık sektörlerine gerekli payları ayırabilmeleri büyük önem taşımaktadır. Nüfus planlaması, okullaşma oranı, kentlerde ve kırsal kesimlerde farklılıkların azaltılması, genel eğitim sistemindeki diğer eksikliklerin ve aksaklıkların giderilerek evrensel eğitime ulaşılabilmesi, bebek ölüm oranlarının azaltılması, beslenme bozukluklarının önlenmesi, bulaşıcı hastalıkların önüne geçilebilmesi ve tedavi imkanlarının artırılması, bunun neticesinde son derece düşük olan ortalama yaşam süresinin dünya ortalamasına yaklaşabilmesi, önümüzdeki dönemde çözüme kavuşturulması gereken öncelikli konular olacaktır.

Kıta ülkelerinde eğitim ve sağlık alanındaki sorunların azami ölçüde azaltılabilmesinin yanı sıra barış ve istikrarın tesisi, insan hakları ve iyi yönetim konularında ciddi gelişimler kaydedilmesi gibi birçok faktör, kıtada sosyal adaletin tesis edilerek sosyal kalkınmanın gerçekleştirilmesini sağlayacak ve Afrika insanının geleceğe daha güvenli bakabilmesini mümkün kılacaktır.

1.2.2.1 Eğitim ve Sağlık

Afrika'nın sürdürülebilir kalkınmayı yakalayabilmesinde kilit öneme sahip hususların başında yer alan eğitim ve sağlık, her şeyden önce insanlar için temel birer haktır. İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin 25. maddesinin 1. fıkrasında herkesin, kendisinin ve ailesinin sağlık ve refahı için beslenme, giyim, konut, tıbbi bakım ve gerekli sosyal hizmetlerden yararlanma hakkı bulunduğu belirtilmektedir. Yine 26. maddenin 1. fıkrasında da herkesin eğitim hakkına sahip olduğu ifade edilmektedir.⁷⁶

⁷⁶ <http://www.un.org/Overview/rights.html#a25>

Eğitim ve sağlık, ũlkelerin gelişmişlik dũzeylerini doğrudan etkilemekte; iyi yonetim ve ekonomik bũyũme ile birlikte kalkınma stratejilerinin en önemli gũstergeleri olarak kabul edilmektedir. Afrika ũlkeleri arasında da önemli birer yer tutan eğitim ve sağlık, özellikle Milenyum Kalkınma Hedefleri'ne ulaşılması açısından bũyũk önem arz etmektedir. Buna karşın, ne yazık ki özellikle Sahra altı Afrika'nın bu sũrete bir hayli geride kaldığı gũrũlmekte ve gũnũmũzde sũrdũrũlebilir ve hızlı bir kalkınma hızının yakalanması amaçlanmaktadır.

Özellikle Soğuk Savaş sonrası gũsterilen çabalar, eğitimin gelişmesine istikrarlı olarak katkı sağlamakla birlikte; az gelişmişliğin, sefaletin ve kıtlığın yaygın olduğu bũlgelerde temel eğitime katılım oranının dũřũk olması sonucunu doğurmaktadır. Ekonomik sıkıntılar, özellikle çocukların ve genel olarak da kũũk yaştaki kızların kurban olarak seçilmelerine neden olmakta ve zaten imkanların yetersiz olduğu bũlgelerde cinsiyetler arasında ayırımın gũzetilmesi, eğitimde yaşanan temel sorunların başında gelmektedir. Genel bir kıyaslama yapıldığında, özellikle Sahra altı Afrika bũlgesindeki 0- 14 yaş arası genç nũfusun oranın, dũnyanın gelişmekte olan diğer bũlgelerine oranla bir hayli yũksek olduğu gũrũlmektedir. Örneğin sũz konusu oran, Sahra altı Afrika'da %44'lere yaklaşırken, Doğu Asya ve Pasifik'te bu oranın yalnızca %26, Latin Amerika ve Karayipler'de %31 olduğu, Gũney Asya'da ise ancak %34'lere ulaşabildiği gũrũlmektedir. Ayrıca, Sahra altı Afrika'da Uganda, Nijer ve ad gibi ũlkelerde bu oranın %50'lere yaklaştığı bilinmektedir.⁷⁷ Bu da temel eğitimin gençler açısından ne denli önemli olduğunu açıkça ortaya koymaktadır.

Afrika'nın eğitim alanında istenilen dũzeyin altında kalmasında sũmũrgeciliđin bũyũk etkisi bulunmaktadır. Oysaki antik dũnemlerin en önemli kũtũphane ve mũzelerinin başında gelen İskenderiye Mũzesi ve Kũtũphanesi, Afrika'da bulunmakta ve özellikle kıtadaki yũksek eğitim kurumlarının kũkenlerinin oldukça eskilere dayandığı bilinmektedir. Ayrıca milattan sonra 859 yılında kurulan Karaviyin ve yine milattan sonra 969 yılında kurulmuş olan El- Ezher Őniversiteleri'nin akademik başarıları, 1382- 1421 dũnemleri arasında El- Ezher Őniversitesi'nde hizmette bulunmuş olan Ibn-i Haldun başta olmak ũzere çok sayıdaki önemli tarihi ve

⁷⁷ Francis Faller, "Universal Primary Education in Sub- Saharan Africa: Achievable or impossible target?", Francis Nwonwu (Ed.) **The Millenium Development Goals, "Achievements and prospects of meeting the targets in Africa"** içinde (37- 76), Africa Institute of South Africa, 2008, s.41

sosyoloğun yetiştiği Afrika'nın bir dönem eğitim alanında ne denli başarılar kaydettiği ve önemli eserler sunduğu görülmektedir.⁷⁸ Buna karşın, kıtanın Avrupalılar tarafından keşfedilmesi sonucu köle ticaretinin yaygınlaşması, Afrika'daki eğitimi olumsuz yönde etkilemiştir.

Afrikalıların batılı tarzda eğitimle tanışmaları, kendilerine Hıristiyanlığı benimsetme konusunda bunun oldukça etkili bir araç olduğunu düşünen misyonerler aracılığıyla olmuştur. Batı'nın çıkarlarına ters düştüğü gerekçesiyle, sömürgecilik döneminde geleneksel ve dini eğitim veren okulların neredeyse tamamı kapatılırken; batılı tarzda eğitim, sömürgeci güçler tarafından Afrika kıtasının dış dünya ile iletişim kurma aracı olarak benimsetilmeye çalışılmış ve bölge ülkeleri, aynı zamanda Avrupa lehçelerinin gerekliliği konusunda ikna edilmişlerdir.

Bağımsızlık döneminde eğitimin gelişmesine yönelik çalışmalar ortaya koyulurken, özellikle 1980'li yıllardan itibaren kayda değer ve umut verici gelişmeler gözlemlenmeye başlamıştır. 1990 sonrası belirlenen stratejilerle birlikte eğitim ve öğretim alanında mevcut kapasitelerin geliştirilmesine yönelik programların ortaya konulduğu görülmektedir. Söz konusu programlarla genel olarak nüfusun kapasitesinin artırılarak ulusal kalkınmaya katkı sağlanması, mevcut kaynakların ve çevrenin daha doğru ve faydalı bir biçimde kullanılması suretiyle nitelikli işgücüne duyulan ihtiyacın giderilmesi amaçlanmaktadır. Bunun için de nitelikli bir temel eğitimin tesis edilerek, eğitime katılımın ve aynı zamanda eşitliğin sağlanması, eğitimin her aşamasında gerek bireysel gerekse toplumsal ihtiyaçların karşılanması, araştırma ve kalkınmaya yönelik bir yüksek öğretimin teşvik edilmesi ve böylece uzmanların, mesleki yeterliliklerinin ve kariyerlerinin desteklenerek geliştirilmesi gerekmektedir. Örneğin günümüzde nüfusu 70 milyonu aşan Etiyopya'da ilköğretime erişime yönelik uygulanan "Yeni Eğitim ve Öğretim Programı" sonucunda 1991 yılında kayıt oranı %20 artarak 2 milyon 871 bin

⁷⁸ Omar El Samani El Sheikh İbrahim, "Sahra altı Afrika ile Yüksek Öğrenimde Ortaklığa Doğru", Doç. Dr. Ahmet Kavas, Ufuk Tepebaş (Ed.), **Sahra altı Afrika** içinde (297- 304), TASAM Yayınları, 2007, s.297

olurken, söz konusu rakamın 2015 yılına kadar nüfus artışı da göz önünde bulundurularak 19 milyona yükseltilmesi amaçlanmaktadır.⁷⁹

Eğitim ve öğretim sisteminin geliştirilmesinde özellikle kalkınma yardımlarının son derece önemli bir rolü bulunmaktadır. Nihayetinde hükümetlerin belirlemiş oldukları süreli kalkınma programlarının son derece kapsamlı oldukları göz önünde bulundurulduğunda, bunların dış destekler olmaksızın gerçekleştirilmesi bir hayli güç görünmektedir.⁸⁰ Öte yandan, eğitim ve öğretimdeki bölgeler arası farklılıkların giderilmesi, özellikle kırsal kesimlerde okullulaşma oranının artırılması ve tabii ki mezunlara istihdam sağlanabilmesi de büyük önem arz etmektedir.

Sağlık konusu da tıpkı eğitim gibi çoğu Afrika ülkesi açısından olumsuz yansımaları beraberinde getirmektedir. Milenyum Kalkınma Hedefleri'ne de bakıldığında sekiz genel hedefin de doğrudan ya da dolaylı olarak sağlıkla yakın ilişkisi bulunmakta ve kıtadaki sağlık sorunlarının giderilerek günümüzdeki koşulların geliştirilmesi, Afrika ülkelerinin kalkınmaları açısından büyük bir zorunluluk arz etmektedir.

Afrika kıtasında; HIV/ AIDS ve diğer bulaşıcı hastalıkların yayılması için uygun bir ortam bulunduğunu ifade etmek mümkündür. Eko-sistemin bozulması, su ve çevre kirliliği, çatışmalar, temel hakların ihlalleri, yoksulluk, işsizlik ve sosyal şiddet, sağlık koşullarını olumsuz yönde etkilemektedir.

Dünya nüfusunun 2015 yılında 7 milyarı aşması beklenirken, söz konusu artışın büyük oranda gelişmekte olan ülkelerde olacağı tahmin edilmekte ve bu durum, Afrika ülkelerini de doğrudan ilgilendirmektedir. Çünkü dünya genelinde bu hastalıklardan %75'den fazlasının Afrika'da görüldüğü tahmin edilmektedir.⁸¹

Sağlık koşullarının kötüleşmesi, her şeyden önce aile yaşantısını olumsuz etkilemekte, özellikle çok sayıda çocuk, küçük yaşta anne ya da babasını veya her

⁷⁹ Zahra Nuru, "Sahra altı Afrika'da Sağlık Sorunları, Kalkınma Yardımlarının Rolü, Zorluklar ve Fırsatlar", Doç. Dr. Ahmet Kavas, Ufuk Tepebaş (Ed.), **Sahra altı Afrika** içinde (409- 421), TASAM Yayınları, 2007, s.411

⁸⁰ Kalkınma Programları, kapsam olarak genel eğitim ve yüksek öğretimin yanı sıra mesleki eğitim, yetişkinlerin eğitimi, özel ihtiyaçlara yönelik programlar, yurttaşlık, ahlaki eğitim ve sağlık alanına yönelik eğitim gibi oldukça geniş alanları kapsamaktadır.

⁸¹ Economic Commission for Africa and African Union, Economic Report on Africa 2007, Accelerating Regional Integration in Africa, Economic Commission for Africa, Addis Ababa, 2007

ikisini kaybetmekte, hamile kadınların, doğum öncesi gerekli bakımdan mahrum kalmaları, HIV virüsü taşıyan çok sayıda kadının doğum yapmasına ve yeni doğan bebeklerin de adeta bu hastalıkla doğmalarına neden olmaktadır. Öte yandan, ayıplanma ve toplumdan dışlanma endişesi, çoğu kez insanların bu hastalıklarını gizlemelerine dahi neden oluşturmaktadır.

Sağlık; iyi yönetim ve eğitimle birlikte sosyal ve ekonomik kalkınmanın ayrılmaz bir parçasıdır. Sağlık sorunlarının ve bunlara bağlı ölüm vakalarının, makro-ekonomik boyuttaki olumsuz sonuçları gayet açıktır. Uluslararası Çalışma Örgütü'nün (ILO) yapmış olduğu bir çalışma, %30 oranında HIV virüsünün yaygınlığıyla büyüme oranındaki tahmini kaybın %2,5 olduğunu, GSMH'lerde ise kişi başına düşen gelirdeki kayıp oranının ise %1,6 olduğunu ortaya koymaktadır.⁸² Nihayetinde bu oran, her ne kadar yüksek gibi görünmese de büyüme oranı zaten sınırlı olan Afrika ülkeleri açısından son derece ağırdır. Ayrıca HIV/ AIDS, sıtma ve verem gibi hastalıkların yaygın olduğu bölgelerde ortalama yaşam süresi de düşmektedir. HIV/ AIDS, sıtma ve veremin yaygınlaşması sonucu 1990'da 50 olan ortalama yaşam süresi 46'ya kadar düşmüştür.⁸³ Dünya Sağlık Örgütü'nün tahminlerine göre bu rakam günümüzde 47'dir. Aynı dönemde dünya genelindeki rakamlar ise 75,4 ve 76,7 olarak belirlenmiştir.⁸⁴

Afrika'da çevresel ve sağlık sorunlarını tetikleyen bir diğer faktör de hızlı kentleşmedir. Afrika'da hızlı kentleşmedeki yıllık %4'lük artış sonucu, kıta nüfusunun %37'si gecekondularda ve kaçak yapılarda yaşamaktadır.⁸⁵ Nüfusun artışı, yoksulluğun artışı da etkilerken, temel hizmetlerin gerçekleştirilmesi ve ihtiyaçların karşılanması güçleşmekte, memnuniyetsizlik ve şiddet artmakta, çevresel sağlık sorunlarının da boyutu genişlemektedir. Sağlık sektörüne yönelik kamusal harcamalara bakıldığında, ülkeler arasında önemli farklılıklar göze çarpmaktadır. Örneğin, Cezayir'de yalnızca %1 olan kamusal harcamaların payı, Ruanda'da %75 civarındadır.⁸⁶

Dünya Sağlık Örgütü, Milenyum Kalkınma Hedefleri'nin ve NEPAD'ın hedeflerinin gerçekleştirilebilmesi için zorunlu halk sağlığı yardımları paketinin temin

⁸² Nuru, s.411

⁸³ Department of Economic and Social Affairs, Development challenges in sub-Saharan Africa and post-conflict countries, United Nations Publications, 2005, s.2

⁸⁴ www.census.gov/compendia/statab/tables/08s0098.pdf

⁸⁵ Nuru, s.414

⁸⁶ A.g.e., s.416

edilmesinde yılda kişi başına en az 34 dolar gerektiğini belirtilmektedir.⁸⁷ Bunun altında harcama yapan ülkelerin, tavsiye edilen asgari rakama ulaşabilmeleri için bütçelerini arttırmaları, büyük zorunluluk arz etmektedir.

Resmi Kalkınma Yardımları'nın ekonomik biçimde ilgili alanlara tahsis edilmesi de ihtiyaçların maksimum düzeyde karşılanması açısından büyük önem taşımaktadır.

1.2.2.2 Milenyum Kalkınma Hedefleri (MKH) ve Göstergeler

Milenyum Deklarasyonu'nda yer alan Milenyum Kalkınma Hedefleri (MKH), Eylül 2000'de 189 ülke tarafından kabul edilerek imzalanmış olup; gelişmiş ülkelerle gelişmekte olan ülkeler arasında yakın bir ortaklığın oluşturulmasını, kalkınmanın sağlanmasını ve bu vesileyle dünya genelinde yoksulluğun azaltılmasına ve yaşam koşullarının iyileştirilmesine yönelik hususları içermektedir. 2015 yılına kadar ulaşılması planlanan söz konusu hedefler ve gelişmeler, 1990 yılındaki göstergelere göre değerlendirilmektedir.

MKH; 8 genel başlıktan oluşurken, BM Sekretarya'sı ve BM Uzmanlık Kuruluşları'nın yanı sıra Uluslararası Para Fonu (IMF), Dünya Bankası ve Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD), söz konusu 8 genel başlığın altında 18 hedef ve 48 gösterge tanımlamaktadırlar.

Tablo- 10: Afrika'nın MKH Göstergeleri

	Bölge	1990	2004	2015 (hedef)
Hedef 1- Gösterge: Günlük geliri 1 doların altında olanların genel nüfusa oranı	S.A.A.*	46,8	41,1	22
	K.A.**	2,2	2,4a	1,1
Hedef 2- Gösterge: Temel eğitimdeki kayıt oranı	S.A.A.	53	64,2	100
	K.A.	80,6	94	
Gösterge: Kadınlarda ve erkeklerde 15- 24 yaş arası okur- yazar oranı	S.A.A.	67,4	73,1	100
	K.A.	66,3	84,3	100
Hedef 3- Gösterge: Okuma- yazmada 15- 24 yaş arası kadınların erkeklere oranı	S.A.A.	0.80	0,88	1
	K.A.	0,73	0,91	1
Hedef 4- Gösterge: Beş yaş altı ölüm oranı (her 1000 canlı doğumda)	S.A.A.	185	168	62
	K.A.	88	37	29

⁸⁷ Nuru, s.416

Hedef 5- Gösterge: Nitelikli sağlık personeli tarafından doğum yaptırılanların oranı	S.A.A.	42	46	100
	K.A.	40	71	100
Hedef 6- Gösterge: HIV/AIDS'in yetişkinlerdeki yaygınlığı	S.A.A.	2,7	5,8b	Artışı durdurmak
	K.A.	0,1	0,1b	Artışı durdurmak
Gösterge: Veremin yaygınlığı (her 100,000 vakada- HIV virüsü hariç)	S.A.A.	337	492	Artışı durdurmak
	K.A.	64	52	Artışı durdurmak
Hedef 7- Gösterge: Ormanlarla çevrili alanların oranı	S.A.A.	29,2	26,5	
	K.A.	1,3	1,5	
Gösterge: Gelişmiş bir içme suyu kaynağına erişim (nüfusun yüzdesi)	S.A.A.	49	56	75
	K.A.	89	91	94
Gösterge: Gelişmiş sağlık koşullarına erişim (nüfusun yüzdesi)	S.A.A.	32	37	66
	K.A.	65	77	83
Hedef 8- Gösterge: Resmi Kalkınma Yardımlarının Akışının Payı	OECD	0,33	0,2	0,7

Kaynak: Economic Commission for Africa and African Union, Economic Report on Africa, Accelerating Africa's Development through Diversification, Addis Ababa, 2007

Notlar: S.A.A.: Sahra altı Afrika K.A.: Kuzey Afrika a: 2002 Göstergesi b: 2005 Göstergesi

Sonuç olarak, söz konusu hedeflere ve göstergelere ilişkin genel bir değerlendirme yapmak gerekirse, Afrika ülkelerinin önümüzdeki süreçte çok daha hızlı mesafe kat etmeleri gerekmektedir. Çünkü Afrika, son 15 yıllık periyotta yoksul sayısının arttığı tek kıta olarak bilinmektedir. Buna karşın, kıtanın son 3 yılda yakalamış olduğu ortalama yaklaşık %6'lık büyüme oranının önümüzdeki dönemde sürdürülebilmesi de büyük önem taşımaktadır. Bu süreçte bazı kıta ülkelerinin de bu hedeflere yönelik olarak hızlı ve muazzam gelişmeler kaydetmeleri, umut ve memnuniyet vericidir.

Tablo- 11: Milenyum Kalkınma Hedefleri'nde Başarılı Ülkeler

Hedef 1	Yoksulluk: Cezayir, Botswana, Burkina Faso, Kamerun, Mısır, Gana, Lesotho, Libya, Mauritius, Fas, G. Afrika C., Tunus ve Uganda
	Çocuklarda Yetersiz Beslenme: Botswana, Çad, Mısır, Gambiya, Moritanya, Sudan ve Tunus
	Genel Beslenme: Cezayir, Angola, Mısır, Gana, Libya, Malavi, Fas ve Tunus
Hedef 2	Kayıt ve Tamamlama Oranı: Cezayir, Botswana, Kape Verde, Mısır, Gabon, Mauritius, Namibya, Ruanda, Sao Tome& Principe, Seyşeller, G. Afrika C., Togo, Tunus ve Zimbabwe
Hedef 3	Temel Eğitim Düzeyi: Botswana, Lesotho, Mauritius, Namibya, Ruanda, Svaziland ve Zimbabwe
	Orta Öğretim Düzeyi: Cezayir, Botswana, Lesotho, Libya, Namibya, Tunus ve Ruanda
Hedef 4	Cezayir, Kape Verde, Mısır, Libya, Mauritius, Fas, Seyşeller ve Tunus

Hedef 5	Cezayir, Botswana, Kape Verde, Mısır, Gambiya, Libya, Mauritius, Fas ve Tunus
Hedef 6	HIV/AIDS: Cezayir, Botswana, Mısır, Libya, Fas, Tunus, Uganda ve Zimbabve
	Sıtma: Cezayir, Benin, Kamerun, O. Afrika C., Komor, Mısır, Gambiya, Gine Bissau, Kenya, Libya, Fas, Tunus ve Ruanda
	Verem: Cezayir, Angola, Mısır, Gabon, Gambiya, Libya, Madagaskar, Fas, G. Afrika C., Svaziland, Tunus ve Zambiya
Hedef 7	Sürdürülebilir Kalkınma (ormanlık alan): Cezayir, Kape Verde, Mısır, Gambiya, Libya, Fas, Svaziland ve Tunus
	Temiz içme suyuna erişim (kırsal alan): Cezayir, Botswana, Burundi, Mısır, Gambiya, Gana, Malavi, Mauritius, Namibya, G. Afrika C. ve Tanzanya
	Sağlık hizmetlerine erişim (kent): Cezayir, Mısır, Gana, Libya, Mauritius, Fas ve Tunus
Hedef 8	

Kaynak: The Millenium Development Goals in Africa, Economic Commission for Africa, Addis Ababa, 2005

2 BÖLÜM: SOĞUK SAVAŞ SONRASI AFRİKA’NIN GÜVENLİK SORUNLARI VE BÖLGESEL BARİŞİN TESİSİ

2.1 Soğuk Savaş Sonrası Yaşanan İç Savaşlar, Devletlerarası Sorunlar Ve Yeni Güvenlik Tehditleri

2.1.1 İç Savaşlar

Soğuk Savaş döneminin sona ermesinin ardından aynı anda çok sayıda kıta ülkesinde patlak veren şiddet ve uzun süreli iç savaşların tesadüf olarak nitelendirilmesi mümkün değildir.

Şüphesiz Afrika, iç savaşların yaşandığı tek kıta değildir, ancak hiçbir kıtadaki iç savaş, Afrika’dakiler kadar yaygın ve öldürücü olmamıştır. Söz konusu tehdit, günümüzde dahi doğrudan ya da dolaylı olarak kıta insanını etkilemektedir. The Economist dergisi, 2000 yılının Mayıs ayındaki bir sayısında Cezayir, Sierra Leone, Angola, Liberya, Burundi, Ruanda, Sudan ve Kongo D.C. gibi kıta ülkelerindeki uzun ve kanlı iç savaşlara dikkat çekerken, Afrika’yı “umutsuz kıta” olarak nitelendirmiştir.⁸⁸

Süper güçlerin, Soğuk Savaş döneminde Afrika’ya duydukları ihtiyaç, bölgedeki liderlerin, bu güçlerin kontrollerinde yönlendirilmelerini ve desteklenmelerini gerektirirken, kıtadaki istikrar ve düzen, baskı yoluyla sağlanmaya çalışılmış; düşmanlıklar ve mağduriyetler, yılların birikimiyle 1990 sonrasında adeta kaynama noktasına gelmiştir. Üstelik Soğuk Savaş döneminde bölgede yaygınlaşan silahlar, bu türden şiddet ve çatışmalara önemli ölçüde katkı sağlamıştır.

Çalışmanın birinci bölümünde de ifade edildiği gibi Sovyetler Birliği’nin 15 yıllık süreçte yalnızca Etiyopya’ya verdiği askeri desteğin 11 milyar dolar olduğu belirtilmektedir. 1990 sonrası özellikle Liberya, Somali, Sudan, Zaire olarak da bilinen günümüzdeki adıyla Kongo D. C’de yaşanan iç savaşlarda ve şiddet olaylarında kullanılan silahların büyük bölümü de ABD tarafından geçmiş dönemlerde sağlanmış silahlardır. Ayrıca her iki süper gücün, birbirlerinin müttefiki olarak gördükleri ülkelere karşı uygulamış oldukları çevreleme stratejileri ve komşu devletlerle gerçekleştirdikleri ortak askeri tatbikatlar, istikrarsızlıkların boyutunu daha da arttırmıştır. Yine Soğuk

⁸⁸ David J. Francis, *Uniting Africa, Building Regional Peace and Security System*, Ashgate Publishing Limited, 2006, s.59

Savaş sonrası dış güçlerin kendi ulusal çıkarlarına yönelik olarak söz konusu iç savaşlara yapmış oldukları müdahaleler ve gelişmeleri kendi çıkarları doğrultularında etkileme istekleri, çatışmaların süresini ve zayıyatı doğrudan etkilemiştir.

Afrika ülkelerinde ortaya çıkan iç savaşlar, genellikle çeşitli etnik gruplar arasında iktidarı ele geçirme mücadelesi şeklinde tanımlanmaktadır. Bu çatışmalarla şiddetin artarak ülkeleri etkisi altına alması ve zamanla diğer ülkelere sıçraması, istikrarsızlıkları ve devletlerarası sorunları da beraberinde getirmektedir.

Kıtada yaşanan ve yaşanmakta olan iç savaşlar, insani boyutu da düşünüldüğünde ciddi bir mülteci sorunun ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Söz konusu durumlarda sağlık koşullarının kötüleşmesi, salgın hastalıkların yayılması ve yoksulluğun artışı gibi olumsuz faktörler, birçok kıta ülkesini ciddi olarak tehdit etmektedir. Kötü sağlık koşulları, beslenme konusundaki yetersizlikler ve temiz su kaynaklarının eksikliği, hastalıkların yayılmasını beraberinde getirmektedir. 1970- 2004 yılları arasında bölgedeki çatışmalar nedeniyle 7 milyondan fazla insanın mülteci konumuna düştüğü tahmin edilmektedir.⁸⁹

Eğitim ve iç düzenin sağlanması gibi diğer temel sosyal hizmetler de iç savaş süresince ciddi anlamda kesintiye uğramakta, çatışmalarda eğitim alanları zarar görmekte, görevlilere ücretlerinin ödenememesi gibi olumsuzluklar; genç neslin eğitimden yoksun kalmasını, işsizliği ve suç oranındaki artışı tetiklemekte, sosyal sistem büyük çöküntülere maruz kalmakta, aile yapısı da bu durumdan ciddi anlamda etkilenmektedir. Ailelerdeki yetişkin erkek bireylerin silah altına alınmaları, buna karşın annelerin ufak çocuklarıyla uzak bölgelerdeki mülteci kamplarına yerleşmek zorunda kalmaları, aile içi iletişimin kesilmesi ve aile bağlarının iyiden iyiye zayıflaması anlamına gelmektedir. Milyonlarca insan, çeşitli hastalıklar ve açlık nedeniyle ölmekte, çocuklar öksüz kalmakta ve aile yapısı ciddi tahribatlara maruz kalmaktadır.

Afrika'daki iç savaşlarda çocuk askerlerin kullanılması da oldukça yaygındır. Bu durumdaki çocuklar, henüz 8 yaşından itibaren çoğu kez kaçırılmak suretiyle silah altına alınmakta ve buralarda çeşitli görevlerde kullanılmaktadırlar. Bugüne kadar yarım

⁸⁹ Hyden, s.19

milyon çocuğun, Afrika'daki iç savaşlarda asker olarak kullanıldığı, hatta 10,000 çocuğun da mayınlara basarak öldüğü ifade edilmektedir.⁹⁰

Bu çocuklara milis güçlerince önerilen gıda temini, barınma ve korunma gibi çeşitli vaatler, başka seçenek bırakmamaktadır. Eğitimden yoksun, kötü sağlık koşulları ve ölüm tehdidi altındaki çocuklar, ailelerine geri dönememekte, toplumdaki kopmakta, ciddi psikolojik travmalar yaşamaktadırlar.

BM başta olmak üzere diğer uluslararası örgütlerin bu konulardaki çabalarına karşın, bu durum sürmekte ve iç savaşların önlenememesi durumunda bunun devam etmesi olası görünmektedir.

Kıtada artan nüfusun ihtiyaçlarının karşılanması için ekonomik kalkınmanın sağlanması çabalarına karşın Afrika, halen dünyanın en yoksul kıtasıdır. Sefalet, insanların etnik kimliklerini daha güçlü bir biçimde özdeşleştirmeleri konusunda teşvik etmekte, bu da ülke içindeki ayrışımı daha net bir biçimde ortaya koymakta; toplumda derin bölünmelerin ortaya çıkması, iç kargaşalara uygun bir ortam hazırlamaktadır. 1980'den bu yana Afrika, yoksulluğun artmakta olduğu tek kıtadır ve bunun da temel nedeni iç savaşlar ile önlenemeyen şiddet olaylarıdır.

Bilindiği üzere Afrika ekonomisi tarıma dayalıdır, ancak yaygınlaşan şiddet olaylarının neden olduğu göçler, gıda kıtlığı riskini arttırmakta ve ölümcül kıtlıklar ortaya çıkmaktadır. Kırsal kesimdeki çatışmalar, toplu göçleri teşvik etmekte; işsizlik, yaygın suç oranı ve salgın hastalık riski çoğalmaktadır. Öte yandan şehir merkezlerine yayılan çatışmalar, ekonomik üretime de ağır darbeler vurmaktadır. Ekonominin yatırım olmadan büyümesinin mümkün olmadığı düşünüldüğünde, kamu ve özel sektörün yeni istihdam alanları oluşturamaması, ihtiyaç duyulan hizmetleri ve altyapıyı olumsuz etkilemektedir. Yaşanan iç savaşlar ve istikrarsızlık ortamı, yabancı yatırımcıların kıta ülkelerine yatırım yapmaktan kaçınmalarına neden olmaktadır. En az yatırım çeken ülkeler, Afrika kıtasında yer almaktadır. 2001 yılında yabancı şirketlerce 17,7 milyar

⁹⁰ Lydia Wambugu & Getachew Adem, Rights of Children in Conflict, Institute for Security Studies Monograph Series, No: 142, 2008, s.16

dolar yatırım çeken Afrika, aynı yıl Çin'in 67, Meksika'nın 24,7 milyar dolarlık yatırımlarının oldukça gerisinde kalmıştır.⁹¹

Kıtada faaliyet gösteren bankalar, istikrarsız bölgelerdeki şubelerini kapatmakta ya da faaliyetlerini bölge dışına yönlendirmekte, ticaret ve ticari ilişkiler birbirinden kopmaktadır. Bugün milyarlarca dolar sermaye; İsviçre, Fransa ve ABD'deki bankalarda yatmaktadır. Bu sermayenin, kıta ülkelerinin ekonomik büyümesi için yatırıma dönüşmesi gerekmektedir.

Kıtadaki bir diğer önemli mesele de "beyin göçü" nün oldukça yaygın olmasıdır. Toplumun iyi eğitilmiş bireyleri, kendi ülkelerindeki istikrarsızlık nedeniyle kıta dışında bulunmaktadır.

Her yıl kıta dışındaki devletler ve uluslararası örgütlerce yapılan milyarlarca dolar tutarındaki dış yardımların bir bölümü; istihdamın artırılması, eğitim, sağlık ve ekonomik büyümeye ilişkin projelere harcanmakta, ancak iç savaşların ortaya çıktığı dönemlerde hükümetler, bu yardımları; silahlanma, sağlık harcamaları, mültecilerin ülkelerine geri dönmelerine, gıda ve su gibi acil ihtiyaçlara harcamaktadırlar. OECD'ye göre Afrika ülkelerine 2003 yılında 15 milyar doların üzerinde yardım yapılmıştır ve söz konusu yıl bu rakam, dünyanın diğer bölgelerine yapılan yardımlardan daha fazladır. Bazı tahminlere göre de Afrika'nın yıllık iç savaş giderleri 15 milyar doları bulmakta, bu da kıtaya yapılan yardımlara karşılık gelmektedir.⁹²

İç savaşların komşu ülkelere yayılması sonucunda söz konusu ülkelerdeki siyasi ve ekonomik istikrar olumsuz etkilenmekte, bu tür durumlarda bölge ülkeleri arasındaki ilişkiler de gerginleşmektedir.

Afrika'daki iç savaşların dünya ekonomisine maliyeti konusu da oldukça önemlidir. Öncelikle insani perspektiften bakılması gereken bu türden savaşları kabul etmek mümkün değildir. Savaşların masum kurbanları; çocuklar, mülteciler ve baskı altında bulunan etnik gruplar olmakta, söz konusu durumlarda ekonomik ve insani sefalet artmaktadır.

⁹¹ Habeeb, s.21

⁹² A.g.e., s.22-23

Ekonomik perspektiften bakıldığında ise Afrika; 900 milyonu aşan nüfusu ve zengin doğal kaynaklarıyla son derece önemli bir piyasadır. Afrika'nın oynadığı dinamik rol, dünya genelindeki ekonomik kalkınmayı ve refahı etkileme potansiyeline sahiptir. Ancak Afrika içinde bulunduğu çok boyutlu sorunlardan dolayı söz konusu potansiyelini tam anlamıyla yansıtamamakta ve Afrika'nın 21. yüzyılın ekonomik koşullarıyla rekabet edebilmesi güçleşmektedir. Afrika'nın bunu başarabilmesi için daha yüksek oranlarda yatırım çekmesi gerekmektedir; fakat yabancı yatırımcıların temel kaygıları, kıtadaki şiddet ve istikrarsızlıktır.

İç savaş ve şiddet, siyasal ve ekonomik açıdan riskleri de beraberinde getirmekte; demokrasi, insan hakları ve hukukun eksikliği, kıtanın kendisini daha fazla geliştirmesini gerekli kılmaktadır.

Hükümetler; sınır güvenliklerini sağlama konusunda zorlanmakta, terörist örgütler ve uyuşturucu çeteleri, bu istikrarsızlıktan yararlanmakta ve bu durum yüksek suç oranını ortaya çıkarmaktadır.

Bu bölgelerde yaşayan çok sayıda insan, takasla ya da ufak çaplı suçlar işleyerek hayatlarını sürdürebilmekte, polis ve güvenlik güçleri dağılık bir görüntü sergilemekte ya da milis kuvvetlerine katılmaktadır. Yargı sistemi de bu olumsuzluklardan payını almakta ve siyaset bilimciler, bu durumdaki ülkeleri “çökme noktasına gelmiş devletler” olarak tanımlamaktadırlar.⁹³ 21. yüzyılda dünya barışının önündeki en büyük tehdit olarak gösterilen terörist grupların en etkin oldukları ülkeler de “çökme noktasına gelmiş devletler” olmakta, çünkü bu ülkelerde terör örgütleri için gerekli tüm şartlar bulunmaktadır. Söz konusu örgütlerin, bu ülkeleri kendi üsleri olarak kullanmaları, aslında bir bakıma dünyadaki istikrarı da tehdit etmektedir.

Afrika kıtasının en yoksul ülkelerinin ekonomik göstergelerindeki olumsuz tablonun temelinde genellikle söz konusu ülkelerin uzun yıllar süren iç savaş tecrübeleri bulunmaktadır. Buna karşın, refah düzeyi diğerlerine nazaran oldukça iyi durumda olan

⁹³ Failed States Index-2007

başlıca ülkelerin, iç savaşlardan uzak durmayı başarabilen ülkeler oldukları görülmektedir.⁹⁴

Günümüzde tüm dünyanın ortak sorunu olan ekonomik eşitsizlik, Afrika'da da kendisini fazlasıyla hissettirmektedir. Bu olumsuz durumun neden olduğu kin ve öfke, bölge ülkelerinin istikrarını olumsuz yönde etkilemektedir. Ekonomik eşitsizlik, kıtada özellikle etnik ve dini açıdan farklı gruplar arasında yaygın olmakla birlikte, kendi ülkelerinde etnik ve dini yönden ayrıcalıklı olan gruplar, ülkelerinin refahlarından daha fazla pay almaktadırlar. Bu durumun özellikle otoriter toplumlarda son derece yaygın olduğu bilinmektedir. Despot yönetimlere yakın etnik gruplar, bundan haksız kazançlar sağlarken, artan sefalet insanları şiddete sürüklemektedir.

İç savaşlar, bölgede ciddi boyutlarda insan kaybının yanı sıra ekonomik açıdan sefaleti beraberinde getirmektedir. Bunun neticesinde eğitim ve sağlık sistemi de bundan olumsuz etkilenmektedir. Söz konusu olumsuz gelişmeler ise darbelere ve istikrarsızlıklara zemin hazırlamaktadır.

Bu savaşların önlenmesi ya da çözüme kavuşturulması, ardındaki çok taraflı faktörler nedeniyle kolay görünmemektedir. Sefalet, ekonomik eşitsizlik, zayıf devlet yönetimleri, demokrasinin eksikliği ve dış müdahaleler, bölgede görülen iç savaşların temel nedenleridir. Bunun yanı sıra gelecekte ortaya çıkması muhtemel iç savaşların önlenmesi konusunda da çeşitli öneriler sunulmaktadır. Bunları genel olarak; eşitsizliklerin giderilmesi, gelişmiş ülkelerin ekonomik yardımlarını arttırmaları, Afrika'ya silah akışını sınırlandırmaları, Afrika Birliği, BM ve AB gibi örgütlerin barış sürecine katkı sağlamaları şeklinde sıralamak mümkündür.

Afrika ülkelerine yönelik olarak bağımsızlıklarını kazandıkları tarihten bu yana milyarlarca dolar yardım akışına rağmen, Afrika'nın büyük çoğunluğu halen sefalet içinde bulunmaktadır. Yapılan yardımların gerektiği şekilde değerlendirilememesi ya da yönetimde yer alanların bu yardımların kendi hesaplarına aktarmaları ve halka ulaşmaması bu sefaletin temel nedenleridir.

⁹⁴ Cezayir bu konuda istisna olan ülkelerden birisidir.

Afrika ülkelerinin önündeki ticari engeller ve çeşitli sınırlamalar da bölge ülkelerini olumsuz etkilemektedir. Özellikle Batılı ülkelerin, kıtanın birçok ürününe kapalı olan piyasaları, Afrika'nın dış ticaretinin önündeki engellerden birisidir. Bunun yanında Afrika'nın yüksek orandaki borçları ve bunların ödemesinde yaşanan güçlükler, dış devletlere bu alacaklarından vazgeçmeleri yönünde yapılan çağrılara ilişkin ABD, AB ve G-8 ülkelerinin buna yönelik programları önem arz etmektedir.

Afrika'nın dış ticaretteki payını arttırabilmesi, yapılan dış yardımlardan daha büyük önem arz etmektedir. Ayrıca yapılan yardımların da daha bilinçli bir şekilde gerçekleştirilmesi ve adrese ulaştırılması gerekmektedir. Yerel sivil toplum kuruluşlarının da bu sorunların giderilmesinde daha aktif rol oynamaları ve bu konuda desteklenmeleri son derece önemlidir.

Afrika'ya yönelik silah akışının engellenmesi de iç savaşların sınırlandırılması açısından kritik öneme sahiptir. Kıta dışından bölgeye yönelik silah akışı daha çok tabanca, tüfek, otomatik silah, el bombası ve havan topu (roket) gibi ufak silahlara yöneliktir. Hükümet ve terör gruplarının bu tür silahlara yönelik talepleri oldukça yüksek oranlardadır. Şiddetin ve çatışmaların önlenmesi konusunda bu akışın büyük oranda kısıtlanması gerekmektedir, ancak bu da oldukça zor görünmektedir.

Afrika'daki iç savaşların adeta birer trajediye dönüşmesinde, dünyanın gözü önünde gerçekleşen çatışmaların önlenmesi konusunda uluslararası kamuoyunun ihmalleri de önemli rol oynamaktadır. Dünyanın izlemekle yetindiği Ruanda, Angola, Somali, Kongo Demokratik Cumhuriyeti, Liberya ve Sierra Leone'deki katliamlar bunlardan yalnızca birkaçıdır. 2002 yılı itibariyle Afrika'da devam etmekte olan 18 savaş ve silahlı çatışma olduğu belirtilmiştir ki,⁹⁵ bu gösterge kıtadaki dengelerin ne denli hassas olduğunu ortaya koymaktadır.

Yapılan dış müdahaleler ise oldukça sınırlı kalmaktadır. Hatta Batılı devletler tarafından yapılan bu sınırlı müdahalelerin de söz konusu ülkelerde yaşayan Batılı vatandaşların güvenliklerini sağlamaya yönelik olduğu ve bunun ardından da çatışmalara seyirci kalındığı iddiaları oldukça yaygındır.

⁹⁵ Francis, s.60

Kıtanın önde gelen liderleri, bölge ülkelerinin bu durumlarda birbirlerine yardımda bulunmalarını, çatışmaları ve krizleri önleyici tedbirler almaları gerektiği yönünde görüşlere sahiptirler.

Çatışmaların önlenmesi amacıyla kıtanın kıdemli liderlerinin (Nijerya ve G. Afrika C.⁹⁶) arabuluculuk yapacakları bir Afrika Barış Konseyi'nin oluşturulması önerisi gündeme gelirken, günümüzdeki Afrika Barış ve Güvenlik Konseyi, bu önerinin sonucu oluşturulmuş organdır.

Bu amaçla Nijerya 2003 yılında Liberya'ya çok uluslu Afrika Barış Gücü'nün bir parçası olarak asker sevkederken; bu barış gücü, Liberya İç Savaşı'nın sona erdirilmesine katkı sağlamış ve bu olay, Afrika'da geleceğe yönelik barış gücü operasyonları için iyi bir örnek teşkil etmiştir. Söz konusu kuvvet daha sonra BM'nin kontrolü altında çalışmalarını sürdürmüştür.

Çatışmaları sona erdirmek maksadıyla müdahale, çözümün yalnızca bir bölümünü oluşturmaktadır. Çok büyük çaplı iç savaşların ardından yeniden şiddetin ortaya çıkmasının önlenmesi için toplumların yeniden tesis edilmesi görevi de çatışmaların sona erdirilmesi kadar büyük önem arz etmektedir. Kalıcı barışın tesisi konusunda yapıcı politikalar ortaya konulmalı ve uygulanmalıdır. Bu politikalar geçmişte yaşanan acı olayların küllerinin soğutulması açısından da gereklidir.

Yapılan anlaşmaların sağlam dayanaklarının bulunmaması, çatışmaların yeniden ortaya çıkması için önemli bir nedendir. Angola, Liberya, Somali gibi bu konuda çok sayıda örnek mevcuttur.

Ruanda örneğinde olduğu gibi, savaş suçlularının adalet önüne çıkarılması ve adil olarak yargılanmaları gerekmekte, kalıcı barışın tesisi için çatışmaların ortaya çıkmasına neden olan ekonomik, siyasi, dinsel ve etnik faktörlerin dikkatlice incelenmesi gerekmektedir.

Öte yandan önem arz eden bir diğer konu, kıtadaki idari teşkilatların yeniden düzenlenmesi ve iyileştirilmesidir. İstikrarın sağlanması, demokratik siyasal sistemlerin tesisi ve uygulanması konularında güçlü idari teşkilatlanmalara ihtiyaç duyulmaktadır.

⁹⁶ Nijerya kıtanın en kalabalık nüfusuna, G. Afrika Cumhuriyeti ise en büyük ekonomisine sahip ülkelerdir.

Daha şeffaf bir yönetim anlayışının benimsenmesi, alınan kararların somut ve makul gerekçelere dayandırılabilmesi, bu konuların özgürce tartışılabilmesi ve sivil toplum örgütlerinin daha fazla güçlendirilmesi de oldukça önemlidir.

Kalıcı barışın tesisi, gerginliklerin yatışması ve ülkelerin yeniden toparlanmaları açısından uzun bir döneme ihtiyaç vardır. Şiddete dayalı olmayan önlemler, savaş sonrası toplumların yeniden tesisi açısından gereklidir. 2006'da Zimbabwe, Gine ve Fildişi Sahili, yakın dönemde de Kenya iç çatışmaların kıyısında yer almışlardır.

Sonuç olarak, Afrika'nın en acımasız iç savaşları, dış müdahalelerin kombinasyonu ile sona ermiştir. İç savaşlar, Afrika uluslarının en acı tecrübesi olarak da ifade edilebilir. Afrika'nın bu tecrübe ile gereken dersleri çıkarması ve Afrika Birliği çerçevesinde de güçlü ve kalıcı bir birliktelik sağlayabilmesi durumunda, kıtanın paha biçilemez doğal ve insani kaynaklarından büyük kazançlar sağlaması, geleceğe yeni bir kapı açması ve yeniden doğması mümkün olabilecektir.

2.1.1.1 Etnisite ve İç Savaş: Ruanda Örneği

Günümüzde dünyadaki birçok ülkede etnik çeşitliliklere rastlamak mümkündür. Ancak, Afrika kıtasında yer alan ülkelere söz konusu durum, çeşitlilikten ziyade önemli bir farklılık unsuru teşkil etmektedir. Örneğin farklı etnik grupların ortalaması Avrupalı devletlerde 9,5 civarında iken, Afrikalı devletlerde bu ortalama 50 civarında olurken; Nijerya, Kamerun, Kongo D.C. ve Tanzanya gibi ülkelere bu sayı 127 ile 470 arasında değişmektedir.⁹⁷

Yakın dönemde Afrika'da yaşanan iç savaşlarda etnik farklılıkların ve tarihsel düşmanlıkların önemli etkileri görülmektedir. Bu türden farklılıkların belli grup ya da gruplarca istismar edilmesi, ekonomik ve siyasi sıkıntıların bulunduğu ülkelere geride kalan kesimleri olumsuz etkilemektedir.

Afrika kıtasında yaşanan etnik çatışmaların temelinde Avrupalı güçlerin sömürgeci politikalarının önemli etkisi bulunmaktadır. Avrupalı devletler, Afrika'yı farklı etnik gruplara bölerek sonraki dönemlerde ortaya çıkacak olan çatışmalara zemin

⁹⁷ Ayo Dumoye, "Ethnicity, political stability and economic development in Africa", Prof. Celestine Oyom Bassey & Dr. Oshita O. Oshita (Ed.), **Conflict Resolution, Identity Crisis and Development in Africa** içinde (190- 204), Malthouse Press Limited, Lagos, Benin, Ibadan, Jos, Oxford, Zaria, 2007, s.194- 195

hazırlamışlardır. Özellikle 90'lı yıllar, etnik çatışmaların en yoğun olarak görüldüğü dönem olmuştur.

Genellikle otoriter yönetimlerin bulunduğu ülkelerde etnik farklılıkların çoğu kez siyasi amaçlar doğrultusunda bir strateji olarak kullanıldığı görülürken, muhalefetin ve isyancı grupların da etnik farklılıkları kendi siyasi menfaatlerine yönelik kullanmaları, ülkeleri istikrardan ve barıştan uzak tutmaktadır. Örneğin, Liberya'da isyancı lider Charles Taylor, askeri darbeye iktidara gelen Devlet Başkanı Samuel K. Doe'ye karşı 1989 yılında bir gerilla savaşı başlatmış, 1990'da Doe'yi devirmiş, ancak ülke kısa bir süre sonra ciddi bir iç savaşa sürüklenirken, etnik katliamlar ve sivillere yönelik şiddetli saldırılar sonucu 200.000 insan yaşamını yitirmiştir.

Kıtadaki etnik farklılıkların fazla olduğu Gambiya, Gana, Mali ve Senegal gibi ülkelerde bununla ilgili ciddi şiddet olaylarının görülmemesi, buna karşın oldukça homojen bir toplumun yaşadığı Cezayir'in oldukça şiddetli bir iç savaş deneyimi yaşamış olması, çoğu kez nedenlerin etnik farklılıklar çerçevesinde açıklanmasını da yeterli kılmamaktadır. Ancak, yıllarca bünyesindeki etnik farklılıkları başarılı bir demokrasi geleneği sayesinde sorunsuz olarak sürdüren Kenya'nın yakın dönemde şiddet hareketlerine sahne olması, aslında bir bakıma kıtadaki birçok ülkenin ne kadar hassas dengeler üzerinde bulunduğunu göstermektedir.⁹⁸

Sömürgecilik döneminde etnik gruplar arasında oluşturulan sosyal, ekonomik ve siyasal farklılıklar, bağımsızlık sonrası süreçte, çatışmaların temel nedenlerinden birisini oluşturmuştur. Toplumda belli bir kesimin ön planda bulunması ve diğerleri üzerinde etki oluşturmaya çalışması, istikrarsızlığı ve şiddet olaylarını tetiklemiştir. Afrika'da günümüzde dahi bu gibi durumların domino etkisi yaparak kıtanın diğer ülkelerine de yayılabilmesi riski bulunmaktadır. Burundi ve Ruanda'da ortaya çıkan gelişmelerin arka planında da söz konusu ayrımcılık politikalarının önemli bir etkisinin bulunduğu düşünülmektedir.

⁹⁸ Kenya'da yakın dönemde yapılan Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde Mwai Kibaki'nin yeniden Cumhurbaşkanı olarak galip ilan edilmesi, muhalefet lideri Raila Odinga tarafından kabul edilmemiş, Odinga seçime hile karıştırıldığını savunmuştur. Tartışmaların ardından Kenya'da bir kilisenin ateşe verilmesi sonucu yananak ölen kişilerin Devlet Başkanı Kibaki'nin de mensubu olduğu Kenya'nın en büyük etnik grubu olan Kikuyulardan olmaları, muhalefet lideri Odinga'nın ise Luolar kabilesine mensup olması, etnik çatışmalara neden olmuştur. Kenya'da kırkın üzerindeki diğer kabileler, Kikuyuları, iktidarı ve ticareti tekeline almakla suçlanmaktadır.

Afrika'daki etnik kökenli çatışmaların temel özelliklerinden bir diğeri de “yayılma etkisi”dir. Etnik çatışmalar, zamanla komşu ülkelere de sıçramakta ve belli etnik gruplar, hedef haline gelmekte, ülkeler istikrarsızlığa sürüklenmektedir. Soğuk Savaş sonrası dönemde bu türden en ciddi tahribat bırakan iç savaşlardan birisi Ruanda'da yaşanırken, Burundi'de yaşanan benzer gelişmelerin etkisi ile kısa sürede ülkenin adeta bir enkaz yığını haline gelmesi kaçınılmaz olmuştur.

Bağımsızlığını 1962 yılında Belçika'dan kazanan Ruanda, tıpkı aynı yıl aynı ülkeden bağımsızlığını elde eden Burundi gibi etnik farklılıklar nedeniyle ciddi istikrarsızlıklar yaşarken, 1994 yılında acımasız bir “soykırım gerçeği” ile dünya gündemine oturmuş, kısa zamanda 1 milyona yakın insan yaşamını yitirirken, çok sayıda Hutu, komşu ülke Kongo D.C.'ye göç etmek zorunda kalmış ve tansiyonun bu ülkede de yükseldiği görülürken, Kongo D.C.'deki Tutsi milislerin Ruandalı Hutu mültecilere saldırımları sonucunda zayıat daha da artmış, çatışmalar ise 90'lı yıllar boyunca yer yer devam etmiştir. Dünya kamuoyu ise bu küçük Orta Afrika devletindeki olumsuz gelişmeleri izlemekle yetinmiştir.

Diğer birçok kıta ülkesinde olduğu gibi Ruanda ve Burundi'deki etnik farklılıkların temelinde de sömürgeciliğin yansımalarını görmek mümkündür. Her iki Orta Afrika ülkesinde de Hutular, toplam nüfusun %80'den fazlasını oluştururken, Tutsilerin toplam nüfus içindeki payı %15 civarındadır. Sömürge döneminde Tutsiler, Alman ve Belçika ekolünde eğitim alırken; sermaye ve kaynakların kontrolünü sağlamak suretiyle siyasi ve ekonomik egemenliği ellerinde bulundurmuşlardır. Hutuların bu duruma karşı çıkmaları, Tutsilerin ise ayrıcalıklı konumlarını devam ettirme istekleri yıllar boyuca iki etnik grubu birbirlerine düşman yapmıştır. Söz konusu dönemde Almanya ve Belçika, iki etnik grup arasındaki tansiyonu yükseltirken, azınlık konumundaki Tutsileri desteklemişlerdir.

Bağımsızlık sonrası süreçte statükonun korunacağı düşünülürken; Ruanda'daki Hutular, Belçikalı önde gelen bazı siyasi partilerin de desteğini alarak iktidarı ele geçirmişler ve Ruanda'da çoğunluk idaresi, Burundi'de ise azınlık idaresi bulunurken; her iki etnik grubun karşı tarafa şiddet uygulamak suretiyle iktidarlarını güçlendirdikleri görülmüştür. Bu durum, her iki ülkede de etnik sorunları beraberinde getirmiş ve bir ülkedeki gelişme, diğer ülkeyi de doğrudan ya da dolaylı olarak etkilemiştir.

1972 yılında Burundi'deki Tutsi yanlısı askeri rejim, ülkede demokratik rejimin oturtulmasını bahane ederek sistematik bir biçimde 75.000 Hutu'yu katletmiş, bu durum çok sayıda Hutu'nun Ruanda ve komşu ülkelere göç etmelerine neden olurken, Ruanda'da azınlık konumunda bulunan Tutsilere yönelik tepkileri de beraberinde getirmiştir.⁹⁹ Bu dönemde Ruanda'dan başta Uganda olmak üzere komşu ülkelere ciddi bir mülteci akını olduğu görülürken, Ruandalı Tutsilere geri dönüşleri yasaklanmış, Burundili Hutular ise 80'li yılların sonlarındaki çatışmalar sonucu ülkelerine geri dönebilmişlerdir.

1 Ekim 1990'da ise azınlık Tutsiler, muhalif Hutuların da desteğini alarak ılımlı bir Hutu olarak kabul edilen Devlet Başkanı Juvenal Habyarimana'yı devirmek amacıyla Uganda'nın güneyinden ülkeye sızarak Kuzey Ruanda'yı istila etmişler ve ülke ciddi bir iç savaşa doğru sürüklenmeye başlamıştır.¹⁰⁰ Ne tesadüftür ki, çatışmaların başladığı esnada New York'ta bir toplantıda bulunan Ruanda ve Uganda Devlet Başkanları, bu gelişmeler üzerine dönemin ABD Başkanı George Bush'un arabuluculuğunda bir araya gelerek sorunun barışçı yollardan çözümünü ele almışlar, ancak görüşmelerden olumlu bir netice alınamamıştır. Aynı hafta içinde Fransa ve Belçika hükümetleri ise Ruanda'ya ufak birlikler göndererek bölgede istikrarı sağlamaya çalışmışlardır.

Gelişmeler üzerine Ruanda Hükümeti ve Ruanda Silahlı Güçleri (FAR), Fransa'nın arabuluculuğunda Paris'te bir araya gelerek kapsamlı barış görüşmelerine başlama konusunda uzlaşmış ve resmi müzakereler 12 Temmuz 1992'de Tanzanya'nın Arusha kentinde Afrika Birliği Örgütü ve söz konusu ülkenin Devlet Başkanı Ali Hassan Mwinyina'nın himayesinde başlarken, 4 Ağustos 1993'de kapsamlı bir barış anlaşmasının imzalanması ile görüşmeler sona ermiştir.¹⁰¹ Görüşmelerin ardından BM Güvenlik Konseyi de bölgedeki barışın tesisi için Ruanda'ya bir Barış Gücü (UNAMIR) göndermeyi kararlaştırmıştır.¹⁰² Öte yandan 1990- 1992 sürecinde müzakerelerin düşük

⁹⁹ Herman J. Cohen, *Intervening in Africa, Superpower Peacemaking in a Troubled Continent*, 1st Published in Great Britain by Macmillan Press Ltd. 2000, 1st Published in the United States of America by St. Martin's Press, 2000, s.166

¹⁰⁰ Sola Akinrinade, "Africa and the United Nations", Sola Akinrinade and Amadu Sesay (Ed.), **Africa in the Post-Cold War International System** içinde (172- 194), PINTER, 1998, s.186

¹⁰¹ Arusha Mutakabati adı verilen barış anlaşması, iktidarın Hutu ve Tutsi partileri arasında paylaşımı öngörmekte ve şiddetin sona erdirilmesini amaçlamaktaydı.

¹⁰² Detaylar için bkz. www.un.org/Depts/dpko/dpko/co_mission/unamir.htm

yoğunlukta devam ettiği dönem, Ruanda Hükümeti'nin silahlanmaya büyük yatırımlar yapması, ekonomik istikrar programının çökmesine neden olmuştur.

Arusha süreci sonunda suların durulmaya başladığı görülürken, 6 Nisan 1994'de Ruanda Devlet Başkanı Habyarimana'nın içinde bulunduğu uçağın başkent Kigali'deki havalimanı yakınlarında düşürülmesi, ülkeyi kargaşaya sürüklerken; ülkede ciddi bir katliam yaşanmaya başlamış, şiddet kısa zamanda tüm ülkeye yayılırken, yalnızca 100 gün içinde 800.000 Ruandalı insanlık dışı yöntemlerle katledilmiştir. BM Barış Gücü ise çatışmaları önleme konusunda yetersiz kalmış ve ülkeden geri çekilmiştir.

FAR, 19 Temmuz 1994'de iç savaşın sona erdiğini, Tutsi ve Hutulardan oluşan geçici bir hükümet kurulduğunu duyurmuştur.¹⁰³ Ancak büyük can kaybının yanı sıra çok sayıda insanın çok daha fazla sayıda insanın mülteci konumuna düşmesi ve tarihsel düşmanlıkların yanı sıra yaşanan iç savaşın, söz konusu düşmanlığı daha fazla körüklemesi, Ruanda'nın bu süreçteki en büyük sıkıntılarında birisi olmuş ve ülke, sosyo- ekonomik açıdan ciddi bir çöküş trendine girmiştir. Çatışmaların ise düşük yoğunlukta aralıklarla devam ettiği görülmüştür.

Uluslararası yardımlar, çöken ülke ekonomisinin inşası ve mültecilerin yeniden ülkelerine yerleştirilebilmeleri çabalarının yanı sıra 2003 yılında barışçı ortamda gerçekleştirilen seçimlere rağmen ülkedeki yüksek tansiyon düşürülemedi.

Ruanda'da kesin ve kalıcı barışın tesisi açısından BM ve Afrika Birliği başta olmak üzere kıtadaki bölgesel kuruluşlara ve uluslararası kamuoyuna önemli yükümlülükler düşmektedir.

2.1.1.2 Din ve İç Savaş: Sudan Örneği

Tarih boyunca dinsel farklılıkların çok sayıda savaşın ana nedenini oluşturduğu ya da söz konusu nedenlerden biri olduğu görülmektedir.

Siyasi Tarih'in başlangıcı olarak kabul edilen 1648 tarihli Vestfalya Antlaşması da bir din savaşı olan Otuz Yıl Savaşları'nı sona erdiren antlaşma olup; söz konusu savaş, Avrupa'da yaşanan en uzun ve en kanlı savaşlardan biri olarak tarihe geçmiştir.

¹⁰³ Kemal İnat, Wolfgang Gieger, "Ruanda: "Ortadoğu" Afrika'da Katliamlar Ülkesi" Kemal İnat, Burhanettin Duran, Muhittin Ataman (Ed.), **Dünya Çatışma Bölgeleri** içinde (403- 413), Ankara Nobel Yayın Dağıtım, 2004, s.408

Buna karşın gerek yakın geçmişte gerekse günümüzde çok sayıda dinsel çatışmanın görüldüğü bir gerçektir. Kuzey İrlanda'da Katolikler ile Protestanlar, Hindistan'da Hindular ile Müslümanlar, Lübnan'da Müslümanlar ile Hıristiyanlar ve dünya gündemini sıkça meşgul eden Filistin'deki çatışmalar, bunlardan yalnızca birkaçıdır.

Farklı etnik grupların bir hayli fazla sayıda olduğu Afrika'da dinsel nitelikli çatışmaların da oldukça ciddi boyutlara ulaştığı görülmektedir. Sömürgecilik öncesi dönemde özellikle Sahra altı Afrika'da çok sayıda farklı doğa dinlerinin bulunduğu bilinmektedir. Ancak buna karşın, söz konusu farklılıkların nadiren kabileler arasındaki çatışmaların temel nedenini oluşturduğu belirtilmektedir.¹⁰⁴ Hıristiyanlık ve İslam gibi dünyanın birçok yerinde yaygın olan iki büyük dinin bölgede yaygınlaşmaya başlaması ve çıkarların kıta üzerinde daha fazla hissedilmesi sonucu 19. yüzyılda sömürgeci güçlerin, Hıristiyan misyonerlerle birlikte Sahra altı Afrika'ya yayılmaları, din faktörünün ön plana çıkmasına neden olmuştur.

Bağımsızlık döneminin ardından din faktörü, söz konusu politikaların bir sonucu olarak bazı bölgelerde adeta bölücü bir sorun haline gelmeye başlamıştır. Otoriter liderler de bu süreçte din faktörünü çıkarları doğrultularında kullanmaktan kaçınmamışlardır. Böylece din, birçok savaşın ortaya çıkmasında ana faktör olmuştur. Özellikle Cezayir, Nijerya ve Sudan gibi ülkelerde ortaya çıkan uzun ve kanlı çatışmalar, söz konusu bölgelerdeki istikrarsızlıkları arttırırken, toplumlar içerisindeki siyasi ve ekonomik farklılıkları da keskinleştirmiştir.

Bağımsızlığını 1956 yılında Büyük Britanya'dan kazanan Sudan, yüzölçümü bakımından Afrika'nın en büyük ülkesidir. Ülkenin kuzeyinde ağırlıklı olarak Müslümanlar bulunurken, bunlar etnik açıdan da Arap kökenlidirler. Güney Sudan'da yaşayan halk ise daha çok Hıristiyan ya da animistlerden oluşmaktadır. Sudan'ın tarihindeki çatışmalara bakıldığında petrol başta olmak üzere değerli enerji kaynaklarıyla ilgili mücadeleler, söz konusu çatışmaların temel nedenlerini oluştururken; etnik, kültürel ve dinsel farklılıkların da çıkar çatışmalarında önemli bir rol oynadığı görülmektedir.

¹⁰⁴ Habeeb, s.62

Petrol, Sudan'ın en değerli doğal kaynaklarından biri olmakla birlikte, ülkenin güney kesiminde bulunmakta ve ayrıca bu bölge, Sudan'ın en verimli tarım alanlarının bulunduğu bölge olarak da bilinmektedir. Sudan'ın bağımsızlığını kazandığı dönemde Hartum'daki hükümeti ağırlıklı olarak Müslüman ve Arap kökenli vatandaşların oluşturduğu görülmektedir. Ancak, bu durum karşısında ülkenin güneyindeki Hıristiyanların ayaklanması, ülkeyi çatışmalara sürüklemiş ve 1972 yılının sonuna dek büyük çoğunluğunu da Hıristiyan kökenli vatandaşların oluşturduğu 500.000'in üzerinde insan yaşamını yitirmiştir.¹⁰⁵

Addis Ababa'da imzalanan barış anlaşması ile ülkede sağlanan uzlaşısı, 1983 yılına kadar devam ederken; bu tarihte ülke, en uzun ve en kanlı savaşın patlak vermesinin ardından ciddi bir istikrarsızlık dönemine girmiştir.

Hükümet ile Güney Sudan Halkı Özgürlük Ordusu (SPLA) arasındaki iç savaş, yirmi yıldan uzun sürmüş, bu süreçte açlık ve çeşitli hastalıkların da etkisi sonucu iki milyondan fazla insan yaşamını yitirmiş, çok sayıda insan yaşadığı yerleri terk etmek zorunda kalmış ve dört buçuk milyon insan da mülteci konumuna düşmüştür.¹⁰⁶ Bu dönemde SPLA'nın Etiyopya üzerinden SSCB ve Küba'dan önemli ölçüde destek alarak uzun süre ayakta kalabildiği görülmüştür.¹⁰⁷ Ayrıca Uganda, Libya, Mısır'ın da Kuzey Sudan'ın zayıflatılmasına yönelik olarak SPLA'yı destekledikleri görülmüştür.

Libya lideri Kaddafi; bölgede liderliğe oynarken, hareket alanının sınırlanmaması bakımından Sudan'ı zayıflatmayı amaçlarken, Mısır ise Nil Havzası'ndaki su kaynaklarını daha rahat kontrol etme düşüncesiyle Güney'i desteklemiştir¹⁰⁸; yine bölgedeki ülkelerden Uganda ve Etiyopya'nın Güney'e sağlamış oldukları askeri ve lojistik destekler, iç savaşın boyutunu ve süresini doğrudan etkilemiştir.

30 Haziran 1989'da askeri bir darbe sonucu General El Beşir yönetime el koymuş ve çoğunluğunu Müslüman subayların oluşturduğu ve az sayıda Güney

¹⁰⁵ Habeeb, s.73

¹⁰⁶ El Hussein Abdelgalil Mohamed Yassin, "Sudan'daki Barış ve Çatışma Durumu", Ufuk Tepebaş (Ed.), **Türk ve Afrikalı Sivil Toplum Kuruluşları** içinde (239- 246), TASAM Yayınları, (Henüz Yayımlanmamıştır), s.239

¹⁰⁷ Peter Woodward, "Sudan", Oliver Furley& Roy May (Ed.), **African Interventionist States** içinde (139- 151), Ashgate Publishing Ltd, Aldershot, 2001, s.139

¹⁰⁸ Scott Lewis, Rejuvenating or Restraining Civil War: The role of external actors in the war economies of Sudan, Bonn International Center for Conversion, 2004, s.30

kesiminden de temsilcinin yer aldığı Devrimci Komuta Konseyi'ni (RCC) kurmuştur.¹⁰⁹ Yirmi yıllık süreç sonunda halklar arasındaki tükeniş, verilen ciddi kayıplar ve uluslararası toplumdan gelen baskılar sonucu 2003 yılında ateşkes yapılırken, 9 Ocak 2005'de hükümet ile SPLA arasında Kapsamlı Barış Anlaşması (CPA), imzalanmıştır.¹¹⁰ Bu dönemde ABD Başkanı Clinton da taraflar arasında ateşkes yapılması ve iç savaşı sona erdirecek kalıcı bir barışın tesis edilerek Güney kesimine insani yardım sağlanmasına ilişkin özel bir temsilci atamıştır.¹¹¹

Buna karşın, uzun vadede Kapsamlı Barış Anlaşması'nın (CPA) uygulanabilirliği konusunda ciddi şüpheler mevcuttur. Tarih boyunca Sudan'da ortaya atılan barış anlaşmalarının başarıyla uygulanamaması, söz konusu şüpheleri güçlendiren unsurların başında gelmektedir. Mevcut barış anlaşmalarının boyutlarının son derece sınırlı olması, yalnızca Kuzey- Güney çatışmalarına odaklanılarak siyasi partilerin ve sivil toplumun görmezden gelinmesi, medyanın rolünün göz ardı edilmesi, önemli eksikliklerin başında gelmektedir. Bundan dolayı, Kapsamlı Barış Anlaşması'nın (CPA) ülkede sürdürülebilir ve kapsamlı bir barış tesis etmekten ziyade, daha çok kısa vadede şiddeti sona erdirmeye odaklı bir ateşkes olarak değerlendirilmektedir.¹¹² Bu nedenle, anlaşmanın sağlam temeller üzerine oturtulması, BM başta olma üzere kıtaya kalkınma yardımları yapan donör ülkelerin ve kuruluşların, kıta genelinde ise özellikle Afrika Birliği ve IGAD'ın koordinasyon halinde barış sürecini desteklemeleri, yine Sudan'a komşu ülkelerin barış sürecinde aktif rol oynamaları, önümüzdeki süreçte kalıcı barışın tesisi ve bölgedeki istikrar açısından büyük önem taşımaktadır. Yine bu süreçte, bölgede Sudan ile Uganda arasındaki gerilimli ilişkilerin de IGAD'ın arabuluculuğunda yumuşatılması, bölgesel istikrara olumlu katkı sağlayacaktır. Özellikle Kenya'nın bu süreçte oynamış olduğu aktif ve yapıcı rol¹¹³ ve "Çatışma Erken Uyarı ve Yanıt Mekanizması'nın (CEWARN) oluşturulması¹¹⁴, uzlaşmazlıkların örgüt içinde

¹⁰⁹ Herman J. Cohen, *Intervening in Africa*, MacMillan Press Ltd, London, 2000, s.65

¹¹⁰ Söz konusu barış anlaşması ile Güney Sudan'a 6 yıllık süreyle özerklik tanınırken, Güney'deki petrol hasılatının yarı yarıya paylaşılması kararlaştırılmıştır. 2011 yılında ise Güney bölgesine özerklik verilmesine ilişkin bir referandumun yapılması öngörülmektedir.

¹¹¹ Francis M. Deng & Khalid M. Medani, "Civil War and Identity in Sudan's Foreign Policy", Edmond J. Keller & Donald Rothchild (Ed.), *Africa in the New International Order* içinde (100- 118), Lynne Rienner Publishers, London, 1996, s.117

¹¹² Yassin, s.241

¹¹³ Peter Woodward, "Sudan", Oliver Furley & Roy May, *African Interventionist States* içinde (139- 151), Ashgate Publishing Ltd, 2001, s.150

¹¹⁴ IGAD Yönetim ve Finans Direktörü Mohamed Said Omar'ın 25- 27 Kasım 2008'de İstanbul'da gerçekleştirilen IV. Uluslararası Türk- Afrika Kongresi'ndeki Sunumu'ndan

çözümlemesi bakımından bir hayli önemlidir. Bölgesel istikrar açısından bir diğer önemli gelişme de 3 Nisan 2009'da örgüte üye devletlerin Adalet Bakanları'nın Hartum'da bir araya gelerek "Suçluların İadesi ve Karşılıklı Yasal Yardım Konvansiyonu" üzerinde mutakabat sağlamaları olmuştur.¹¹⁵

Yakın dönemde dinsel temelli Kuzey- Güney sürtüşmesinin hafiflediği gözlemlenirken, Darfur olarak bilinen, ülkenin Batı bölgesinde yeni bir çatışma ortaya çıkmıştır. Darfur Sorunu, dinsel farklılıklardan ziyade etnik, kültürel farklılıkların yanı sıra siyasi ve ekonomik çıkarların çatışmasının bir sonucudur. Darfur'da çatışan taraflar büyük oranda Müslüman olmakla birlikte sorun, tarafların Arap ve Arap olmamasıyla ilişkilidir. Darfur'da 2002'de patlak veren şiddet olayları nedeniyle bugüne kadar yaklaşık 300,000 insanın hayatını kaybettiği, 2,5 milyon insanın ise evsiz kaldığı tahmin edilmektedir.¹¹⁶

2008 yılında Japonya'da gerçekleştirilen G-8 Ülkeleri Zirvesi'nde Sudan Hükümeti üzerindeki baskının artırılması konusunda liderlerin uzlaştığı görülürken, bölgedeki BM faaliyetlerine verilen desteğin de güçlendirileceği kaydedilmiştir.¹¹⁷ Ancak, son olarak Uluslararası İnsan Hakları Mahkemesi'nin Sudan Devlet Başkanı Ömer El- Beşir hakkında Darfur'da soykırım yaptığı ve bunun için yargılanması gerektiği yönünde almış olduğu kararın ardından, El Beşir'in Eritre ve Mısır'a yapmış olduğu resmi geziler, bu kararı tanımadığı yönündeki açıklamalarının önemli bir göstergesi olmuştur. Yine 2008'in Mart ayında El- Beşir'in Darfur'da yardım yapan grupları bölgeden kovması, dünya kamuoyunun gündeminde sıkça yer almıştır. Afrika Birliği'nden yapılan açıklamada kararın son derece ağır olduğu belirtilirken, Komisyon Başkanı Jean Ping, yazılı olarak yapmış olduğu açıklamada karardan büyük üzüntü duyduğunu, bunun Sudan'daki barış ve istikrara yönelik olumsuz bir karar olduğunu ifade etmiştir.¹¹⁸ Ayrıca Arap Birliği'nden yapılan açıklamalarda da El Beşir'e destek verildiği görülmüştür.

Batıda ise ABD'nin Sudan yönetimine karşı yıllardır oldukça katı bir politika izlediği bilinirken, AB'nin resmi politikasının ise daha ziyade Sudan Hükümeti ile

¹¹⁵ http://www.igad.org/index.php?option=com_content&task=view&id=258&Itemid=65

¹¹⁶ <http://allafrica.com/stories/200904280294.html>

¹¹⁷ <http://www.mofa.go.jp/policy/economy/summit/2008/news/summary.html>

¹¹⁸ <http://www.africa-union.org/root/ua/conferences/2009/mars/psc/04mars/icc%20sudan%20eng%204-03-09.pdf>

yapıcı politikaların kurulmasına yönelik olduğu görülürken; her iki tarafın, Sudan'a yönelik kalkınma yardımları konusundaki yaklaşımlarının da birbirinden tamamen ayrıştığı belirtilmektedir.¹¹⁹

2.1.1.3 İdeoloji ve İç Savaş: Kongo D. C. Örneği

Kongo D. C. sömürgecilik döneminde; ekonomik sömürünün yanı sıra hastalık, şiddet ve katliamların eksik olmadığı bir ülke olarak bilinirken, söz konusu dönemlerde ciddi zayıflıklar vermiş ve uzun yıllar istikrarsızlığın hüküm sürdüğü ülkelerin başında gelmiştir. Söz konusu olumsuz tablonun bağımsızlık döneminde de etkisini devam ettirdiği ve yakın döneme kadar süregeldiği görülmüştür.

Afrikalı devletler, büyük oranda bağımsızlıklarını Soğuk Savaş döneminde elde ederlerken, kendilerini de iki süper gücün askeri, ekonomik ve ideolojik hakimiyetlerine dayalı mücadelelerinin içerisinde bulmuşlardır. Buna karşın, iki süper gücün rekabeti sonucu ortaya çıkan çatışmalara ve savaşlara doğrudan müdahil olmadıkları ve bunların daha çok vekil savaşlar şeklinde gerçekleştiği görülmüştür.

Karşıt ideolojiler temelindeki mücadelenin daha çok Soğuk Savaş'ın sıkı iki kutuplu sistem olarak ifade edilen dönemlerde arttığı ve Afrikalı ülkeleri istikrarsızlaştırdığı görülmüştür. Bu dönemlerde savaşlar, darbeler ve suikastler neticesinde çok sayıda ülke istikrarsızlığa sürüklenmiştir. Kıta ülkelerine yönelik oldukça önemli miktarda silah akışının gerçekleşmesi, çatışmaların gerek süresini gerek boyutunu gerekse de zayıflığını arttırmıştır. Süper güçlerden birisinin bir kıta ülkesindeki hükümeti desteklemesi, diğer süper gücün muhalefeti ve o ülkelerdeki gerilla gruplarını desteklemesi, bunların silah ve gerekli tüm teçhizatlarını tedarik etmesini beraberinde getirmiş, özellikle Angola, Somali, Liberya, Sudan ve Kongo D. C. gibi ülkelerde etkileri günümüze dahi yansıyan olumsuz sonuçlar doğurmuştur.

Soğuk Savaş'ın sona ermesinin ardından ortaya çıkan Kongo/ Zaire İç Savaşı, milyonlarca insanın hayatına mal olurken, mücadelenin temelinde karşıt ideolojiler önemli rol oynamıştır.

¹¹⁹ Lewis, s.19- 20

SSCB'nin çökmesinin ardından ABD Dış Politikasındaki değişimler, Afrika kıtasında da kendisini göstermiş ve ABD'nin desteğinin sona erdiği birçok kıta ülkesinde çatışmaların ve karmaşıklıkların arttığı görülmüştür. Söz konusu politikaların görüldüğü kıta ülkelerinden birisi de Kongo olurken, büyük çaplı bir iç savaşın patlak vermesi kaçınılmaz olmuştur. Etnik açıdan farklılıkları bünyesinde barındıran Kongo'da Mobutu, ülkeyi kontrolü altında tutarken, siyasi muhaliflerini de ortadan kaldırmaya yönelik politikalar izlemiş ve bu nedenle hedef haline gelmiştir.

Soğuk Savaş'ın sona ermesinin ardından komünizmin küresel bir tehdit olarak ortadan kalktığı düşüncesiyle, ABD ve Fransa'nın Mobutu'ya desteklerinin azalması, muhalifleri cesaretlendirirken; bu durum, ülkede rejim değişikliğine yönelik taleplerin artmaya başlamasını da beraberinde getirmiştir.

Farklı muhalif gruplar, Mobutu'ya karşı birleşerek, 1996'da Kongo'nun kurtuluşu için Demokratik Güçler İttifakı'nı (AFDL) oluşturmuşlardır. AFDL'nin başında ise Laurent Kabila bulunuyordu. Kabila, uzun bir süre ülke dışında altın kaçakçılığı yaparak hayatını sürdürürken, Mobutu açısından ciddi bir tehdit oluşturmaktan uzak olmuştur. Ancak AFDL'nin oluşumu ve Ruanda başta olmak üzere Angola ve Uganda gibi komşu devletlerin desteği sonucu bir ordunun oluşturulması ve hükümet birliklerinin de saf değiştirmeleriyle kısa zamanda örgütlenerek ülkenin bir bölümünde kontrolü ele almıştır.¹²⁰

Ülkede artan gerilimin sıcak çatışmalara dönüşmesi üzerine dönemin Güney Afrika Cumhuriyeti Devlet Başkanı Nelson Mandela devreye girerek kendi arabuluculuğunda Mayıs 1997'de tarafları bir araya getirmiş, ancak Mobutu ve Kabila ateşkes şartları üzerinde uzlaşmamışlardır.¹²¹ AFDL birliklerinin başkent Kinşasa'ya girmesinden hemen önce Mobutu, ülkeyi terk ederek Fas'a iltica etmiş, kısa bir süre sonra da rahatsızlığı nedeniyle hayatını kaybetmiştir. Kinşasa'da ise Kabila'nın devlet başkanlığında Kongo D.C.'nin kurulduğu ilan edilmiştir.

İç savaşın maliyeti oldukça yüksek olurken, yaklaşık dört milyon insan yaşamını yitirmiş, ancak buna karşın Kabila'nın otoriter yönetiminin de sorunları gidermediği

¹²⁰ Gerry Cleaver & Simon Massey, "DRC: Africa's Scramble for Africa", Oliver Furley & Roy May (Ed), African Interventionist States içinde (193- 209), Ashgate Publishing Ltd, 2001, s.194

¹²¹ Mobutu, ateşkes için Kabila'nın istifasını talep etmiş, ancak bu talep, Kabila tarafından reddedilmiştir.

görülmüş ve kısa sürede ülke, yeni bir savaş dalgasına sürüklemiştir. Kongo iç savaşı sırasında 4 milyon insanın %70'inden daha fazlasının hastalıktan ve kötü beslenmeden dolayı hayatını kaybettiği tahmin edilmektedir.¹²²

Günümüzde halkın büyük bölümünün sefalet içinde yaşamasında ve beslenme koşullarının son derece yetersiz olmasında iç savaşın önemli bir etkisinin bulunduğunu ifade etmek mümkündür. Yakın dönemde yeniden sağlanan barışın oldukça hassas dengeler üzerinde bulunduğu Kongo D. C.'de iç savaş nedeniyle altyapı da bundan oldukça olumsuz etkilenmiş; çok sayıda hastane, okul, fabrika ve trenyolu büyük ölçüde kullanılamaz duruma gelmiştir. Ülkede 3,5 milyon insanın evsiz kaldığı, yine çok sayıda vatandaşın komşu ülkelere göç etmek zorunda kaldığı belirtilmektedir.¹²³

İç savaş, komşu ülkelerden Kongo Brazzaville, Orta Afrika Cumhuriyeti, Zambiya ve Tanzanya üzerinde de mülteci sorunu nedeniyle ekonomik ve çevresel açıdan olumsuz etkiler bırakmıştır.¹²⁴ Buna karşın, 2006 yılında çok partili seçimlerin gerçekleştirilmesini, bir önceki seçimlerin 1965 yılında gerçekleştirildiği göz önünde bulundurulduğunda demokratikleşme adına oldukça önemli bir adım olarak nitelendirmek mümkündür. Söz konusu seçimlerde BM Barış Misyonu MONUC'un seçimlerin barışçı bir ortamda gerçekleştirilmesi için büyük çabalar gösterdiği görülmüş ve oldukça genç bir nüfusa sahip olan ülkede 26 milyon seçmen uzun yıllar sonra umutla sandık başına gitmiş ve Joseph Kabila'nın partisi seçimlerden zaferle ayrılmıştır.¹²⁵ Ancak bu duruma karşın, ülkedeki sosyo- ekonomik şartların bir hayli kötü olması ve Tablo- 3'de de görüldüğü üzere kişi başına yıllık gelirin yalnızca 125 dolara tekabül etmesi, yetersiz büyüme, dış yatırımların oldukça düşük, buna karşın dış borçların bir hayli yüksek olması, Kongo D. C.'nin bu süreçte dış desteklere ihtiyaç duymasını beraberinde getirmekte; BM, IMF, Dünya Bankası ve AB'nin yardımlarını arttırmaları, ülkenin az da olsa istikrarı sağlayabilmesi açısından büyük önem taşımaktadır.

¹²² Habeeb, s.18

¹²³ Jon Lunn, The African Great Lakes Region: An End to Conflict, House of Commons Library, 2006, s.19

¹²⁴ Cleaver& Massey, s.197

¹²⁵ www.un.org/events/tenstories/06/story.asp?storyID=2300

2.1.2 Devletlerarası Sorunlar ve Güvenlik

Dünya genelinde devletlerin sahip oldukları farklı çıkarlar, uyuşmazlıkları ve çatışmaları beraberinde getirirken, söz konusu bölgelerin istikrarsızlaşması da kaçınılmaz olmaktadır.¹²⁶ Afrika'da ise devletlerarasında yaşanan sorunların özellikle sınır anlaşmazlıkları ve bu bölgeler arasındaki mülteci akını nedeniyle ortaya çıktığı görülmekte ya da bazı ülkelerin komşu devletlerdeki iç savaşlarda siyasi bir parti üzerinden veya doğrudan belli bir etnik ya da dini grubu desteklemeleri, ilgili ülkeleri karşı karşıya getirmekte ve bu durum, bölgesel istikrarsızlığı da beraberinde getirmektedir.

Sınır anlaşmazlıkları sonucu Etiyopya ile Eritre, Etiyopya ile Somali ve Kamerun ile Nijerya gibi kıta devletlerinin karşı karşıya geldiği görülürken, ne tesadüftür ki söz konusu çatışmaların gerçekleştiği dönemlerde BM Genel Sekreterliği görevini yürüten Kofi Annan'ın çatışmaların önlenmesi konusunda önemli özverilerde bulunduğu bilinmektedir.

Aslında Kamerun ve Nijerya arasındaki sorunu, bir sınır sorunundan ziyade toprak sorunu olarak nitelendirmek daha doğrudur. İki ülke arasında bulunan Bakassi Yarımadası, tarafları çatışmaya sürüklerken; Kamerun, sorunu Uluslararası Adalet Divanı'na kadar götürmüştür. Ancak, uzlaşma sağlanana kadar çatışmaların aralıklarla devam ettiği görülmüştür. Dönemin BM Genel Sekreteri Annan'ın arabuluculuğunda taraflar uzlaşıyor; sorun, 14 Ağustos 2008'de bölgenin Kamerun topraklarına katılmasıyla sonuçlanmıştır.¹²⁷

BM'nin bir önceki dönemdeki Genel Sekreteri Boutros Boutros Ghali; barışın ekonomi ve demokrasiyle birlikte kalkınmanın boyutlarını oluşturduğunu, kıtada kalıcı barışın tesis edilmesiyle kalkınmanın da gerçekleşeceğini ifade etmiştir.¹²⁸ Bu nedenle kıta ülkeleri arasında dostane ilişkilerin tesis edilmesi büyük önem arz etmektedir. Buna karşın, birçok kıta ülkesinin yıllardır komşu ülkelerdeki belli siyasi parti ya da direniş gruplarını destekleyerek söz konusu ülkelerdeki istikrarsızlıklara katkı sağladığı görülmektedir.

¹²⁶ Sesay, s.43

¹²⁷ <http://www.un.org/events/tenstories/06/story.asp?storyID=900>

¹²⁸ Sesay, s.51

Etiyopya ve Sudan'ın Eritre İttifakı Ulusal Güçleri'ni; yine Etiyopya'nın Somali Barış ve Restorasyon Konseyi'ni; Eritre'nin Etiyopya'daki Oromo Kurtuluş Cephesi'ni ve Sudan'daki Ulusal Demokratik İttifakı'nı; Mısır ve Cibuti'nin Somali Geçici Hükümeti'ni; Sudan'ın Uganda'daki Lord'un Direniş Güçlerini ve Eritre İslami Cihadı; Uganda'nın ise Sudan'daki Güney Sudan Halkı Özgürlük Ordusu'nu (SPLA) destekledikleri bilinmektedir. Bu kapsamda Afrika Birliği'nin yanı sıra Bölgesel Ekonomik Toplulukların, bu türden girişimlerin önlenmesine ilişkin izleyecekleri politikalar önem kazanmaktadır.

Kıta ülkelerinin kalkınmaları açısından büyük önem arz eden konuların başında gelen enerji, güvenlik açısından da oldukça büyük önem taşımakta ve enerji kaynaklarının yoğun olarak bulunduğu bölgelerde istikrarsızlıkların arttığı ve çatışmaların sürdüğü görülmektedir. Bu bölgelerde istikrarsızlıkların giderilmesi ve çatışan taraflar arasında uzlaşının sağlanarak enerji kaynaklarının güvenli bir biçimde çıkartılarak pazarlanabilmesi gerekmektedir. Yine bu kapsamda gerek Afrika Birliği'ne gerekse Bölgesel Ekonomik Topluluklara önemli sorumluluklar düşmekte ve enerji politikalarının uyumlaştırılarak kaynakların çeşitlendirilmesine yönelik faaliyetlere ağırlık verilmesine ihtiyaç duyulmaktadır.

Afrika'da geleneksel tehditlerin yanı sıra başta sağlık ve çevresel koşulların kötüleşmesi olmak üzere uluslararası terörün kıtada artan faaliyetleri ve kitle imha silahlarının yaygınlaşması, küreselleşmenin de olumsuz etkileriyle birlikte ülkelerin çoğunlukla yetersiz olan sosyo- ekonomik durumlarını daha fazla çıkmaza sürüklemektedir.

Bölgede sürdürülebilir kalkınmanın sağlanması, ancak kıta ülkeleri arasındaki karşılıklı bağımlılıkların artırılarak ortak politikaların geliştirilmesi ve gelişmiş ülkelerle uluslararası örgütlerin söz konusu süreçteki desteklerini güçlendirmeleri sonucu mümkün olabilecektir.

2.1.2.1 Sınır Anlaşmazlığı: Etiyopya- Eritre Örneği

Soğuk Savaş sonrası sınır anlaşmazlıklarına yönelik savaşlardan birisi de Etiyopya ile Eritre arasında gerçekleşmiştir.

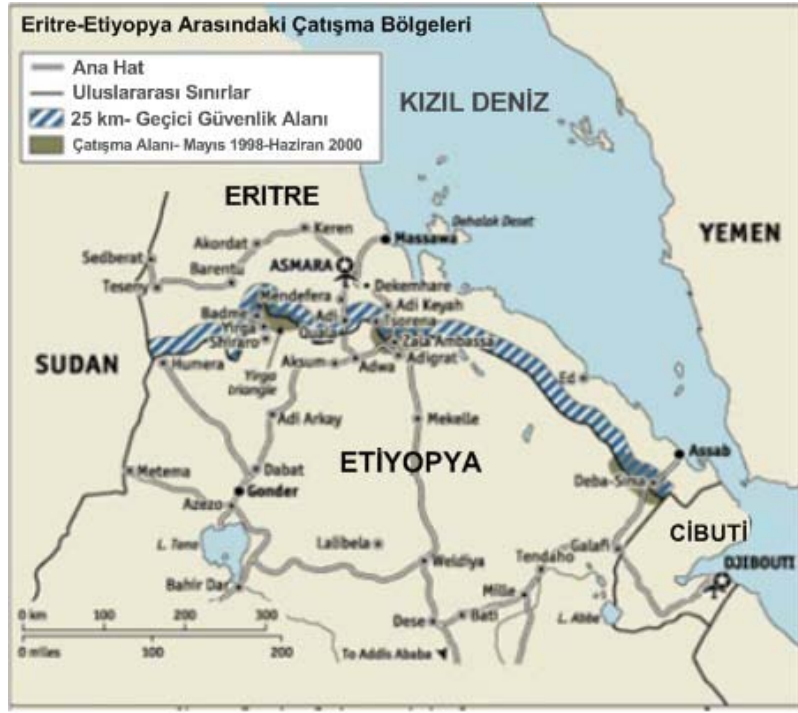
Etiyopya ile Eritre arasında yaşanan savaşın temelinde etnik farklılıklardan ziyade, iki ülkenin liderleri arasındaki kişisel farklılıklar bulunmaktadır.¹²⁹

Etiyopya'nın daha önce de belirtildiği gibi sömürgeci bir geçmişi bulunmazken, Eritre ise 1890 yılında İtalyan kolonisi olmuş, İtalya'nın 2. Dünya Savaşı'ndaki yenilgisi sonrası bir süre BM'nin himayesinde kalmış, 1952'de Etiyopya'nın özerk bölgesi olmuş, 1962 yılında ise ilhak edilerek bu ülkenin bir eyaleti olmuştur.

Uzun yıllar bağımsızlık mücadelesi veren Eritre, Etiyopya'nın bugün halen iktidarda bulunan Başbakanı Meles Zenawi'nin 1991'de Mengistu rejimini devirmesinin ardından vermiş olduğu bağımsızlık vaadi sonucu yapılan referandum ile 24 Mayıs 1993'de hukuken bağımsızlığına kavuşmuştur.¹³⁰ Eritre'nin bağımsızlığının ardından Eritre ile Etiyopya arasındaki ilişkilerin yakın olduğu hatta iki ülkenin bölgesel konularda ortak hareket ettikleri görülürken; Eritre sınırları içerisinde bulunan Badme şehri üzerinde ortaya çıkan anlaşmazlık ikili ilişkileri bir anda germiş ve tarafları karşı karşıya getirmiştir. Olay aslında aynı yılın Nisan ayında Eritreli silahlı bir inzibatın, sınırda öldürülmesinin kısa sürede gerginliğe dönüşmesi sonucu patlak vermiş ve 1998-2000 yılları arasındaki çatışmalar her iki taraf açısından da ciddi kaybı beraberinde getirmiştir.

¹²⁹ Hyden, s.204

¹³⁰ Christopher Clapham, "Ethiopia and Eritrea: Insecurity and Intervention in the Horn", Oliver Furley & Roy May, **African Interventionist States** içinde (119- 137), 2001, Ashgate Publishing Ltd, s.132

Şekil- 1: Eritre ile Etiyopya Arasındaki Çatışma Bölgeleri
Kaynak: ICG, Ethiopia and Eritrea: War or Peace?

Dönemin BM Genel Sekreteri Kofi Annan, bölgedeki gelişmeler üzerine özel temsilcisi ile birlikte iki vekilini BM öncülüğünde bir Barış Gücü oluşturmaları amacıyla yetkilendirmiş ve oluşturulan BM Barış Misiyonu (UNMEE); görev süresince sınırda güvenliği sağlamayı amaçlamıştır.

BM başta olmak üzere ABD, AB ve Afrika Birliği'nin çatışmaların sona erdirilmesine ilişkin baskıları sonucu taraflar, 12 Aralık 2000'de anlaşmaya varmışlardır.¹³¹ Cezayir Anlaşması olarak adlandırılan anlaşmaya göre her iki ülke de bir Sınır Komisyonu'nun oluşturulmasını ve söz konusu Komisyon'un alacağı kararı kabul edeceklerini bildirmişlerdir.

Taraflar arasında nihai çözümün sağlanması amacıyla Uluslararası Adalet Divanı tarafından Nisan 2002'de Sınır Komisyonu ile birlikte üç komisyon kurulmuştur. Diğer iki komisyonun çalışmaları ise savaş nedeniyle tazminat taleplerini ve savaş suçlarını araştırmaya yönelik olmuştur.¹³²

¹³¹ Etiyopya- Eritre savaşının 1998'de ABD'nin Kenya ve Tanzanya'daki Büyükelçilikleri'ne yapılan saldırılarla aynı döneme rastlaması, başta ABD olmak üzere Batı dünyasının konuya daha da hassas yaklaşmasına neden olmuştur.

¹³² <http://www.un.org/NewLinks/eebcarbitration/>

Etiyopya ve Eritre sınırına ilişkin olarak Sınır Komisyonu'nun alacağı kararın nihai ve bağlayıcı olacağı belirtilmesine karşın, yukarıda da görüldüğü üzere Badme şehrinin Eritre sınırları içerisinde kalacak şekilde bir sınır oluşturulmasına yönelik karar üzerine Etiyopya, kararın hatalı olduğunu ve söz konusu kararın iptal edilmesi ya da değiştirilmesi gerektiğini belirtmiştir. Bunun üzerine kararın uygulanması durdurulurken, iki ülke arasındaki tansiyonun yeniden yükseldiği görülmüştür. Badme konusunda alınan kararın; doğrudan bir tarafın kaybı, diğer tarafın ise kazancı anlamına geldiği yönünde çeşitli eleştiriler de mevcuttur.¹³³

Etiyopya- Eritre savaşı, daha önce de ifade edildiği gibi artan can kayıpları nedeniyle iki ülkeyi de olumsuz etkilerken, yine komşu ülkelerde yaşamlarını sürdüren yaklaşık 150,000 Etiyopyalı ve Eritreli yaşadıkları yerlerden kovulmuşlardır.¹³⁴ Bunun yanı sıra Eritre'de eli silah tutan 17 ile 65 yaş arasında neredeyse herkesin silâh altına alınması ve ülkenin GSMH'sinin %9'unun savunma giderlerine tahsis edilmesi, büyük ekonomik sıkıntıları beraberinde getirmiştir.¹³⁵

Bölgede tansiyonun yeniden yükselmesi üzerine yeniden devreye giren BM Güvenlik Konseyi, iki ülke arasındaki çatışmaların önlenmesine ilişkin olarak 23 Kasım 2005 tarihinde 1640 sayılı bir karar alarak bunu taraflara deklare etmiştir.¹³⁶

Son dönemde iki ülke arasındaki ilişkilerin istikrarlı bir seyir izlemesi, bölgesel istikrar açısından da önemli konuların başında gelmektedir. Özellikle şiddetin tırmanmasının ve yeniden savaş durumunun ortaya çıkmasının önlenmesi, Sınır Komisyonu'nun almış olduğu karara saygı gösterilmesi, Cezayir Anlaşması'nın uygulanması, sorunlara neden olabilecek anlaşmazlıklardan kaçınılması, karşılıklı olarak ortamın yumuşatılması ve tabii ki iki ülke arasında karşılıklı çıkarlara dayalı ilişkilerin teşvik edilerek bölgede sürdürülebilir barışın tesis edilmesi gerekmektedir. Şüphesiz konunun yalnızca Etiyopya ve Eritre'yi değil, Afrika Boynuzu olarak adlandırılan tüm bölgeyi yakından ilgilendirdiğinin de unutulmaması gerekmektedir.

¹³³ Sally Healy, Martin Plaut, Ethiopia and Eritrea: Allegic to Persuasion, Chatham House, Ocak 2007, s.9

¹³⁴ International Crisis Group, Ethiopia and Eritrea: War or Peace?, 24 Eylül 2003, s.5

¹³⁵ A.g.e., s.7

¹³⁶ A.g.e., s.8

Afrika'nın merkezinde çatışmaların sona erdirilmesi ve istikrarın sağlanması, kıtanın imajı açısından da ayrı bir önem teşkil etmektedir. Buna ilişkin olarak, oldukça hassas bir üyelere sahip bir topluluk olarak nitelendirilebilecek olan IGAD'ın son dönemde uygulamış olduğu denge politikası, barış ve istikrar sürecine önemli katkılarda bulunacaktır.

2.1.2.2 Afrika'nın Yeni Güvenlik Tehditleri

SSCB'nin ve ardından Varşova Paktı'nın dağılması ile uluslararası ilişkilerde ulusal ve küresel tehditlerin yapılarında ve tehdit algılamalarında meydana gelen değişiklikler sonrasında, güvenlik anlayışlarında ciddi dönüşümler görülmüştür. Yeni dönemde ABD'nin tek hegemon güç olması uluslararası ortamı netleştirmeyen; küreselleşmenin, ekonomik ve sosyal bakımdan getirmiş olduğu olumsuz sonuçlar, ABD ve Batı karşıtı terörü körükleyen en önemli etken olmuştur.¹³⁷

Batı'nın güvenlik ve savunmasından sorumlu örgüt olan NATO açısından ise güvenlik yeni dönemde bölgesel bir savunmadan ziyade, alan dışı müdahaleden kaçınılmaz bir anlayışa dönüşmüştür. Bir başka ifade ile NATO'nun geçmişi, Batı Avrupa'nın kalbine yönelik Soğuk Savaş tehdidinden dolayı içe dönükken, geleceği ise küresel terörizm ağlarının tehditlerine karşı ve özellikle de Güney ve Orta Asya ile Orta Doğu ve Afrika'dan yayılan istikrarsızlık karşısında üyelerinin güvenliğini korumak amacıyla dışa odaklanmıştır.¹³⁸

Değişen güvenlik algılamalarının paralelinde bölgelerin ortak sorunlarına bakıldığında çözümlenmemiş sorunların varlığı dikkat çekici hususların başında gelmektedir. Söz konusu çözümlenmemiş sorunların ağırlıklı olarak belirli bölgelerde toplanması şüphesiz tesadüf değildir.

Geçmişten günümüze süregelen geleneksel güvenlik tehditleri, Afrika kıtasındaki istikrarı olumsuz etkileyerek kıta ülkelerindeki az gelişmişliğin temel nedenlerinden birisini oluşturmuş, söz konusu süreçte yaşanan uzun süreli ve geniş kapsamlı iç savaşlar, büyük can kayıplarına neden olurken, ekonomik ve siyasi

¹³⁷ Ufuk Tepebaş, Soğuk Savaş ve 11 Eylül Sonrası Uluslararası Sistemdeki Değişimin Güvenlik Algılamalarına Etkisi ve Türkiye, <http://www.tasam.org/index.php?altid=477>

¹³⁸ R. Nicholas Burns 'NATO Temel İttifakımız Olarak Kalacaktır', ABD Dış Politika Gündemi, Haziran, 2004, s.3

istikrarsızlığı da beraberinde getirmiştir. Bölgede iç savaşlar, yakın dönemde kayda değer ölçüde azalmış olmakla birlikte, bunların tamamen ortadan kalktığını söylemek mümkün değildir. Buna karşın, tüm dünyada olduğu gibi yeni güvenlik tehditleri de Afrika kıtası açısından yeni sorunları gündeme getirmekte, hatta ortaya çıkan bu tehditler, sosyo- ekonomik açıdan az gelişmişliğin ve istikrarsızlığın neticesinde bölge ülkelerini daha çok etkilemektedir.

Askeri boyuttaki güvenlik tehditlerinin yanı sıra ortaya çıkan sorunları, iç ve dış tehditler olarak iki grupta sınıflandırmak mümkündür. Afrika'nın Ortak Savunma ve Güvenlik Politikasında büyük önem arz eden ve 28 Şubat 2004'de yayınlanan Solemn Deklarasyonu; yeni güvenlik tehditlerinin, tüm kıta ülkeleri açısından ortak tehditleri olduğunu ve söz konusu tehditlere karşı Afrika Birliği'nin çatısı altında birlikte hareket edilerek çözüm bulunması gerektiğinin önemine dikkat çekmektedir.¹³⁹

Kıtadaki iç tehditleri; yoksulluğun artarak devam etmesi; kaynak kıtlığı; devletlerarası ilişkilerin gerginleşerek, bunların zamanla çatışmalara dönüşmesi ve çatışmaların ardından istikrarsızlığın devam etmesi; insanların yaşadıkları yerleri terk etmek zorunda bırakılmaları ve mülteci konumuna düşmeleri; HIV/AIDS, sıtma ve verem gibi bulaşıcı hastalıklar; dinsel ve milliyetçi kimliklerin yaygınlaşmaya başlaması; mayınlı bölgelerin çevrede yaşayan insanları tehdit etmesi; kuraklık, kıtlık ve sel gibi felaketlerin çevresel tahribata neden olması; şiddet ve sınır ötesi suçlar; insan, uyuşturucu ve silah kaçakçılığı, küçük ve hafif silahların kıta ülkelerindeki dolaşımının yaygın olması ve kara para aklama şeklinde sıralamak mümkündür.

Dış tehditler ise küreselleşmenin olumsuz yansımalarından olan uluslararası siyasi ve ekonomik politikaların kıtaya etkileri; dış saldırılar ve istila girişimleri; uluslararası çatışmaların ve krizlerin, Afrika'nın bölgesel güvenliği üzerinde tehditler ve olumsuz neticeler oluşturması; bir devlet ya da örgüte para karşılığı askerlik yapılması ve hizmet verilmesi; uluslararası terörün ve terörist faaliyetlerin kıtaya sızması, özellikle nükleer, kimyasal ve biyolojik kitle imha silahlarının üretimi, yayılması ve stok edilmesi; uyuşturucu ve insan kaçakçılığı gibi sınır ötesi suçlar; Afrika'yı

¹³⁹ Detaylar için bkz. www.africa-union.org

yalnızlaştırmaya yönelik tek taraflı politikalar; kimyasal ve nükleer atıkların kıtaya bırakılması gibi çeşitli faktörleri içermektedir.

Geleneksel olmayan ve özellikle birçoğu Soğuk Savaş sonrası yaygınlaşan söz konusu güvenlik tehditleri, kıta insanının yaşamını, sağlığını, toplumsal statüsünü, maddi konumunu, bireysel ve toplumsal haklarını doğrudan etkilemekte, aslında bir bakıma sosyo- ekonomik açıdan az gelişmişliğin de temel nedenini oluşturmaktadır.

Afrika'nın öncelikli sorunlarının başında gelen yoksulluk, küreselleşmenin de olumsuz yansımaları neticesinde giderek artmakta ve En Az Gelişmiş Ülkelerin, Sahra altı Afrika bölgesinde toplanmasını beraberinde getirmektedir. Afrika'nın Milenyum Kalkınma Hedefleri'ne ulaşabilmesi için kıta ülkelerinin ortalama %7 büyüme oranı yakalamaları gerekmektedir. Ancak, günümüz itibarıyla az sayıda ülkenin bu hedefe ulaşabildikleri bilinmektedir. Dünya ticaretinden son derece kısıtlı bir pay alabilen Afrika nüfusunun %40'dan fazlası günde 1 doların altında bir gelirle yaşamını sürdürebilme mücadelesi vermektedir. Sahra altı Afrika, aynı zamanda ortalama yaşam süresinin en düşük olduğu bölgedir.

Afrika'daki az gelişmişlik; savaşları, çatışmaları, ayaklanmaları, toplu göçleri, sınır sorunlarını, askeri darbeleri, soykırım ve ayaklanmaları, Aden Körfezi başta olmak üzere korsanlık olaylarını, seçim dönemlerinde yaşanan şiddet olaylarını, baskıcı yönetimleri ve kaynak çatışmaları gibi sorunların doğal bir yansıması olarak ekonomik ve siyasal birçok sorunu beraberinde getirirken, bulaşıcı hastalıkların da kıta genelinde ciddi bir tehdit unsuru olarak ortaya çıkmasına neden olmaktadır.

Milenyum Kalkınma Hedefleri'nde belirtildiği gibi 25 milyondan fazla insanın AIDS nedeniyle hayatını kaybetmesi, 15 milyondan fazla çocuğun yetim kalması ve 40 milyon civarında insanın HIV virüsü taşıması ve bunların %75'inin de Sahra altı Afrika'da yaşıyor olması, kıta insanının gelecekte de bu sorunları daha ciddi bir biçimde hissetmesini beraberinde getirecektir. Salgın hastalıklar, BM Güvenlik Konseyi'nin Ocak 2000'deki 1308 sayılı kararıyla küresel güvenlik tehdidi olarak kabul edilmiştir.¹⁴⁰ Dolayısıyla, konuya gereken önemin verilmesi ve salgın hastalıklarla mücadele amacı

¹⁴⁰ David J. Francis, *Uniting Africa, Building Regional Peace and Security Systems*, Ashgate Publishing Limited, 2006, s.88

ile kıta ülkelerinin, Afrika Birliği ve Bölgesel Ekonomik Toplulukların öncülüğünde ortak kampanyalar düzenlemek suretiyle bu konuda başarı sağlamaları mümkün olabilecektir. Ayrıca, iç savaşlar nedeniyle insanların yaşadıkları bölgeleri terk etmek zorunda kalmaları ciddi bir sorun teşkil etmekte ve Afrika’da yakın dönemdeki iç savaşlar nedeniyle 13 milyon insanın yaşadıkları yerleri terk ettikleri belirtilmektedir.¹⁴¹

2. Dünya Savaşı’ndan günümüze kadar gerçekleşen 140’tan fazla iç savaşta ise söz konusu rakamın 67 milyon olduğu tahmin edilmektedir.¹⁴² Çatışmaların yoğun olarak görüldüğü bölgelerdeki göç sorunu ve kaçakçılık gibi meselelerin daha sıkı denetim altına alınması, söz konusu kişilere gerekli güvenliğin sağlanması ve bu tür konularda devletlerarası işbirliğinin güçlendirilmesinin yanı sıra bölgesel ve uluslararası örgütlerle gerekli diyalogların kurulması büyük önem arz etmektedir.

Soğuk Savaş sonrası dönemde çok partili siyasal bir yaşama geçiş çabalarının arttığı görülürken, bu durum bazı ülkelerde başarıyla uygulanabilmiş, bazı ülkelerde ise sıkıntıları sona erdirememiştir. Ancak, demokrasinin oldukça gelişmiş olduğu ülkelerden Kenya’da dahi yakın dönemde seçim sonuçlarına yapılan itirazların şiddet olaylarını beraberinde getirmesi, kıta ülkelerinin ne kadar hassas bir denge üzerinde bulduklarını göstermektedir. Öte yandan bazı bölge ülkelerinde de halen askeri yönetimlerin, ciddi ağırlıklarının bulunduğu görülmektedir. Yakın dönemde Gine Bissau’da Genel Kurmay Başkanı’nın bir saldırı sonucu öldürülmesinden bir kaç saat sonra Devlet Başkanı’nın da bir grup asker tarafından öldürülmesi, sorunun boyutunu daha net bir biçimde gözler önüne sermektedir. Ancak birçok kıta ülkesinde de reformlara hız verildiği görülmektedir.

Çevresel tahribat konusu da Afrika’nın yeni güvenlik tehditleri arasında yer almaktadır. Tablo- 17’de görüldüğü üzere Kuzey Afrika’da görülen çölleşme sonucunda ormanlık alanların yalnızca %1,5 oranına düştüğü belirtilmekte, Güney Afrika ve Afrika Boynuzu olarak tabir edilen bölgedeki kuraklık, kıtlık ve sel felaketleri, insan güvenliği açısından ciddi bir tehdit olarak kabul edilmektedir. Su kaynaklarının ve yeşil alanların sınırlı olması da yaşanan çevresel sorunların diğer boyutunu oluşturmaktadır. Örneğin Tablo- 12’de görüldüğü üzere Sahra altı Afrika’da

¹⁴¹ Francis, s.89

¹⁴² United Nations, Development Challenges in sub- Saharan Africa and post- conflict countries, United Nations Publications, New York, 2005, s.59

nüfusun yalnızca %56'sı temiz bir su kaynağına erişebilmektedir. Öte yandan küresel ısınma sorunu, çok yönlü neticeler doğurmakla birlikte insanlık için ciddi sağlık sorunlarını da beraberinde getirmekte ve bu sorunların başında da salgın ve bulaşıcı hastalıklar gelmektedir. Bu konuda gerekli önlemlerin alınmaması durumunda gelecek dönemde gerek dünyada gerekse söz konusu tehdidin oldukça yaygın olduğu Afrika'da daha ciddi sonuçların ortaya çıkması olası görünmektedir. Bu nedenle, başta silahlanma konusu olmak üzere askeri harcamalardaki büyük paylar göz önünde bulundurulduğunda, küresel ısınmanın ve sağlık sorunlarının önüne geçebilmek için bu alanlara gerekli yatırımların yapılması zorunluluk arz etmektedir.¹⁴³

Afrika, küresel terörizmden de önemli bir pay almaktadır. 1998'de Kenya ve Tanzanya'daki ABD Büyükelçilikleri'nin bombalanması, 2002'de Kenya'nın önemli bir turizm merkezi olan Mombasa'daki bombalı eylem, 2003'de Fas'taki terör saldırıları ve Güney Afrika'daki köktendinci grupların bombalı eylemleri gibi terörist faaliyetler, kıtadaki güvenlik ve istikrarı ciddi biçimde tehdit etmektedir. Ayrıca nükleer, kimyasal ve biyolojik kitle imha silahlarının üretimi ve bu bölgede depolanması riski de bulunmakta ve çok sayıda teröristin kaçak olarak Afrika'nın çeşitli ülkelerinde saklandıkları tahmin edilmektedir.¹⁴⁴ BM örgütünün yaptığı bir araştırmaya göre, km² başına kitlesel ölüm meydana getirmenin maliyetinin biyolojik silahlar için yalnızca 1 dolar, kimyasal silahlar için 600 dolar, nükleer silahlar için 800 dolar olması buna karşın konvansiyonel silahlar için 2000 doları bulması¹⁴⁵ KİS'lerin yaygınlaşmasını son derece olağan kılmakta ve özellikle de Sahra altı Afrika'da istikrarsızlığın hüküm sürdüğü bölgelerin, uygun birer depolama merkezi olarak kullanılması son derece olasıdır. Ayrıca uyuşturucu ve insan kaçakçılığı gibi terörist faaliyetlerin de son derece yaygın olduğu; devletlere ve çeşitli yasa dışı örgütlere para karşılığı hizmet verildiği görülmektedir. Günümüzde gerek küresel gerekse bölgesel tehditlerin başında gelen mevcut sorunlara karşı ortak bir konsensüsün oluşturulması ve uluslararası ilişkilerin tüm aktörlerinin de buna gereken desteği vermeleri gerekmektedir.

¹⁴³ Ufuk Tepebaş, Önümüzdeki 50 Yıl İçinde İnsanlığı Bekleyen Küresel Tehditler, 21/03/2006, <http://www.tasam.org/index.php?altid=1337>

¹⁴⁴ Hatırlanacağı üzere terörist Abdullah Öcalan da 1999 yılında Nairobi'de yakalanarak Türkiye'ye getirilmiştir.

¹⁴⁵ Beril Dedeoğlu, Uluslararası Güvenlik ve Strateji, İstanbul: Derin Yayınları, 2003, s.195

Sonuç olarak, söz konusu tehditlerin önlenmesi ve bunların aşılması için bölge ülkeleri arasındaki ekonomik, siyasi ve kültürel ilişkilerin karşılıklı bağımlılık ve kazanımlar çerçevesinde geliştirilmesi zorunluluk arz etmekle birlikte, bölgesel ve küresel örgütlerin de bu sürece gerekli katkıyı sağlamaları büyük önem taşımaktadır.

2.1.2.3 Enerji Güvenliği

İnsanlığın en önemli ve vazgeçilmez gereksinimlerinden biri olan enerji, artan nüfusla paralel olarak ülkelerin sanayileşmelerini ve kalkınmalarını sağlayabilmeleri açısından büyük önem arz etmektedir. Enerji kaynakları, bunun yanı sıra ulusal güvenliğin de temel unsurları olarak nitelendirilmektedirler.

Enerji, ulusların refahı ve yaşamsal ihtiyaçlarının karşılanması için ihtiyaç duyulan üretim, endüstriyel faaliyetler, ulaştırma ve özellikle de güvenlik için vazgeçilmez bir güçtür. Bu açıdan bakıldığında da enerji kaynaklarının dünya devletleri tarafından siyasal bir etki aracı olarak kullanılması ve söz konusu devletlerin dış politikalarını etkilemesi olağan bir durumdur. Uğruna büyük savaşların yapıldığı enerji kaynakları sebebiyle, dünyanın birçok yerinde barış ve istikrarın zedelendiği görülmektedir. Örneğin 11 Eylül 2001’de, ABD’de Dünya Ticaret Merkezi’ne ve Pentagon’a yapılan saldırıların, enerji kaynakları ile ilişkilendirildiği unutulmamalıdır. Merkezi İstihbarat Dairesi’nden (CIA) John C. Gannon, 1996’da “eğer küresel enerji kaynakları güvende değilse ulusumuzun da güvende olamayacağını anlamak zorundayız ve ekonomimizi ayakta tutabilmek için tatmin edici miktarda petrole ihtiyacımız bulunmaktadır” demiştir.¹⁴⁶ Bununla birlikte, bazı önemli kaynak rezervlerinin hızla azaldığı bilinmektedir. Bu hassas kategoriye düşen maddelerden en önemlileri petrol ve sudur. Her ikisi de modern endüstrinin işlemesi açısından son derece gerekli olmakla birlikte, sürekli artan miktarlarda kullanılmakta ve 21. yüzyılın ortalarında her iki kaynağın da küresel ihtiyaçları karşılayacak yeterliliğini kaybedeceği ifade edilmektedir. Söz konusu faktör, enerji güvenliğinin önemini daha da arttırmaktadır. Küresel tüketim artarken ve çevresel koşullar kötüleşirken, önemli birçok maddenin toplam mevcut miktarı azalacak, geriye kalanların ise fiyatları artacaktır. Fiyatlar artarken, kaynak üreten ülkelerde çekişen grupların, değerli madenlerin ve petrol

¹⁴⁶ <http://www.odci.gov/cia/di/speeches/42842197.html>, 4 Ocak 1999

arazilerinin kontrolünü ele geçirmek ya da kaybetmemek için daha ciddi çabalar sarf etmeleri gerekmektedir.

Sonuç, kaçınılmaz olarak, kritik kaynaklar üzerinde çatışma riskinin giderek artması olacaktır. Petrol başta olmak üzere birçok bölgede enerji kaynaklarının azalma eğiliminde olmasına karşın, Ortadoğu ve Afrika'daki üretimde artış trendinin devam etmesi, ilgi ve çıkarların bu bölgelerde yoğunlaşmasını da beraberinde getirmektedir.

Bir ülkenin zengin ve önemli kaynaklara, verimli topraklara sahip olması, dış politikanın önemli unsurlarından biri olmakla birlikte, sınırlı miktardaki stratejik doğal kaynakların paylaşımı, devletler arasında bir takım sorunlara neden olabilmektedir. Hatta günümüzde söz konusu sorunlar, devletlerin yanı sıra uluslararası örgütleri de etki alanına almaktadır.

22 Ağustos- 4 Eylül 2002 tarihleri arasında Johannesburg'da gerçekleştirilen Dünya Milenyum Zirvesi'nde enerji, Milenyum Kalkınma Hedefleri'ne ulaşılmasında ana unsur olarak tanımlanmış ve söz konusu faktörün sosyal, ekonomik ve çevresel açıdan sürdürülebilir kalkınma için büyük önem kaydettiği vurgulanmıştır.¹⁴⁷

Afrika'nın endüstriyel kalkınması için güvenli enerji arzına ihtiyaç duyulmakta, buna karşın ilk bölümde de ifade edildiği gibi kıtadaki enerji tüketiminin son derece düşük olması ciddi bir sorun teşkil etmektedir.

Afrika'nın enerji güvenliği konusundaki temel sorunlarını kısaca; üretimin belirli ve sınırlı bölgelerde gerçekleştirilmesi, başta sanayi sektörü olmak üzere nitelikli enerji kaynaklarına erişim, kıta nüfusunun çoğunluğunun modern enerjiye erişimi ve başta petrol olmak üzere enerji ürünlerinin güvenli arzı şeklinde özetlemek mümkündür. Bu nedenle, enerji kaynakları açısından zengin kıta ülkeleri için bu kaynakları nasıl güvenli bir biçimde üreterek ihraç edecekleri büyük önem taşıyan konuların başında gelmektedir. Ayrıca, ithalatçı ülkeler için uygun fiyat ve güvenli ulaşımın yanı sıra petrol şoklarının olumsuz etkilerinin azaltılabilmesi de büyük önem taşımaktadır.

Afrika Birliği başta olmak üzere kıtadaki bölgesel ekonomik topluluklar, bu hususlarda bölgesel işbirliğinin arttırılmasını teşvik etmekte, söz konusu işbirliğini

¹⁴⁷ www.africa-union.org/root/AU/Conferences/2007/september/TI/cami/doc/Doc.9.doc

sabote edecek terörist faaliyetlerin engellenmesi konusunda çabalar sarfetmekte, petrol üreten ülkelerdeki istikrarsızlıkların ve çatışmaların barışçıl yollarla çözümüne yönelik mekanizmalar geliştirmekte, petrol hasılatının yönetiminde eşitliğin ve şeffaflığın artırılmasına çalışmakta, kapasite geliştirmeye ve taşımacılığa yönelik mekanizmaların tesis edilmesine ve kaynakların çeşitlendirilmesine yönelik çalışmalar yaparak mevcut konularda uluslararası işbirliği bağlantılarını da geliştirmektedirler.¹⁴⁸ Örneğin, Afrika Birliği Komisyonu, özellikle altyapı alanında kalkınmaya yönelik olarak dış ortaklıklarını güçlendirmekte ve çok sayıda yeni ortaklıklar oluşturmaktadır. Bunlar arasında Afrika'da Altyapıya Yönelik G-8 Konsorsiyumu, AB/ Afrika Ortaklığı, Hindistan/ Afrika Özel Toplantıları, Çin/ Afrika Forumu ve Afrika- Latin Amerika Diyalogu önemli birer yer tutmakta ve finansal açıdan da destek sağlamaktadır. Ayrıca, kıtadaki Bölgesel Ekonomik Topluluklar, enerji politikalarının uyumlaştırılması konusunda son dönemde oldukça aktif politikalar izlemekte ve Afrika Birliği'nin bu konudaki politikalarına olumlu yönde katkıda bulunmaktadır.

Afrika Birliği'nin enerji alanında yukarıda sıralanan söz konusu politikalarının başarıya ulaşabilmesi amacıyla Birlik Komisyonu'nun ortak bir vizyon çerçevesinde bir takım stratejiler geliştirdiği görülmektedir. Söz konusu vizyon, Afrika Birliği Ekonomik Topluluğu'nun Kurucu Antlaşması ile aynı çizgede olup; 54. maddesi, üye devletlerin enerji politikalarının ve programlarının koordine edilmesini ve uyumlaştırılmasını taahhüt etmektedir.¹⁴⁹ Enerji alanındaki Birlik vizyonu, kıtanın enerji ve doğal kaynaklarının etkin bir biçimde kalkınmasını taahhüt etmekte, işbirliği mekanizmalarının oluşturulmasını sağlamakta, enerji kaynaklarının çeşitlendirilmesi politikası çerçevesinde yenilenebilir enerji kaynaklarının gelişimini teşvik etmekte, ulusal enerji kalkınma programlarının uyumlaştırılmasını öngörmekte, ortak bir enerji politikasının oluşturulması için özellikle araştırma, işletme, üretim ve dağıtım alanlarında çalışmalar yapmakta, enerjinin nakli konusunda nitelikli teknisyen ihtiyacını karşılayarak finansal güçlükleri gidermektedir.

Girişilen eylemlerle ilgili olarak 2004- 2007 Afrika Birliği Komisyonu'nun Stratejik Planı çerçevesinde; Afrika'daki elektrik sektörünün geliştirilmesi için bir

¹⁴⁸ Bölgesel Ekonomik Topluluklar, enerji maliyetlerini asgariye indirmeyi hedeflemekte ve özellikle ECOWAS, SADC ve EAC'ın bu konuda önemli gelişimler kaydettikleri görülmektedir.

¹⁴⁹ www.africa-union.org/root/AU/Conferences/2007/september/TI/cami/doc/Doc.9.doc

master planın uygulanmasına başlanmış, kıtasal ve bölgesel düzeyde hidroelektrik projelerinin gerçekleştirilmesi için destek sağlanmış, yeni ve yinelebilir enerji kaynaklarının gelişimi için kıta genelinde ortak bir politika geliştirilmiş ve enerji sektörüne yönelik faaliyet gösteren yeni Afrika Enstitüleri'nin kurulması desteklenmiştir.¹⁵⁰

2.2 Birleşmiş Milletler ve Bölgesel Örgütlerin Çatışma Çözümünde ve Barışın Tesisindeki Rollerini

2.2.1 Birleşmiş Milletler (BM)

Uluslararası ve bölgesel örgütleri, devletlerarası işbirliğini ve dayanışmayı somutlaştıran yapılar olarak tanımlamak mümkündür.¹⁵¹ Söz konusu teşkilatlar; ortak çıkarların oluşturulması, bu çıkarların korunması ve devam ettirilmesi için devletlerarası işbirliğini öngörmektedirler. Bu kapsamda, BM Kurucu Antlaşması'nın 1. maddesi, örgütün başlıca amaçlarını; “barışa yönelik tehditlerin ortadan kaldırılması ve saldırı eylemi ya da barışın bozulmasının engellenmesi için etkin önlemlerin alınması, barışın bozulmasına engel olabilecek uluslararası uyuşmazlıkların adalet ve hukuk ilkelerine uygun olarak barışçıl yollarla çözümünün sağlanması, insan haklarına, temel hak ve özgürlüklere saygıyı geliştirmek için işbirliğinin sağlanması” şeklinde özetlemektedir. Yine aynı antlaşmanın 52. maddesinin, uluslararası örgütlere barış ve güvenlik konusyla ilgili olarak gerekli yetkiyi verdiği görülmektedir.¹⁵²

Milenyum Deklarasyonu'nda da ölümcül çatışmaların önlenmesi ve insanların şiddetten korunması konusundaki önceliğin BM'ye ait olduğu teyit edilmekte ve çatışmaların önlenerek barışın tesis edilmesinin istikrar ve kalkınmanın ön koşulu olduğu ifade edilmektedir.¹⁵³

192 üye ülkeden 53'ünün yer aldığı Afrika kıtası, gerek Soğuk Savaş döneminde gerekse 1990'lı yıllarda çeşitli nedenlerle ortaya çıkan önemli çatışmaların merkezinde yer almıştır. BM'de genellikle ırk ayrımcılığına yönelik rejimlerle gündeme geldiği

¹⁵⁰ www.africa-union.org/root/AU/Conferences/2007/september/TF/cami/doc/Doc.9.doc

¹⁵¹ Ufuk Tepebaş, Bölgesel Sorunların Çözümünde Uluslararası Örgütlerin Rollerini, Stratejik Öngörü, TASAM Yayınları, Sayı 10, Yıl 2007, s. 88

¹⁵² <http://www.un.org/aboutun/charter/>

¹⁵³ United Nations, Meeting the Challenges of a Changing World, United Nations Publications, New York, 2006, s.33

görülen Afrika'da yılların birikimiyle özellikle Soğuk Savaş sonrası ciddi boyutlara varan iç savaşlar ortaya çıkmış, ancak BM'nin çoğu kez söz konusu çatışmalarda ve savaşlarda gerekli müdahaleleri gerçekleştiremediği ve etkisiz kaldığı görülmüştür.

Temelleri büyük oranda sömürgecilik döneminde atılan etnik ayrımcılığa yönelik politikalar, ekonomik ve siyasi krizlerin de ortaya çıkması neticesinde büyük çaplı çatışmalarla sonuçlanmış, kıtadaki barış ve istikrar büyük ölçüde çöküntüye uğramıştır. İstikrarsızlıklar, yatırımların düşük düzeyde kalmasını ve dış borçların artmasını doğrudan etkilemiştir. Özellikle 90'lı yılların başlarında dış borçların katlanarak artması ve dış yardımların da son derece sınırlı kalması, istikrarsızlıkların boyutunu olumsuz yönde etkilemiştir.

Aslında BM'nin söz konusu dönemlerde, kıtanın içinde bulunduğu sorunları tamamıyla görmezden geldiğini ifade etmek doğal olarak mümkün değildir. Ancak dış desteklerin sınırlı olması, çoğu kez örgütün de bu konuda gerekli ve yeterli adımları atabilmesini engellemiştir. Soğuk Savaş sonrası ilk olarak 1992 yılında Genel Sekreterlik görevine gelen ve kendisi de Afrika kökenli olan Butros Butros Ghali'nin Afrika kıtasının içinde bulunduğu sıkıntıları birçok kez gündeme getirdiği görülmüş ve aynı yıl alınan bir kararla BM'nin kaynaklarının, kıtanın son derece kötü olan ekonomik durumunun düzeltilmesi için mobilize edileceği açıklanmış ve uluslararası toplumdan da bu sürece katkıda bulunması talep edilmiştir.

Genel Sekreter'in bu kararı, 1996 yılının Nisan ayında uygulamaya konulmuş ve %85'inin Dünya Bankası tarafından finanse edileceği 25 milyar dolarlık özel bir teşvik çıkartılmıştır.¹⁵⁴ Söz konusu teşvik, genel olarak kıtada yoksulluğun azaltılması ve sosyo- ekonomik kalkınmaya katkı sağlanmasına ilişkin reformların uygulamaya konulmasını amaçlamıştır. Teşvik programı; BM Kalkınma Programı (UNDP), Dünya Sağlık Örgütü (WHO), Dünya Gıda ve Tarım Örgütü (FAO) gibi yaklaşık yirmi BM Ajansı aracılığıyla uygulamaya konulmuştur. Buna karşın, kıtanın birçok ülkesinde devam eden çatışmaların ekonomik krizleri teşvik edici bir rol oynadığı görülmektedir.

¹⁵⁴ Sola Akinrinade, "Africa and the United Nations", Sola Akinrinade & Amadu Sesay (Ed.), **Africa in the Post Cold War International System** içinde (172- 194), PINTER, 1998, s. 179- 180

BM Güvenlik Konseyi'nin daimi temsilcilerinden kıtadaki barış sürecine katkı sağlamaları talep edilirken; SSCB'nin çökmesinin ardından yeni bir devlet olarak ortaya çıkan Rusya Federasyonu'nun yaşadığı sorunlar ve diğer üyelerin de dış politikadaki öncelik alanlarının farklı olması, söz konusu ülkelerin Afrika'yı biraz daha geri planda bırakmalarına neden olmuştur. Buna karşın, yine BM'nin öncülüğünde ABD'nin UNOSOM¹⁵⁵ ve aralarında Türkiye'nin de bulunduğu çok sayıda ülkenin askerlerini UNITAF¹⁵⁶ adlı barış güçleri adları altında Somali'ye, Fransa'nın ise Belçika ile birlikte UNAMIR¹⁵⁷ adlı barış gücünü Ruanda'ya sevk ettikleri görülmüş, ancak ne yazık ki çatışmaların büyük felaketlerle sonuçlanması kaçınılmaz olmuş, hatta Ruanda'daki barış gücü geri çekilmek zorunda kalmıştır.

BM'nin dönemin genel konjonktürü de göz önünde bulundurulduğunda, özellikle bir başka Afrika kökenli Kofi Annan'ın 1997- 2006 yılları arasındaki Genel Sekreterliği döneminde kıtadaki barış ve güvenliğin sağlanmasına yönelik daha aktif politikalar izlediği, buna yönelik olarak çatışan tarafların uzlaştırılmasında arabuluculuk misyonu üstlendiği, çok sayıda operasyon gerçekleştirdiği, yine bu hedefler doğrultusunda ofisler kurduğu, barış misyonlarının sayısının ve bütçe miktarının arttırıldığı görülmüştür.

Afrika kıtasında barışın korunmasına yönelik olarak Liberya (UNMIL), Kongo D.C. (MONUC), Etiyopya ve Eritre (UNMEE), Sierra Leone (UNAMSIL) gibi bölge ülkelerinde ve Batı Sahra'da (MINURSO) operasyonların gerçekleştirildiği görülürken, Fildişi Sahili (MINUCI), Burundi (UNOB), Orta Afrika Cumhuriyeti (BONUCA), Gine Bissau (UNOGBIS), Somali (UNPOS) ve Angola'da (UNMA) barış sürecini desteklemeye yönelik ofisler açılmıştır.¹⁵⁸ Ayrıca, bölgedeki yerel seçimlerin barışçıl bir ortamda gerçekleştirilmesi amacıyla gerekli güvenlik önlemlerinin alınmasının yanı sıra Burundi, Fildişi Sahili, Liberya ve Kongo D.C. gibi bölge ülkelerine seçim yardımları yapılmıştır. Örneğin BM'nin yardımlarıyla 2006'da gerçekleşen Kongo D.C.'deki seçimler, daha önce de ifade edildiği gibi bu ülkede 1965 yılından sonra gerçekleşmiş olan ilk çok partili seçim olması münasebetiyle büyük önem arz ederken,

¹⁵⁵ http://www.un.org/Depts/dpko/dpko/co_mission/unosomi.htm

¹⁵⁶ <http://www.un.org/Depts/DPKO/Missions/unosomi.htm>

¹⁵⁷ http://www.un.org/Depts/DPKO/Missions/unamir_p.htm

¹⁵⁸ http://www.un.org/Depts/dpko/dpko/pub/year_review03/Africa_peace_operations.htm

söz konusu seçimlerin maliyetinin 432 milyon dolar olduğu tahmin edilmektedir.¹⁵⁹ Öte yandan 2004 yılından bu yana Kongo D.C., Orta Afrika Cumhuriyeti, Uganda ve Darfur'daki insan hakları ihlallerine yönelik olarak Uluslararası Ceza Mahkemeleri oluşturulmuştur.¹⁶⁰ Hatırlanacağı üzere yakın dönemde Sudan Devlet Başkanı Ömer El Beşir hakkında Darfur'daki çatışmalarla ilgili olarak 4 Mart 2009'da tutuklama kararı çıkartılmış, ancak El Beşir ise bu kararı tanımayacağını belirtmiş ve kararın ardından Eritre ve Mısır'a iki resmi gezi düzenlemiştir.

BM ve örgüte bağlı uzmanlık kuruluşlarının gündemlerindeki sorunlarda Afrika ile ilgili başlıkların sayısı bir hayli dikkat çekmektedir.¹⁶¹ Ancak, önümüzdeki süreçte uluslararası kamuoyunun vereceği desteğin de söz konusu sorunların çözülmesi açısından büyük önem arz ettiği son derece açıktır.

2.2.2 Afrika Birliği ve Diğer Bölgesel Örgütler

Afrika kıtasındaki hassas dengeler dolayısıyla çatışmaların kısa zamanda geniş bir alana yayılabilmesi mümkün olmakta ve söz konusu gelişmeler sonucunda uzun süreli çatışmalar ve istikrarsızlıklar kaçınılmaz hale gelmektedir.

Ruanda'daki çatışmaların Burundi, Kongo D.C., Tanzanya ve Uganda üzerindeki etkileri, yine benzer biçimde Somali'deki çatışmaların Cibuti, Etiyopya ve Kenya'yı etkilemesi gibi çatışmaların yayılma etkisine yönelik çok sayıda örneğin bulunduğu bilinmektedir. Öte yandan El- Kaide başta olmak üzere uluslararası terör örgütlerinin, Afrika'da çok sayıda üssünün bulunması ve üst düzey teröristlerin, bölge ülkelerinde kolaylıkla saklanabilmeleri ve bunların bilinmesi, söz konusu ülkeleri hedef ülkeler haline getirmekte ve kıta dışından müdahalelerin gerçekleşmesi de çoğu kez kaçınılmaz olmaktadır.

Bu tür durumlar karşısında kıtadaki güvenlik ve istikrarın sağlanması açısından Afrika Birliği başta olmak üzere bölgesel örgütlere önemli sorumluluklar düşmekte; söz konusu örgütlerin çatışmalara etkin olarak müdahale edebilmeleri amacıyla buna yönelik yapılanmaları gerekmektedir.

¹⁵⁹ United Nations, Meeting the Challenges of a Changing World, United Nations Publications, New York, 2006, s.61

¹⁶⁰ Detaylar için bkz. <http://www.icc-cpi.int/Menu/ICC?lan=en-GB>

¹⁶¹ <http://www.un.org/issues/m-africa.html>

Afrika Birliği'nin kurulmasına ilişkin karar, 1999'daki Sirte Olağanüstü Oturumu'nda alınırken, 2000 yılındaki Lome Zirvesi'nde Birliğin Kurucu Yasası kabul edilmiş, 2001 Lusaka Zirvesi'nde uygulamaya yönelik bir yol haritası çıkartılmış, 2002 yılındaki Durban Zirvesi'nde Afrika Birliği'nin 1. Devlet ve Hükümet Başkanları Asamblesi'nin toplantısı gerçekleştirilmiştir.¹⁶²

Soğuk Savaş döneminde 1963 yılında oluşturulan Afrika Birliği Örgütü'nün dönemin ağır koşulları ve örgüt içi bir takım sorunlar göz önünde bulundurulduğunda istenilen istikrarın sağlanamaması sonucu bölgedeki koşullar oldukça ağırlaşmıştır. Afrika Birliği Örgütü, Kazablanka ve Monrovia Grupları ile Brazzaville Konferansı'nın siyasi uzlaşmasının bir sonucu olmasına karşın, uygulama konusunda çoğu kez ağır kalındığı görülmüştür. Özellikle üye ülkelerin henüz bağımsızlıklarını yeni kazanmış olmaları, sosyo- ekonomik açıdan yetersiz olmaları ve söz konusu gruplaşma nedeniyle kaçınılmaz olarak birlik ve beraberlikten uzak bir görüntü sergilemeleri sonucunu doğurmuştur.

1990'lı yıllarla birlikte özellikle Bölgesel Ekonomik Toplulukların (BET) sayısının hızla artması ve Afrika Birliği Örgütü'nün kurucu antlaşmasında söz konusu kuruluşlarla ilişkileri düzenlemeye yönelik açık bir hükümün bulunmaması, örgütün başarısızlığındaki faktörlerden bir diğerisi olmuştur.¹⁶³

Afrika Birliği'nin kurucu yasanın ve karar alma mekanizmasının ise günümüz ihtiyaçlarına cevap verecek şekilde hazırlandığı görülmektedir. Kurucu yasanın, örgütün amaçlarıyla ilgili 3. maddesinde Birliğin; kıtadaki barış ve istikrarı geliştireceği, BM şartı ve Evrensel İnsan Hakları Deklarasyonu ile uyumlu olarak uluslararası işbirliğini teşvik edeceği belirtilmektedir. Yine kurucu yasanın 4. maddesinde kıta için ortak bir savunma politikası tesis edileceği, üye ülkelerinin birbirlerinin sınırlarına saygı göstermeleri, birbirlerine karşı güç kullanımından ve tehdit oluşturmaktan sakınmaları gerektiği, üye devletlerin yine birbirlerinin iç işlerine müdahaleden sakınmaları, üye devletlerden birine müdahale yetkisinin Birlik'te bulunduğu, bunun için Devlet ve Hükümet Başkanları'nın oluşturduğu Asamble'nin olağanüstü şartlarda (savaş suçları,

¹⁶² <http://www.africa-union.org/root/au/index/index.htm>

¹⁶³ Olusegun Obasanjo, "A Balance Sheet of the African Region and the Cold War", Edmond J. Keller & Donald Rothchild, **Africa in the New International Order** içinde (15- 25), Lynne Rienner Publishers, 1996, s.17

soykırım ve insanlık suçları gibi) kararının gerektiği belirtilirken, üye ülkelerin barış ve güvenlik içinde bir arada yaşamaları gerektiği, üye devletlerin barış ve güvenliğin yeniden tesisi konusunda Birlik'ten müdahale talebinde bulunabilecekleri ifade edilmektedir.¹⁶⁴ Ayrıca barış ve güvenliğin tesisi konusunda önemli bir organ olan Afrika Birliği Barış ve Güvenlik Konseyi, 9 Temmuz 2002'de kabul edilen ilgili protokolün 26 Aralık 2003'de yürürlüğe girmesiyle oluşturulmuş ve Mart 2004'de Yürütme Konseyi'nin kararıyla çalışmalarına başlamıştır.¹⁶⁵

Afrika Birliği Barış ve Güvenlik Konseyi; çatışmaların önlenmesi, çözümü ve buna ilişkin gerekli tedbirlerin alınmasından sorumlu organdır. Afrika'daki barış, güvenlik ve istikrarı sağlamakla yükümlü olmasının yanı sıra barışın tesis edilmesi sürecinde de Asamble'nin vereceği yetkilerle geniş sorumluluklar üstlenebilmekte; bunun yanı sıra Afrika Geçici Güçleri'nden ve özel bir fondan yararlanabilmektedir.

Barış ve Güvenlik Konseyi'ni oluşturan protokol; kıtadaki barış, güvenlik ve istikrar için bölgesel mekanizmalarla işbirliği yapılmasını öngörmektedir. Protokolün 7. maddesi, başta BET'ler olmak üzere bölgesel kuruluşlarla Afrika Birliği arasında yakın uyum, koordinasyon ve işbirliği çağrısında bulunmakta; 16. maddesinde de bölgesel mekanizmaların, Birliğin genel güvenlik mimarisinin bir parçası olduğu belirtilmektedir.¹⁶⁶ Protokolün 17. maddesinde ise Afrika'da barış ve güvenliğin sağlanmasına ilişkin olarak BM Güvenlik Konseyi ve diğer BM Ajansları ile eşgüdüm halinde çalışacağı ifade edilmektedir.¹⁶⁷

BM Antlaşması'nın 8. bölümünde ise bölgesel örgütlerle ilgili düzenlemelere yer verilmektedir. Bu doğrultuda, BM Güvenlik Konseyi ile bölgesel örgütleri kuran antlaşmalar arasındaki yetki çatışmalarının önüne geçilmesi, çatışma çözümü ve barışın tesisinde BM'ye yardımcı olunması, örgütün yoğunluğunun azaltılarak bir takım eksikliklerin giderilmesi amaçlanmaktadır.

Afrika Birliği ve çeşitli organlarının yanı sıra kıtadaki BET'lerin de çatışma çözümü ve istikrarın sağlanması sürecine önemli katkılar sağladıkları görülmektedir.

¹⁶⁴ http://www.africa-union.org/root/au/AboutAu/Constitutive_Act_en.htm

¹⁶⁵ http://www.africa-union.org/root/au/organs/The_Peace_%20and_Security_Council_en.htm

¹⁶⁶ Samuel M. Makinda, F. Wafula Okumu, African Union, Challenges of globalization, security, and governance, Routledge Taylor & Francis Group, 2008, s.89

¹⁶⁷ http://www.africa-union.org/root/au/organs/psc/Protocol_peace%20and%20security.pdf

Batı Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu (ECOWAS) bünyesinde; çatışma önleme, yönetim, çözüm, barış ve güvenliğin korunması, alt bölgesel barış ve güvenlik gözlem sistemi olarak bilinen ve 1999 yılında oluşturulan ECOWAS Uyarı ve Yanıt Ağı (ECOWARN) bulunmaktadır.¹⁶⁸ ECOWAS'ın aynı zamanda Küçük Silahlar Programı (ECOSAP)¹⁶⁹ ve Geçici Barış Gücü bulunmaktadır.¹⁷⁰

BET'lerden Doğu ve Güney Afrika Ortak Pazarı'nın (COMESA) ise devam etmekte olan çatışmaları önlemeye yönelik proje ve programları bulunmaktadır. Ayrıca çatışma sonrası yeniden yapılanma, savaş ekonomisine ilişkin yeni projeler, Çatışma Erken Uyarı ve Yanıt Sistemi, Sivil Toplum ve Özel Sektör bağlantıları dikkat çekmektedir.¹⁷¹

Çatışmaların yoğun olarak yaşandığı bir coğrafyada bulunan Doğu Afrika Topluluğu (EAC), üye ülkeler arasında işbirliğini maksimum düzeyde geliştirmek amacıyla savunma alanında işbirliğine yönelik yeni bir Mutakabat Zaptı'nı Nisan 1998'de imzalamış ve söz konusu belge, 2001'de bölgenin özel koşulları göz önünde bulundurularak revize edilmiştir. Bunun yanı sıra Savunma Alanında İşbirliğine Yönelik Sektörel Komite kurulmuştur.¹⁷² Doğu Afrika'daki Bölgesel Barış ve Güvenlik Stratejisi ise kalkınma için istikrar ve barış ortamının tesis edilmesini amaçlamaktadır.¹⁷³

IGAD (Hükümetler arası Kalkınma Otoritesi) da çatışma ve savaşlardan ciddi olarak zarar gören bir coğrafyada yer almaktadır. Topluluk bünyesinde oluşturulan Çatışma Erken Uyarı ve Yanıt Mekanizması (CEWARN); çatışmaların sona erdirilmesini, bölgede barış ve istikrarın tesis edilmesini sağlamaya yöneliktir.¹⁷⁴ IGAD'ın ayrıca Terörizme Karşı Kapasite Geliştirme Programı (ICPAT) bulunmaktadır.¹⁷⁵ 3 Nisan 2009'da ise üye ülkelerin Adalet Bakanları, Suçluların İadesi

¹⁶⁸ <http://www.ecowarn.org/>

¹⁶⁹ www.ecosap.ecowas.int

¹⁷⁰ www.ecowas.int/spot/fr/empabb

¹⁷¹ <http://programmes.comesa.int/index>

¹⁷² <http://www.africa-union.org/root/au/RECs/EAC.htm>

¹⁷³ <http://www.eac.int/>

¹⁷⁴ www.cewarn.org

¹⁷⁵ <http://www.issafrica.org/cdterro/english1.htm>

ve Karşılıklı Yasal Yardım Konvansiyonu üzerinde anlaşma sağlamışlardır.¹⁷⁶ IGAD'ın Somali ve Sudan'da Afrika Birliği ile yakın bir işbirliği de bulunmaktadır.

Güney Afrika Kalkınma Topluluğu'nun (SADC) ise bölgesel barışın korunması amacıyla bir eğitim merkezi oluşturduğu; Siyasi, Savunma ve Güvenlik Organı aracılığıyla da bölgedeki demokrasi, barış ve güvenliğin tesisine ve güçlendirilmesine yönelik faaliyetler sürdürdüğü görülmektedir.¹⁷⁷ Ayrıca, üye ülkelerinin bulunduğu Büyük Göller bölgesi olarak nitelendirilen bölgeye ilişkin olarak Afrika Birliği ile yakın diyalogun olduğu ve gelişmelere ilişkin bilgi paylaşımı yapıldığı bilinmektedir.

Genel olarak, başta Afrika Birliği olmak üzere bölgedeki kuruluşların; çatışmaların çözümüne ve barışın tesisine yönelik aktif politikalar izledikleri ve bu süreçte aralarındaki işbirliğini arttırdıkları, ayrıca BM Güvenlik Konseyi ile de ortak hareket ederek bölgedeki istikrar çabalarına gün geçtikçe önemli katkılar sağladıkları görülmektedir.

¹⁷⁶ http://www.igad.org/index.php?option=com_content&task=view&id=258&Itemid=65

¹⁷⁷ www.sadc.int/opds

3 BÖLÜM: BÖLGE DIŞI GÜÇLER VE KITA ÜZERİNDE YARATTIKLARI ETKİLER

3.1 Batılı Güçlerin Afrika'ya Yönelik Politikaları

3.1.1 ABD

1789 yılından bu yana kıta ile ilişkileri bulunan ABD'nin dış politikasında Afrika'nın hiçbir zaman bu politikaların merkezinde bulunmadığı ve uzun bir dönem Afrika ülkelerine üst düzey ziyaretlerin gerçekleştirilmediği görülürken, 1840'lı yıllarda bağımsız Liberya'nın oluşumuna önemli katkıların sağlandığı bilinmektedir. Genel anlamda ABD Dış Politikasının temelinde sürekli dostluk ya da düşmanlığın olmadığı, ancak sürekli çıkarların bulunduğu ifade edilmektedir.¹⁷⁸

ABD'nin Afrika politikası, Soğuk Savaş boyunca kıtada komünizmin sınırlandırılmasına yönelik olmuş ve SSCB'nin kendi ideolojisini yaymaya çalıştığı ülkelere karşı uygulamış olduğu çevreleme stratejisi ile komünizmin geniş alanlara yayılmasını engellemeyi amaçlamıştır.

Soğuk Savaş'ın sıkı iki kutuplu olarak ifade edilen dönemlerinde bölge ülkelere yönelik ilginin arttığı ve bunun paralelinde ekonomik ve askeri yardımların da arttırıldığı görülmüştür.

1957 yılında Başkan Yardımcılığı döneminde Richard Nixon, söz konusu ilginin ve kıtaya verilen önemin bir göstergesi olarak 22 günlük Afrika kıtası ziyaretine çıkarken, ülkeye döndüğünde Başkan Dwight Eisenhower'a Ulusal Departman'da ayrı bir Afrika Bürosu'nun oluşturulmasını önermiş ve 1958 yılında öncelikli amacı çatışma çözümü olan Afrika İlişkileri Bürosu oluşturulmuştur.¹⁷⁹ Özellikle yer altı zenginlikleri açısından önemli kaynaklara sahip olan ülkelerle özel ilişkilerin tesis edildiği görülürken, bunlardan biri olan Kongo D.C.'de oldukça diktatör bir lider olarak bilinen Mobutu Sese Seko'nun ABD'nin kendisine göstermiş olduğu tolerans sayesinde 90'lı

¹⁷⁸ Edmond J. Keller, "Africa and the United States: Meeting the Challenges of Globalization", Donald Rothchild, Edmond J. Keller (Ed.), Africa- US Relations, Strategic Encounters içinde (1- 20), Lynne Rienner Publishers, 2006, s.3

¹⁷⁹ Afrika İlişkileri Bürosu hakkındaki detaylar için bkz. <http://www.state.gov/p/af/>

yılların ortalarına kadar ülkesinin başında bulunduğu ve günümüzde söz konusu ülkenin içinde bulunduğu kötü koşullarda büyük pay sahibi olduğu bilinmektedir.

60'lı yılların sonlarında Sovyetler Birliği tarafından Brejnev Doktrini'nin yayınlanması üzerine Jimmy Carter yönetiminin de başta Etiyopya olmak üzere Sovyet yönetiminin yakın desteğini alan ülkelere ekonomik ve askeri yardımlar yaptığı görülmüştür.

80'li yıllarda ise SSCB'nin çözülmeye başlaması ve kıtadaki müttefiklerinden desteğini çekmek zorunda kalması, dönemin Bush yönetimini diğer konularda olduğu gibi Afrika konusunda da tereddütte bırakmıştır. Bu dönemde özellikle Afrika İlişkileri Bürosu'na başta Liberya ve Afrika Boynuzu bölgesi olmak üzere kıtadaki çatışmalara siyasi çözümler bulabilmesi amacıyla geniş yetkiler verilmiştir.

1992'de BM öncülüğünde Somali'ye asker gönderilmesi ve ardından verilen kayıplar üzerine, söz konusu dönemde göreve gelen Bill Clinton'un ABD askerlerini geri çekmek zorunda kalması, 1994'de Ruanda'daki katliamları tüm dünya gibi ABD'nin de izlemesi, ABD'ye muhalif ülkelerde ABD yanlısı partilerin ve oluşumların desteklenmesi, Soğuk Savaş sonrası ilk yıllarda görülen gelişmeler olmuştur.

1993- 2001 yılları arasındaki Clinton döneminde otoriter yönetimler üzerinde demokratik reformlara ağırlık verilmesi yönünde baskılar uygulanırken, 1995 yılında Senegal'de Afrika- Afrikalı Amerikalılar Zirvesi'nin gerçekleştirildiği görülmektedir. 1998 yılında kıtayı ilk kez ziyaret eden Clinton'un "Afrika ile Yeni Ortaklık" adı altında bölge ülkelerinin ekonomik açıdan büyümelerine yönelik yeni bir takım girişimleri yürürlüğe koyduğu görülmüştür.¹⁸⁰ Bu türden platformlarda ABD'nin Afrika ile ekonomik ve siyasi ilişkilerini güçlendirmek istediği mesajı verilirken; ticaret ve yatırımların artırılması hedefi ön plana çıkartılmak istenmiştir. Bu kapsamda, Afrika ile ticari ilişkilerin temel taşı olarak bilinen Afrika Büyüme ve Fırsat Kanunu (AGOA), 18 Mayıs 2000'de imzalanarak yürürlüğe girmiştir.¹⁸¹ Bugün itibariyle 48 Sahra altı Afrika

¹⁸⁰ Aynı yıl ABD'nin Tanzania ve Kenya nezdindeki Büyükelçilikleri'nin El- Kaide terör örgütü tarafından bombalandığı, sınır sorunu nedeniyle Etiyopya- Eritre arasındaki gerilimlerin çatışmalara dönüştüğü, Angola ve Kongo D.C.'de çatışmaların tırmandığı görülmüştür.

¹⁸¹ <http://www.agoa.gov/index.html>

ülkesinden 37'si söz konusu kanun kapsamında uygun ülkeler olarak değerlendirilmektedir.¹⁸²

ABD'nin bu dönemde Afrika'nın küresel ekonomi ile bütünleşmesini amaçladığı ifade edilirken, ticari ve stratejik bir partner olarak Afrika'nın öneminin artırılması amacıyla şu stratejilerin izlendiği görülmektedir:

- Ekonomik kalkınmanın ve demokrasinin teşviki, insan haklarına saygı, çatışmaların önlenmesi ve kalıcı barışın tesis edilmesi aracılığıyla Afrika'nın küresel ekonomiyle bütünleşmesinin hızlandırılması,
- Terörizm, uluslararası suçlar, uyuşturucu ve silah kaçakçılığı gibi güvenlik tehditlerinin bertaraf edilmesi.

Başkan Clinton, ayrıca Küresel AIDS ve Verem Yardım Yasası'nı imzalayarak yürürlüğe koymuştur.

George W. Bush yönetiminin Afrika'ya yaklaşımı da Clinton yönetiminin politikalarından farklı olmamış ve mevcut politikaların daha fazla uygulamaya yönelik olduğu görülmüştür. Özellikle Bush'un ilk dört yılında ABD'nin yedi iç savaşa diplomatik olarak müdahalede bulunması, Afrika Bürosu'nun çalışmalarını büyük oranda bu alana yoğunlaştırmasına neden olmuştur.¹⁸³ Daha sonra 11 Eylül'deki terör saldırıyla birlikte küresel terörle mücadele kapsamında Afrika'nın ABD Dış Politikası'ndaki önem ve konumunun daha da arttığını ifade etmek mümkündür. Başında da ifade edildiği üzere, 1789'dan bu yana kıtaya ilişkileri bulunan ABD'nin dış politikası açısından Afrika hiçbir zaman bu politikaların merkezinde olmadığı ve uzun bir dönem Afrika ülkelerine üst düzey resmi ziyaretlerin görülmediği bilinmektedir. Ancak, Clinton döneminde ABD'nin kıtaya yönelik politikaları, George W. Bush'un iki dönemlik iktidarı süresince daha fazla ivme kazanmıştır. Öte yandan

¹⁸² Fantu Cheru, "Africa- US Relations, Aid and Trade Policies: Shifting the Debate", Donald Rothchild& Edmond J. Keller (Ed.), **Africa- US Relations, Strategic Encounters** içinde (217- 241), Lynne Rienner Publishers, 2006, s. 219

¹⁸³ Herman J. Cohen, *Intervening in Africa, Superpower Peacemaking in a Troubled Continent*, MACMILLAN Press Ltd., 2000, s.218

özellikle Clinton döneminden itibaren ABD'nin başını çektiği G-8 Zirveleri'nin gündeminde de Afrika'nın sürekli olarak yer almaya başladığı görülmektedir.¹⁸⁴

G- 8'lerin oluşturduğu Afrika Eylem Planı, aynı zamanda Afrika'nın kalkınmasına yönelik yeni bir ortaklığın da tesisini öngörmektedir.¹⁸⁵

George W. Bush'un görev süresince Afrika ülkelerine gerçekleştirmiş olduğu her iki resmi ziyaretin de gündeminde bölgede istikrarın ve barış ortamının tesis edilmesinin yanı sıra eğitim ve sağlık konuları geniş yer tutmuştur.¹⁸⁶ Clinton döneminin ardından Bush'un Afrika'ya gerçekleştirmiş olduğu geziler, ABD'nin artık Afrika'ya yönelik devamlı ve sürdürülebilir politikalar izleme düşüncesinde olduğu yönünde değerlendirilmiştir.¹⁸⁷ Öte yandan, ziyaret gündeminin dışında Tanzanya ve Ruanda'nın Darfur bölgesindeki BM Barış Gücü'ne verdikleri destekler ele alınırken, söz konusu destek çabalarının, bölgedeki soykırımın tamamen sona erene kadar devam ettirilmesi konusunda çeşitli askeri birliklerin bölgede konuşlandırılmaları gerektiği vurgulanmıştır.¹⁸⁸ Söz konusu askeri birliklerin eğitimleri, teçhizat ve diğer harcamalar da ABD tarafından finanse edilmektedir. ABD, bu şekilde Tanzanya ve Ruanda üzerinden Darfur konusunda Çin'in son dönemde uyguladığı aktif politikaları da dengeleme amacındadır. Gündem dışında ele alındığı tahmin edilen bir diğer konu ise ABD Afrika Komutanlığı (AFRICOM) olmuştur.¹⁸⁹

Bush Doktrini olarak da bilinen ve 2002 yılında kabul edilen Ulusal Güvenlik Stratejisi'nde Afrika'nın ABD Dış Politikasında daha büyük önem arz etmeye başladığı görülmektedir. ABD'nin Ulusal Güvenlik Stratejisi'nde kıtaya yönelik üç temel stratejiye odaklanılacağı belirtilmekte ve söz konusu stratejiler;

¹⁸⁴ Özellikle 2001 yılındaki Cenova Zirvesi, G-8 ülkeleri ile Afrika arasındaki ilişkilerde tarihi bir zirve olurken, yoksullukla mücadele kapsamında kıtaya yönelik yardımların ve yatırımların artırılmasının yanı sıra eğitim, sağlık ve gıda güvenliği gibi konuların ele alındığı görülmüştür.

¹⁸⁵ Detaylar için bkz.

<http://www.auswaertiges.amt.de/diplo/en/Aussenpolitik/RegionaleSchwerpunkte/Afrika/G8Aktionsplan2002.pdf>

¹⁸⁶ Bush'un ilk Afrika gezisi 2003 yılında gerçekleşirken, gezi kapsamında Senegal, G. Afrika, Botswana, Uganda ve Nijerya yer alırken, 2008 yılının Şubat ayındaki gezisi ise Benin, Tanzanya, Ruanda, Gana ve Liberya'yı kapsamıştır. Söz konusu ülkeler, Bush yönetimi tarafından gerek demokrasiyi gerekse ABD'nin yardımlarını başarıyla uygulayan ülkeler olarak kabul ediliyorlardı.

¹⁸⁷ Ufuk Tepebaş, "George W. Bush'un Afrika Gezisi ve 11 Eylül Sonrası ABD'nin Afrika'ya Yaklaşımı" 25/02/2008, www.tasam.org/index.php?altid=2192

¹⁸⁸ www.whitehouse.gov/infocus/africa/trip2008

¹⁸⁹ www.africom.mil

- Bölgedeki kilit devletler olarak adlandırılan ve komşuları üzerinde büyük etkiye sahip G. Afrika, Nijerya, Kenya ve Etiyopya gibi bölge ülkeleriyle ve bölgesel örgütlerle küresel tehditlere karşı birlikte çalışılması,
- Süregelen çatışmalara arabuluculuk yapılması ve başarılı barış operasyonları için Avrupalı müttefiklerle ve uluslararası kuruluşlarla koordinasyon,
- İyi yönetimin teşviki, ekonomik, sağlık ve eğitim alanında reformların hızla uygulanması şeklinde sıralanmaktadır.¹⁹⁰

Bush yönetimi, 11 Eylül sonrası küresel terörle mücadeleyi stratejik öncelik olarak belirlerken, bu konuda Afrika kıtasında barış ve refahın tesisi için çalışacaklarını belirtmiştir. ABD, buna yönelik olarak 2002’de bölge ülkelerine terörle mücadelelerinde kapasitelerinin artırılması amacıyla yardım yapılmasına karar verirken, merkezi Cibuti’de bulunan “ Ortak Özel Görev Kuvveti- Afrika Boynuzu” (CJIF- HOA) oluşturulmuştur.¹⁹¹

Afrika’yla yapıcı ve karşılıklı kazanımlara dayalı ilişkilerin tesis edilmesi, Afrika menşeyli ürünlerin tamamına yakınının ABD piyasalarına girişi, bölgedeki ABD yatırımlarının artırılması, Dünya Ticaret Örgütü’ndeki müzakerelerde kıtaya yönelik kalkınma yardımlarının artırılması¹⁹² ve bu yardımların özellikle HIV/AIDS gibi hastalıklara odaklanması, Afrika’nın kalan tüm borçlarının iptal edilmesi gerektiği yönündeki hususların gerekliliğine dikkat çekilmektedir.

Bush Yönetimi, salgın hastalıkların önlenmesi amacıyla 15 milyar dolarlık bir yardım paketini onaylarken, ABD Kongresi “Millenium Challenge Account- MCA” adı verilen yeni girişimlerle refah seviyesinin yükseltilmesi ve salgın hastalıklarla mücadele için global bir fon oluşturarak ve bu fona önemli katkılar sağlamıştır.¹⁹³ 2003 yılında uygulamaya konulan ABD Başkanı’nın Acil Yardım Planı (PEPFAR) kapsamında 1,4 milyon insan için anti-retroviral ilaçlar¹⁹⁴ temin edilmiştir. Ayrıca Bush, PEPFAR’a

¹⁹⁰ National Security Doctrine of the United States, <http://www.whitehouse.gov/nsc/nss.html>

¹⁹¹ ABD’nin bu askeri üste 1800’ün üzerinde askeri bulunmaktadır.

¹⁹² Dünya Ticaret Örgütü’ndeki 147 üye ülkeden 40’ı Afrika ülkesidir ve ABD’nin Çin Halk Cumhuriyeti’yle rekabetinde de oldukça büyük önem arz etmektedir.

¹⁹³ Cyril I. Obi, “Foreign Interests and Environmental Degradation”, Donald Rothchild& Edmond J. Keller (Ed.), **Africa- US Relations, Strategic Encounters** içinde (167- 188), Lynne Rienner Publishers, 2006, s.167

¹⁹⁴ HIV virüsünün vücutta çoğalmasını ve etkinleşmesini engelleyen ilaçlar.

destek amacıyla beş yıllık bir periyot için Kongre'den 30 milyar dolarlık ek bütçe talep ederken, Afrika'nın temel eğitimine destek sağlamak amacıyla da kıtaya yardımlarda bulunulmuştur.¹⁹⁵

ABD'nin ithal ettiği petrolün %15'i Afrika'dan iken, 2015 yılına kadar bu oranın %25'e ulaşması beklenmektedir.¹⁹⁶ Böylece, Orta Doğu petrollerine olan bağımlılığın belli ölçülerde azaltılması ve bu doğrultuda özellikle Gine Körfezi'ndeki petrol rezervelerinin kullanılması amaçlanmaktadır.¹⁹⁷

Tablo- 12'de görüleceği üzere ABD'nin Sahra altı Afrika ile ticari ilişkileri son dört yılda istikrarlı bir artış göstermektedir. AGOA kapsamında Nijerya, Angola, G. Afrika, Çad ve Gabon ile ticari ilişkilerin gelişiminde önemli gelişmelerin görüldüğünü ifade etmek mümkündür. Ancak, buna karşın istikrarlı ve yüksek artışlar, kıta genelinde söz konusu olmamakta, yalnızca enerji kaynakları açısından zengin olan ve ABD ile uyumlu politikalar izleyen ülkelerin bu ticari ilişkilerden kazançlar kaydedebildikleri görülmektedir. Örneğin, 2004 yılında ABD'nin toplam ithalatının %81,4'ünün yalnızca Nijerya, G. Afrika, Angola ve Gabon ile gerçekleştirildiği belirtilmektedir.¹⁹⁸ 2007 yılındaki toplam ithalatın da %77'si ham petroldür.¹⁹⁹ Söz konusu oranların gelecek yıllarda daha da artacağı bilinirken; ABD'nin dev petrol şirketlerinden Chevron Texaco, 2002'de yapmış olduğu açıklamada son beş yılda Afrika petrollerine 5 milyar dolarlık yatırım yaptıklarını, gelecek 5 yılda ise bu yatırım miktarını 20 milyar doların üzerine çıkaracaklarını belirtmiş, bir diğer şirket Exxon Mobil ise Angola ile büyük bir anlaşma gerçekleştirirken, gelecek on yıl boyunca 25 milyar dolarlık dev bir yatırıma imza atmıştır.²⁰⁰

¹⁹⁵ PEPFAR hakkında detaylı bilgi için bkz. www.pepfar.gov/

¹⁹⁶ Keller, s.8

¹⁹⁷ Tepebaş, www.tasam.org/index.php?altid=2192

¹⁹⁸ Fantu Cheru, "Aid and Trade Policies: Shifting the Debate", Donald Rothchild, Edmond J. Keller (Ed.), **Africa-US Relations, Strategic Encounters** içinde (217- 241), Lynne Rienner Publishers, 2006, s.222

¹⁹⁹ www.state.gov/resources/US-African%20Trade%20Profile%202008%20%20Final.pdf

²⁰⁰ Obi, s.172

Tablo- 12: ABD'nin Sahra altı Afrika ile Ticareti (milyon dolar)

	2004	2005	2006	2007
İhracat	8,438	10,342	12,116	14,398
İthalat	35,879	50,364	59,092	67,378

Kaynak: www.state.gov/resources/US-African%20Trade%20Profile%202008%20%20Final.pdf

ABD'nin Afrika politikasının temel amaçlarını; başta petrol olmak üzere kıtanın sahip olduğu zengin doğal kaynakların kontrolü, küresel terörle mücadele ve Çin'in Afrika'da artan etkisinin dengelenmesi şeklinde sıralamak mümkündür. Çin'in kıta geneline yaymayı başardığı aktif politikaların yanı sıra Afrika'nın ürettiği petrolün her geçen gün daha fazlasını ithal etmesi ve Angola, Nijerya ve Sudan ile güçlenen ilişkileri, ABD'nin kıtadaki çıkarları açısından ciddi bir tehdit unsuru olarak görülmektedir.²⁰¹

Afrika ise büyük oranda ABD'nin kalkınma yardımlarına ve teknolojik açıdan teknik bilgisine ihtiyaç duymaktadır. Söz konusu yapılar, küreselleşme olarak adlandırılan içinde bulunduğumuz dönemdeki ilişkilerin ve karşılıklı çıkarların temelini oluşturmaktadır.

Dışişleri Bakanı Hillary Clinton, 13 Ocak 2009 tarihli Senato Komitesi'nin toplantısında Obama yönetiminin, Afrika'nın MKH'lerine ulaşabilmesi için Afrikalı dostlarıyla yakın ve yoğun bir çalışma içine girmeleri gerektiğini ve Obama yönetiminin bu konuda gereken tüm desteği vereceğini ifade etmiştir.²⁰²

ABD, genel olarak Afrika'da kendi kontrolünde bir ittifak sistemi oluşturmak arzusundadır, ancak diğer dış güçlerin de kendi ulusal çıkarlarına yönelik olarak kıta ülkeleri üzerinde izledikleri politikalar, belirli bölgelerde istikrarsızlığı arttırmakta, kıtanın üzerinde bulunduğu hassas dengeler ve bölgesel konjonktürün de çatışmalara müsait olması, Afrika ülkelerinin bu konuda oldukça dikkatli hareket etmelerini gerektirmektedir.

²⁰¹ Julius Coles, "Africa: Americans Shouldn't Give Up on Africa", www.allAfrica.com, 10 March, 2008

²⁰² Charles W. Worey, Africa: Hillary Clinton Outlines Obama's African Policy, <http://allafrica.com/stories/200901240009.html>

3.1.2 AB

Günümüzde Afrika'nın en önemli ekonomik partneri olan AB, geçmiş dönemlerde Afrika ülkeleri ile yapmış olduğu bazı ayrıcalıklı anlaşmalar vesilesiyle başta yatırım ve kalkınma yardımları olmak üzere birçok alanda kilit bir rol oynamakta ve kıtadaki etkinliğini arttırmaktadır.

AB'nin birçok Afrika ülkesiyle yapmış olduğu anlaşmalar arasında taraflar arasındaki işbirliğini arttırmayı ve bu ülkeleri desteklemek suretiyle uluslararası ticarete daha aktif olarak katılmalarını amaçlayan, o dönemki adıyla AET'nin imzaladığı ve 1964- 1975 yılları arasında geçerli olan Younde Konvansiyonu, 1976- 2000 yılları arasındaki Lome Konvansiyonu ve 2001 yılında imzalanan Cotonou Anlaşması yer almaktadır.²⁰³ Ancak, söz konusu girişimlerin büyük oranda istenilen neticeleri vermediği belirtilmektedir.

Bu süreçte Afrika Birliği'nin kurulmasının yanı sıra Afrika'nın Kalkınması için Yeni Ortaklık (NEPAD) ve Afrika Eş Gözlem Mekanizması (APRM) gibi oluşumların, karşılıklı olarak ilişkileri istikrara ve yeni bir oluşum içerisine soktuğu görülmüştür.²⁰⁴ Yine bu kapsamda AB'nin Afrika, Karayip ve Pasifik ülkeleri ile işbirliğini arttırması ve söz konusu ülkelerin kalkınmalarına destek olmak amacıyla oluşturduğu Avrupa Kalkınma Fonu'nun önemli bir rol oynadığı görülmektedir. Söz konusu Fon'un 2008-2013 yılları arasında Sahra altı Afrika ülkeleri için 20 milyar dolar tahsis edeceği ifade edilmektedir.²⁰⁵

AB, 2005 yılı itibariyle mal ticaretinde 91,6 milyar avro ihracat ve 125,6 milyar avro ithalat ile Afrika'nın en önemli ekonomik partneri konumunda yer almıştır.²⁰⁶ Şüphesiz AB'nin bu etkinliğini sürdürebilmesi, ikili ilişkilerin siyasal ve kültürel açıdan da güçlendirilmesini zorunlu kılmaktadır.

²⁰³ John Kotsopoulos, The EU and Africa: coming together at last?, European Policy Centre, July 2007

²⁰⁴ APRM, Afrika Birliği tarafından oluşturulan bir sistem olmakla birlikte, ülkelerin yönetimlerini geliştirmeye yardımcı olmayı amaçlamaktadır. Detaylı bilgi için bkz. www.aprm.org.za/

²⁰⁵ Kotsopoulos, s.3

²⁰⁶ www.dtm.gov.tr/dtmadmin/upload/AB/ABKurumsalDb/afrika%20strateji.doc

Afrika ülkeleri ile gerçekleştirilen Kahire ve Lizbon Zirve'leri, aslında bir bakıma AB- Afrika ilişkilerinin resmini ortaya koymaktadır. Her iki Zirve'nin de buralarda ele alınan konular başta olmak üzere oldukça fazla sayıda ortak noktası bulunmaktadır.

3-4 Nisan 2000'de düzenlenen Kahire Zirvesi'nin sonunda Kahire Deklarasyonu²⁰⁷ ve Kahire Eylem Planı²⁰⁸ imzalanmıştır. Kahire Eylem Planı, genel olarak Afrika ülkelerinin çok taraflı sorunlarının çözümüne yönelik öneriler sunarken, bu hususları şu şekilde sıralamak mümkündür:

- Bölgesel ekonomik işbirliği ve entegrasyon,
- Afrika'nın dünya ekonomisine entegrasyonu,
- Özel sektörün gelişimi ve yatırımların arttırılması,
- Altyapı sorunlarının çözümü ve endüstrinin gelişimi,
- Kalkınma çabalarına ve teknolojik gelişmelere yönelik araştırmalara ağırlık verilmesi,
- Kıta ülkelerinin artmakta olan yüksek miktarlardaki dış borçlarının azaltılması,
- İnsan hakları ve demokrasi konularında gelişim,
- Göç ve mülteci sorunlarının önlenmesi,
- Yabancı düşmanlığının engellenmesi,
- Kıtada barışın tesisi ve çatışmaların önlenmesi,
- Sürdürülebilir kalkınmanın tesisi ve yoksulluğun azaltılması,
- İnsan kaynaklarına yatırım yapılması, eğitim, sağlık, gıda güvenliği, çevresel ve kültürel sorunların önlenmesi.

Kahire Zirvesi, AB ile Afrika arasında daha yapısal bir siyasal diyalog kurulması açısından önemli bir girişim olmuştur. Söz konusu Zirve'nin ardından her iki tarafın yönetici memurları ve bakanları düzenli toplantılar vesilesiyle bir araya gelmeye

²⁰⁷ <http://www.dfa.gov.za/foreign/Multilateral/africa>

²⁰⁸ <http://www.dfa.gov.za/foreign/Multilateral/africa/treaties/cairoplan.htm>

başlamışlardır. 2001’de NEPAD’ın oluşumunun da bu sürece olumlu yansımaları olmuştur.

Portekiz’in başkenti Lizbon’da 7–9 Aralık tarihlerinde gerçekleştirilen Avrupa Birliği- Afrika Birliği Zirvesi de, 2000 yılındaki Kahire Zirvesi’nin ardından Hükümet ve Devlet Başkanları düzeyindeki 2. Zirve olma özelliğini taşımaktadır. Tıpkı 2000 yılındaki ilk Zirve’de olduğu gibi yine Portekiz’in dönem başkanlığında, bu kez yeni AB üyelerinin de katılımıyla yedi yıl aradan sonra bir araya gelen taraflar, benzer sorunları masaya yatırırlarken, Zirve’ye 27 AB üyesi ülkenin temsilcileri, Avrupa Komisyonu, AB Konseyi Sekreteryası, Afrika Birliği üyesi 52 ülke, Fas Krallığı, Afrika Komisyonu ve BM Sekreteryasının yanı sıra gözlemci sıfatıyla Türkiye’nin de aralarında yer aldığı Hırvatistan ve Makedonya gibi AB’ye aday ülkelerle her iki kıtanın dışında yer alan Kanada, Japonya, Rusya, Çin, Hindistan ve Brezilya gibi Afrika kıtasıyla yakın ilişkileri bulunan ülkeler katılırken, ABD’nin Zirve’de yer almaması dikkat çeken hususların başında gelmiştir.

Dikkat çeken hususlarından bir diğeri, yukarıda da belirtildiği üzere tıpkı Kahire’de olduğu gibi Zirve’nin yine Portekiz’in dönem başkanlığına rastlamasıdır. Tarihte Afrika’daki sömürgeci devletlerden biri olarak bilinen Portekiz, günümüzde Afrika kıtası ile sahip olduğu yakın ilişkileri birlik gündemine bir kez daha taşımak suretiyle Afrika ülkeleri nezdindeki önemini ve etkisini şüphesiz daha da arttırmıştır. Portekiz’in AB dönem başkanlığını Almanya’dan devraldığı 1 Temmuz 2007 tarihinde belirlediği hedeflerden birisi de AB’nin dünyadaki rolünün güçlendirilmesi olurken, bu hedeflerin başında da Afrika gelmektedir. AB’nin Kalkınma ve İnsani Yardımlardan Sorumlu Komisyon Üyesi Louis Michel, AB ile Afrika arasındaki ilişkileri zorunlu ortaklık olarak değerlendirmiştir.²⁰⁹ Zirve’de sıkça dile getirilen ve belgelerde de yer alan “stratejik ortaklık” ifadesi, AB- Afrika ilişkilerinin yapısının değişmeye başladığı yolunda önemli bir gösterge olduğu yorumlarını da beraberinde getirmiştir.²¹⁰

Portekiz’in yanı sıra Zirve’de Afrika cephesinden öne çıkan devlet, ilk Zirve’ye ev sahipliği yapan Mısır olmuştur. Ayrıca Mısır, Lizbon Zirvesi’nin hemen öncesinde 5

²⁰⁹ Ufuk Tepebaş, Kahire’den Lizbon Zirvesi’ne Stratejik Ortaklıktan Siyasal Ortaklığa Avrupa Birliği- Afrika Birliği İlişkileri, 13/12/2007, <http://www.tasam.org/index.php?altid=1991&syf=1>

²¹⁰ John Kotsopoulos & Elizabeth Sidiropoulos, Continental shift? Redefining EU- Africa relations, European Policy Centre, November 2007

Aralık tarihinde Sharm El- Sheikh'deki Afrika- AB Bakanlar Toplantısı'na da ev sahipliği yapmıştır. Zirve sonunda yayınlanan bildiride de Mısır'ın ve Devlet Başkanı Mübarek'in ikili ilişkiler konusunda son derece aktif ve yapıcı bir rol oynadığı belirtilmiştir.

Zirve'nin alt başlıklarını yönetim ve insan hakları, barış ve güvenlik, göç, enerji ve iklim değişikliği, ticaret, altyapı ve kalkınma konularının oluşturduğu görülmüştür.

Kahire Zirvesi'nden Lizbon Zirvesi'ne uzanan yedi yıllık sürece bakıldığında her iki örgütte de önemli gelişmelerin yaşandığı görülmektedir. 2000 yılındaki Zirve'de 15 üye ülkenin bulunduğu AB, 2004 ve 2007'deki genişlemelerle birlikte 27 üyeli bir örgüte dönüşürken, 1963 yılında kurulan Afrika Birliği Örgütü, 2002 yılından itibaren "Afrika Birleşmelidir" sloganıyla Afrika Birliği'ne dönüşmüş, 2001 yılında ise örgütün ekonomik politikalarına yön veren NEPAD (Afrika'nın Kalkınması için Yeni Ortaklık) oluşturulmuş ve Afrika, uluslararası alanda daha aktif bir diplomasi izlemeye başlamıştır. Bunun yanında AB'nin politikalarında da önemli dönüşümler gözlemlenmiş ve ortak bir "Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası" oluşturulmuştur. Söz konusu adım, AB'nin uluslararası bir aktör olarak dünya genelinde daha aktif politikalar izleme düşüncesinde olduğunun açık bir göstergesi olarak kabul edilmektedir. 2005 yılında da AB'nin kendi Afrika Stratejisi'ni benimsediği görülmektedir. Söz konusu strateji, AB üyeleri arasında ortak bir çerçeve oluşturmayı amaçlamakta ve aynı zamanda Afrika'nın kalkınmasının AB'nin siyasal önceliklerinden birisi olduğunu kabul etmektedir.

Lizbon Zirvesi aslında bir bakıma başta Çin Halk Cumhuriyeti olmak üzere Afrika kıtasına ilgi duyan diğer dış güçlerin son dönemde kıta üzerinde artan etkilerine karşı AB'nin kıtadaki etkisini bundan sonra daha fazla hissettireceğine dair bir mesaj niteliği de taşıması bakımından önem arz etmektedir.

Zirve; İngiltere, Fransa ve Almanya gibi önde gelen AB üyesi ülkelerin, birliğin çatısı altında ortak bir Afrika politikası geliştirmeye yönelik çabaları açısından da büyük önem arz etmektedir.

Kahire'den Lizbon'a süregelen süreçte yaşanan gelişmeler ve 2005 yılında AB'nin benimsemiş olduğu Afrika Stratejisi, ilişkilerin gelişimi bakımından önem arz

etmektedir. Kahire Zirvesi'nde "stratejik işbirliği" ifadesi yer alırken, Lizbon'da ilişkilerin "stratejik ortaklık" çerçevesinde tanımlanması dikkat çekmiştir.

AB'nin Afrika Stratejisi üç temel ilkeye dayanmaktadır:

- İyi yönetimin, hukukun üstünlüğünün, barış ve güvenliğin kalıcı olarak tesis edilmesi,
- Bölgesel entegrasyon, ticaret ve karşılıklı bağımlılık, ekonomik büyümenin teşvik edilmesi için gerekli olan faktörlerdir.
- Afrika'nın Milenyum Kalkınma Hedeflerine ulaşması, sağlık, eğitim ve gıda güvenliği gibi temel hayat standartlarına ilişkin sorunlarına daha fazla destek verilmesi.

Lizbon Zirvesi'nde günümüzde Afrika ve Avrupa başta olmak üzere dünyayı etkileyen köklü değişimler göz önünde bulundurulurken, uzun vadede siyasal ortaklık, ciddi küresel sorunlar üzerinde ortak bir çalışma için gerekli araçların tedarik edilmesi, yeni AB- Afrika ortaklığının düzenlenmesi için Ortak Strateji ve 1. Eylem Planı başlıklı iki belge onaylanmıştır.

AB ile Afrika arasındaki stratejik ortaklığın gerçekleştirilmesi için Afrika- AB Troykası arasında 31 Ekim 2007'de Akra'da onaylanan 1. Eylem Planı (2008–2010) ise stratejik öncelikler bakımından şu hususları içermektedir:

- barış ve güvenliğin teşvik edilmesi,
- demokratik yönetim ve insan hakları konusunda gerekli değerlere ve ilkelere sahip çıkılması,
- ticaret ve bölgesel entegrasyon konularında potansiyelin artırılması ve bunun için gerekli imkanların kullanılması,
- Milenyum Kalkınma Hedeflerine yönelik olarak Afrika'nın kalkınmasının hızlandırılması.

Ortak AB- Afrika Stratejisi, Avrupalı ve Afrikalı insanların yararı için taraflar arasında stratejik bir ortaklığa yönelik olarak uzun vadeli bir vizyon sağlamayı amaçlamaktadır. 2008- 2010 dönemini içeren 1. Eylem Planı, önümüzdeki üç yıl içinde

öncelikli gereksinimlerin giderilmesi amacıyla yönelik olacaktır. 1. Eylem Planı kapsamındaki ortaklıklar ve öncelikli eylemler ise şu şekilde sıralanmaktadır:

— **Barış ve güvenlik alanında ortaklık:** Taraflar arasında diyalogun artırılması, Afrika’da barış ve güvenliğin tesis edilmesi ve bu sürecin desteklenmesi amacıyla fonların oluşturulması.

— **Demokratik yönetim ve insan hakları konusunda ortaklık:** Global düzeyde diyalogun artırılması, kıtadaki demokrasinin desteklenmesi ve kültürel ürünler alanında işbirliğinin güçlendirilmesi.

— **Ticarete ve bölgesel entegrasyona yönelik ortaklık:** Afrika’daki entegrasyon gündeminin desteklenmesi, kurallar, standartlar ve kalite kontrol konusunda Afrika’nın kapasitesinin artırılması ve AB- Afrika altyapı ortaklığının uygulanması.

— **Milenyum Kalkınma Hedeflerine ulaşılması hususunda ortaklık:** Bu hedeflerin başarılması için Afrika’ya gerekli finansal desteğin verilmesi, söz konusu hedeflerin içerisinde yer alan sağlık, eğitim ve gıda güvenliğinin sağlanması.

— **Enerji alanında ortaklık:** Enerji güvenliğinin sağlanması ve enerji girişi konusunda işbirliğinin yoğunlaştırılması.

— **İklim değişikliği konusunda ortaklık:** İklim değişikliği politikaları ve buna yönelik işbirliği konusunda ortak bir gündemin tesis edilmesi.

— **Göç, mobilite ve istihdam konularında ortaklık:** Göç ve kalkınmada Tripoli Konferansı Deklarasyonu’nun uygulamaya konulması, insan ticareti konusunda AB- Afrika Eylem Planı’nın hayata geçirilmesi, Afrika’da istihdamın artırılması ve yoksulluğun azaltılması (bu konuda Ouagadougou Deklarasyonu ve Eylem Planı²¹¹ da dikkate alınmaktadır).

— **Bilim ve bilgi toplumu konusunda ortaklık:** Afrika’da bir bilgi toplumunun gelişimine destek verilmesi, kapasite gelişimi, Afrika’nın bilim ve teknoloji konsolide planının desteklenmesi.

²¹¹ <http://www.ifrc.org/Docs/pubs/idr/ougadougou-declaration.pdf>

2005 yılının Ekim ayında Avrupa Komisyonu tarafından kabul edilen ve iki ay sonra da onaylanan stratejik bir ortaklığın oluşturulması amacına dayanan AB'nin Afrika Stratejisi; birlik üyeleri arasında Afrika'ya yönelik ortak bir çerçeve oluşturulmasını amaçlamaktadır. AB, söz konusu strateji ile Afrika'nın kalkınmasını kendi siyasal önceliklerinden biri olarak kabul etmiştir. Ayrıca, yine bu kapsamda 24-25 Ekim 2007'de Afrika Birliği Komisyonu ile Avrupa Birliği Komisyonu arasında gerçekleştirilen toplantının ardından altyapı alanında ortaklığı öngören ortak bir deklarasyon imzalanmıştır.²¹²

2005 yılında AB'nin benimsediği Afrika Stratejisi, ikili ilişkiler konusunda ilk önemli basamak olurken, 2007'nin Haziran ayında ise AB- Afrika Stratejik Ortaklığı kabul edilmiştir. Son dönemde AB ile Afrika arasında siyasal düzeyde işbirliğinin güçlendirilmesi için çalışılmaktadır.

Zirve'nin sonunda yayınlanan Lizbon Deklarasyonu, Zirve'nin AB ve Afrika'yı bir araya getirerek taraflara eşsiz bir fırsat sunduğuna, Avrupa entegrasyonunun 50. yıldönümünün kutlandığı bu yılın, aynı zamanda Afrika'nın da bağımsızlığının başlangıcının 50. yıldönümü olduğuna atıfta bulunurken, AB ile Afrika'yı buluşturan Lizbon Zirvesi'nin her iki kıtanın çözümlenmesi gereken ortak güncel sorunlarına yönelik önemli bir fırsat olduğu vurgulanmıştır.²¹³

Geçmişten alınan derslerin ve edinilen tecrübelerin farkında olduğuna ve ortak bir gelecek için cesur bir yaklaşıma ihtiyaç duyulduğuna yer verilmiştir. 2000 yılında Kahire'de düzenlenen toplantıdan bu yana çok değişiklikler olduğuna, Afrika'da Afrika Birliği'nin kuruluşuna tanık olduğuna, bu birliğin, Afrika'nın sorunlarına hitaben kıtanın genel olarak sesini yansıttığına, yine birliğin ekonomik aracı olan NEPAD'ın bu çerçevedeki rolünün oldukça önemli olduğuna vurgu yapıldı. Buna karşın, Avrupa'da da AB'ye yeni katılımların olduğuna dikkat çekilirken, küresel alanda enerji, iklim değişikliği, göç ve cinsiyetle günümüzün kilit siyasal sorunlarının çözümü konusunda birlikte çalışılacağı kaydedildi.

²¹² <http://www.africa-union.org/root/AU/Conferences/2007/october/IE7EU7iE/ie.htm>

²¹³ http://www.eu2007.pt/UE/vEN/Notificias_Documentos/20071209declaracolisboa.htm

Geleceğe yönelik yeni bir siyasal stratejik ortaklığın geliştirilmesinin önemi vurgulanırken, ortak değerlerin ve hedeflerin tesis edilmesinin güvenliğe, istikrara, demokrasiye, hukuk kurallarına ve kalkınmaya olumlu olarak yansıtacağı belirtildi.

Her iki toplumun yükümlülükleri temelinde ve eşit şartlarda bu ortaklığın geliştirileceğine, bu doğrultuda temel taahhütler konusunda önemli sonuçlar elde edileceğine, bir başka ifadeyle Milenyum Kalkınma Hedefleri'ne ulaşılabileceğine yer verilirken, Afrika'da güvenliğin ve kalıcı bir barışın tesisinin, yatırımların güçlendirilmesinin, bölgesel entegrasyon ve yakın ekonomik bağlar aracılığıyla büyümenin, refahın, iyi yönetimin ve insan haklarının teşvikinin, açık ve çok taraflı bir yapı çerçevesinde küresel yönetim için fırsatların yaratılmasına vesile olacağı vurgulandı.

Zirve'de ortak bir strateji ve Eylem Planı'nın kabul edildiği, bu nedenle belirlenen hedeflere ulaşılması ve 2010 yılında gerçekleştirilecek 3. Zirve'de bunların sonuçlarının görünmesi amacıyla kapsamlı ve etkin bir iş takibi mekanizmasının oluşturulduğu belirtildi. Deklarasyonun son bölümünde Lizbon Zirvesi'nin her iki kıtadaki değişime, kıtaların diyaloguna, yeni politikalar için açılıma ve ortak bir geleceğe vesile olacağı kaydedildi.

Zirve'de kabul edilen Ortak AB- Afrika Stratejisi, ilişkilerin geleceğini oluşturması beklenen bir belge olması bakımından da son derece büyük önem taşımaktadır. Böylece, geçmişte olduğu gibi çok sayıda belgenin ortaya atılarak ilişkilerde karmaşa yaşanmasının önüne geçilmesi hedeflenmektedir.

Lizbon'daki Zirve'yle eş zamanlı olarak AB- Afrika İş Zirvesi ve Afrika-Avrupa Gençlik Zirvesi gerçekleştirilirken, her iki kıtadan iş adamları ve gençler bir araya gelmek suretiyle mevcut sorunları tartışarak bunlara yönelik çözüm yollarını masaya yatırmışlardır.²¹⁴

Lizbon Zirvesi özellikle Darfur ve Zimbabve'de yaşanan sorunların gündeme alınmaması nedeniyle uluslararası kamuoyunun eleştirilerinden nasibini alırken, başta Almanya Başbakanı Angela Merkel olmak üzere AB üyesi ülkelerin liderlerinin

²¹⁴ AB- Afrika İş Zirvesi ve Afrika- Avrupa Gençlik Zirvesi Hakkında Detaylı Bilgi için bkz. http://www.eu2007.pt/UE/vEN/Reunioes_Eventos/ChefesEstado/EUAfrica.htm

Zimbabve yönetimine ağır eleştirilerde buldukları görülmüş, buna karşın Afrika ülkeleri, Zimbabve rejimini savunarak Zirve'ye katılımını desteklemişlerdir.²¹⁵ Zirve'de öne çıkan temel anlaşmazlık konuları ise ticaret ve insan hakları olmuştur.

3. AB- Afrika Zirvesi, 2010 yılında Afrika'da düzenlenecek ve söz konusu Zirve'de 1. Eylem Planı'nın sonuçları da gözden geçirilecektir. Bu durum, AB'nin artık Afrika konusunda daha aktif politikalar izleyerek, son dönemde kıtadaki etkinliklerini arttıran bölge dışı diğer güçlerle daha yoğun bir rekabete gireceğini göstermektedir.

3.1.3 Japonya

Dünyadaki ve Asya kıtasındaki gelişmiş ülkelerin başında gelen ve ABD'nin ardından en büyük ikinci büyük ekonomi olarak bilinen Japonya'nın gerek dünya genelinde gerekse Afrika'ya yönelik izlemiş olduğu politikalar, başta ABD ve AB olmak üzere büyük ölçüde Batılı devletlerin uygulamış oldukları politikalarla uyumludur. Bunda şüphesiz Japonya'nın G-8 üyesi bir ülke olması ve dünyadaki gelişmeleri etkileme kapasitesine sahip olması önemli birer etken olarak görülmektedir. Bu nedenle, Japonya'nın Afrika'ya yaklaşımını ve karşılıklı ilişkilerini "Batılı Güçlerin Afrika'ya Yönelik Politikaları" bölümünde değerlendirmek daha yerinde olacaktır. Buna karşın, Japonya'nın 1994 yılından itibaren gerçekleştirilen Asya- Afrika Forumları'nın da aktif bir katılımcısı olduğunu unutmamak gerekir. Japonya, özellikle Güney- Güney İşbirliği'ne önemli ve aktif destek veren ülkelerin başında gelmektedir.

Çalışmanın birinci bölümünde de bahsedildiği üzere Japonya, Afrika kıtasında aktif politikalar izleyen devletler arasında yer almakta ve kıtaya yönelik kalkınma yardımları ile sürekli ön saflarda bulunmakta ve bu kapsamda Afrika'ya yönelik devlet politikalarına yön veren Tokyo Uluslararası Afrika Kalkınma Konferansı'nın (TICAD) önemli bir rolü bulunmaktadır.²¹⁶

1993 yılında oluşturulan bu oluşumun Afrika'ya yönelik beş temel prensibinin bulunduğu görülmektedir ki, söz konusu hususlar Japonya'nın da uzun bir dönemdir

²¹⁵ Geçtiğimiz günlerde İspanya, önemli bir girişimde bulunarak AB'nin Zimbabve ile yeniden diplomatik ilişkiler kurması konusunu gündeme getirmiştir. Detaylar için bkz. http://www.africanews.com/site/EU_to_embrace_Zimbabwe/list_messages/24986

²¹⁶ TICAD hakkında detaylı bilgi için bkz. <http://www.ticad.net/>

Afrika'da izlediği politikalarla bire bir örtüşmektedir. Bunlar; demokratikleşme için yardım, ekonomik reformlar için yardım, insan kaynaklarının gelişimi için yardım, çevrenin korunması için yardım, etkin ve verimli yardım şeklinde sıralanmaktadır.²¹⁷

Genel olarak, TICAD'ın Afrika'ya yönelik kapsamlı politikaların izlenmesinden sorumlu olduğunu ifade etmek mümkündür. Kuruluşundan günümüze 1993, 1998, 2003 ve son olarak da 2008 yılında dört konferans gerçekleştirdiği görülen TICAD'ın bu kapsamda Afrika'daki siyasi ve ekonomik reformlara destek sağladığı, günümüzde dahi Afrika'nın temel sorunlarından biri olan özel sektörü geliştirmeye çalıştığı, bölgesel işbirliği ve entegrasyona katkıda bulunduğu, başta BM Kalkınma Programı (UNDP), BM Sınai Kalkınma Örgütü (UNIDO), BM Ticaret ve Kalkınma Konferansı (UNCTAD), Dünya Bankası, Afrika Birliği, NEPAD ve bölgesel ekonomik topluluklar olmak üzere uluslararası ajanslar, donör ülkeler, özel sektör ve sivil toplum kuruluşları ile de işbirliği yaptığı bilinmektedir.

Şüphesiz Japonya'nın Afrika'da sömürgeci bir geçmişinin bulunmaması da kendisi açısından önemli bir artı teşkil etmekte ve Afrika uluslarının, başta söylemlerde olmak üzere bu ülkeye karşı artı bir güvenle baktıkları görülmektedir. Japonya, kapasitesi ölçüsünde bağımsızlıklarını kazanan Afrika ülkeleri ile yakın ilişkiler tesis etmeye başlamış ve özellikle Afrika Birliği Örgütü çerçevesinde sömürgecilikle mücadele konusunda dayanışma halinde olmuştur.²¹⁸ 1973'deki petrol krizinde izlemiş olduğu politikaların ABD'nin politikaları ile çeliştiği ve petrol zengini Afrika ülkeleri ile ilişkilerin daha da geliştirilmeye çalışıldığı görülmüştür ki, Japonya'nın hammadde ve enerji zengini iki ülke olan Nijerya ve Güney Afrika ile uzun bir dönemdir oldukça istikrarlı ilişkilerinin bulunduğunu ifade etmek mümkündür.²¹⁹

Japonya'nın Kapsamlı Güvenlik Politikası (CNS) doğrultusunda hammadde kaynaklarına duyduğu ihtiyaç, dış politikada ilginin enerji kaynaklarının zengin olduğu bölgeler üzerinde yoğunlaşmasına neden olmakta ve Afrika kıtası da bu kapsamda önemli bölgeler arasında yer almaktadır. Hatta Japon politikacıların Güney Afrika'yı

²¹⁷ <http://www.mofa.go.jp>

²¹⁸ 2. Dünya Savaşı'nda önemli kayıplara uğrayan Japonya, özellikle 1950'li yıllarda ABD'nin yardımlarına ve ABD kökenli çok uluslu şirketlerin yatırımlarına bağımlı kalırken, özellikle 1970'li yıllarda Sahra altı Afrika'da daha etkin olmaya başlamıştır.

²¹⁹ Japonya'nın istikrarlı ilişkilerinin bulunduğu bir diğer ülke de Tanzania iken, söz konusu ülkeye önemli hibelerin yapıldığı ve teknik yardımların sağlandığı görülmektedir.

önemli hammadde kaynakları bakımından Orta Doğu ile eşit değerde gördükleri belirtilmektedir.²²⁰

Enerji kaynaklarının zengin olduğu bölge ülkelerine yönelik yardımların ve yatırımların artırılması, Japonya'nın ulusal güvenlik menfaatleri bakımından da gereklilik arz etmektedir.

Japonya'nın ABD'yle kıyaslandığında enerji kaynakları açısından zengin bölgelere yapmış olduğu Doğrudan Yabancı Yatırımların (DYY), daha çok ihracata yönelik olduğu görülmektedir. Bu yaklaşım, aynı zamanda Japonya'nın mukayeseli üstünlük pozisyonunu tanımlamaktadır. Buna karşın, ABD'nin yatırımları ise daha çok iç piyasalara yöneliktir, çünkü ABD, mukayeseli üstünlük pozisyonuna göre DYY'lerinin yerlerini değiştirmektedir.²²¹ Öte yandan, geçmiş dönemden bu yana Japonya'nın Afrika politikasında önemli yatırımların yapıldığı ülkelere komşu olan büyük ülkelerin de hibe şeklindeki ekonomik yardımlarla desteklendikleri görülmektedir. Buradaki temel yaklaşım, Afrika devletleri arasında Japonya karşılığının ortaya çıkmasının önlenmesidir.²²² Dolayısıyla, bölge ülkeleri ile dostça ilişkilerin geliştirilebilmesi büyük önem taşımaktadır.

Özellikle 2008 yılının Japonya'nın Afrika ülkeleri ile ilişkilerinde tarihi bir yıl olduğunu ifade etmek mümkündür. Bu yılın Mayıs ayında TICAD'ın dördüncü toplantısına, Temmuz'da ise G-8 Zirvesi'ne ev sahipliği yapan Japonya, Afrika ülkeleri nezdindeki itibarını daha da arttırmıştır.²²³

4. TICAD Toplantısı'nda Yokohama Eylem Planı kabul edilirken, yine aynı isimle ortak bir deklarasyon yayınlanmıştır.²²⁴ Söz konusu Eylem Planı'nda Afrika ülkelerinin son dönemde yakalamış oldukları ekonomik büyümenin desteklenmesi, Milenyum Kalkınma Hedefleri'ne ulaşılması için işbirliğinin artırılması, barışın ve iyi

²²⁰ Ampiah Kweku, The dynamics of Japan's relations with Africa: South Africa, Tanzania and Nigeria, London: Routledge, 1997, s. 17

²²¹ Kweku, s.25

²²² Örneğin, Güney Afrika ile önemli komşu olan Tanzania, Zambiya, Zimbabve, Mozambik ve Kenya gibi ülkelerin söz konusu ekonomik yardımlardan önemli ölçüde faydalandıklarını belirtmek gerekmektedir.

²²³ 4. TICAD Toplantısına 40'ı Devlet ve Hükümet Başkanı düzeyinde olmak üzere 51 Afrika ülkesinin temsilcisi katılmıştır.

²²⁴ Yokohama Deklarasyonu için bkz. <http://www.ticad.net/ticadiv/YD2008-2.shtml>

yönetimin güçlendirilmesi, çevresel sorunların giderilmesine yardımcı olunması ve ortaklığın genişletilmesi gibi hususlara yer verilmiştir.²²⁵

G- 8 Zirvesi'nde ise söz konusu ülkelerin liderleri, Afrika'ya yapılan yardımların 2010'a kadar iki katına çıkartılacağını (25 milyar dolara) belirtmişler ve özellikle sağlık koşullarının iyileştirilmesine yönelik olarak 60 milyar dolarlık bir destek sözü vermişlerdir.²²⁶

Japonya, Afrika'nın en önde gelen donör ülkelerinden birisi olarak bilinmektedir. Tablo- 13'de görüldüğü üzere OECD'ye göre, Japonya'nın Afrika'ya yönelik 2006'daki Resmi Kalkınma Yardımları (RKY) 2,6 milyar doların üzerinde olmuştur.²²⁷ Söz konusu yardımlar, büyük oranda altyapı, su rezervi, sağlık, gıda ürünü ve eğitime tahsis edilmiştir.

Tablo- 13: Afrika'ya Yönelik Resmi Kalkınma Yardımları, 2006 (milyon dolar)

Ülkeler	RKY
ABD	5.805
Birleşik Krallık	5,462
Fransa	5,158
Almanya	3,463
Japonya	2,621

Kaynak: Fletcher Thembo, Where next for TICAD: Building lasting partnerships, Overseas Development Institute, May 2008

Japonya'nın yine TICAD aracılığıyla bugüne kadar özellikle çok sayıda Afrika ülkesindeki kadınların güçlendirilmesinden sağlık koşullarının iyileştirilmesine kadar birçok alanda önemli başarılar kaydettiği bilinmektedir.²²⁸ Yine TICAD'ın Afrika Bilgi Teknolojisi İnisiyatifi adlı programı vesilesiyle başta Kamerun, Nijerya, Tanzanya olmak üzere çok sayıda bölge ülkesine destek sağladığı görülmektedir.

Japonya, BM İnsan Güvenliği Güven Fonu'na (UNHSTF) da 30 milyar doların üzerinde katkı sağlarken, BM Ajansları tarafından uygulanan yaklaşık 180 projeyi

²²⁵ <http://www.ticad.net/ticadiv/actionplan.shtml>

²²⁶ http://www.g8italia2009.it/G8/Home/VersoIlVerticeG8/G8-G8_Layout_locale1199882116809_Summit2008Giappone.htm

²²⁷ Fletcher Thembo, Where next for TICAD: Building lasting partnerships, Overseas Development Institute, May 2008

²²⁸ <http://www.ticad.net/voices.shtml>

desteklemiştir ki, söz konusu projelerin 50'den fazlası da Afrika'ya yönelik olmuştur.²²⁹ Yine Japonya'nın istikrarlı olarak Afrika ülkelerinin Milenyum Kalkınma Hedefleri'ne ulaşabilmelerine yönelik önemli destekler verdiği kaydedilmektedir.²³⁰

Sonuç olarak söz konusu göstergeler, Japonya'nın Afrika kıtasındaki etkinliğini gün geçtikçe arttırdığını ortaya koyarken, diğer bölge dışı güçlerle de yoğun rekabetini devam ettireceğini gözler önüne sermektedir.

3.2 Doğulu Güçlerin Afrika'ya Yönelik Politikaları

3.2.1 Çin Halk Cumhuriyeti (ÇHC)

Son dönemde yakalamış olduğu muazzam büyüme oranları ve çektiği yatırımlar, BM Güvenlik Konseyi'ndeki statüsü ve dış ilişkileri ile dikkatleri üzerinde toplayan Çin Halk Cumhuriyeti (ÇHC), Afrika'da izlemiş olduğu etkin politikaların sonucunda gün geçtikçe artan etkisiyle kıta üzerinde uzak coğrafya politikası izleyen diğer devletler tarafından da dikkatle takip edilmektedir.

Çin, 1970'li yılların sonlarında ekonomisini Doğrudan Yabancı Yatırımlara açarken, 1990'lı yıllardan itibaren gelişmekte olan ülkeler arasında en çok yatırım çeken ülkelerin başında gelmiştir. Bu dönemde Çin'in diğer ülkelere de yatırımlar yapmaya başladığı gözlemlenirken, bu kapsamda Afrika'nın da ağırlığını gün geçtikçe arttırdığı görülmektedir.

Afrika kıtası ise başta petrol olmak üzere doğalgaz, bakır, altın, platin ve manganez gibi zengin kaynakları nedeniyle dış güçler tarafından büyük önem arz etmekte ve bu kapsamda büyümesinin devamı açısından söz konusu kaynaklara önemli ölçüde ihtiyaç duyan Çin nezdinde de önemli bir konumda bulunmaktadır. Dünya Bankası ve BM Ticaret ve Kalkınma Konferansı (UNCTAD), Afrika'nın petrol ve gazının %36'sının AB ülkelerine, %33'ünün ABD'ye, %9'unun ise Çin'e gittiğini bildirmektedir. Çin açısından Afrika ile ilişkilerin daha yukarı noktalara çıkartılabilmesi, söz konusu oranın da artacağı anlamına gelmektedir.²³¹ Ayrıca

²²⁹ <http://www.ticad.net/ivdocuments/TICADIV-English.pdf>

²³⁰ <http://www.mofa.go.jp/region/africa/index.html>

²³¹ Hany Besada, Yang Wang & John Whalley, China's Growing Economic Presence in Africa, The Centre for International Governance Innovation, October 2008, s.5

Afrika'nın güneş enerjisi konusunda da muazzam bir potansiyeli bulunmaktadır. Buna karşın, küresel güneş enerjisi üretiminde düşük bir yüzdeye sahiptir ve zengin potansiyelin değerlendirilmesi de çok önemlidir. Bu kapsamda Çinli şirketlerin, özellikle sahip olduğu potansiyelle dikkat çeken Kenya'daki faaliyetleri dikkat çekici olmakla birlikte, söz konusu şirketlerin, bölgede önemli yatırımları ve ortaklıkları bulunmaktadır.²³²

Soğuk Savaş öncesi dönemde Çin'in Afrika ile diplomatik ilişkisi bulunmazken, Soğuk Savaş döneminde kurulan ilişkilerin de oldukça kısıtlı olduğunu ifade etmek mümkündür. Buna karşın, Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte Çin'in Afrika ile ilişkilerinde önemli bir canlılığın gözlemlenmeye başladığı görülmektedir. 2000'li yıllar ise söz konusu yakın ilişkilerin, ekonomik göstergelere de yansıdığı yıllar olmuştur.

2000 yılının Ekim ayında Pekin'de bir İşbirliği Forumu gerçekleştirilirken, katılımcıların daha çok Bakan ve farklı düzeylerdeki temsilcilerden oluştuğu görülmüştür. Forum'da Pekin Deklarasyonu ile Ekonomik ve Sosyal Kalkınma Programı adı altında iki belge kabul edilirken, bunlarla 21. yüzyılda uzun vadeli, karşılıklı kazanımlara dayalı dayanışmanın artırılması ve istikrarlı ilişkilerin tesis edilmesi amaçlanmıştır. Yine Forum'un ardından Çin'in Etiyopya, Gabon, Sudan ve Zambiya gibi ülkelerde hükümete bağlı çeşitli komiteler kurduğu görülmektedir.²³³

2000 yılında Çin'in Afrika ile ticaret hacmi 10,5 milyar dolar olarak hesaplanırken, bu rakam; 2004'de 29,5 milyar dolar, 2005'de yaklaşık 40 milyar dolar, 2006'da 55,5 milyar dolar, 2007'de ise 73 milyar dolar olmuş, 2010'da ise söz konusu rakamın 100 milyar dolara ulaşması hedeflenmektedir.²³⁴ Öte yandan, Çin'in Sahra altı Afrika ile olan ticaret hacmi de 2000- 2007 yılları arasında 7 milyar dolardan 59 milyar dolara yükselmiştir.²³⁵ Çin, AB ve ABD'nin ardından Afrika'nın üçüncü ticari partneri konumunda bulunmaktadır. Söz konusu süreçteki istikrarlı ve ciddi orandaki artışların ardında şüphesiz 2006 yılının Kasım ayında gerçekleştirilen Çin- Afrika İşbirliği

²³² Tsidiso Disenyana, China in Africa: Energy Sector, Kenya Case Study, South African Institute of International Affairs, February 2009, s.9

²³³ Margaret C. Lee, Henning Melber, Sanusha Naidu & Ian Taylor, China in Africa, Henning Melber (Compiled by), Nordiska AfrikaInstitutet, Uppsala, 2007, s.62

²³⁴ Chris Alden, Dan Large & Ricardo Soares de Olivira, China Returns to Africa: Anatomy of an Expansive Engagement, Real Instituto Elcano, 2008, s.6

²³⁵ Besada, Wang & Whalley, s.1

Forumu'nun oldukça önemli rolü bulunmaktadır. Ayrıca 2006 yılının bir diğer önemli tarafı da Çin ile Afrika arasındaki diplomatik ilişkilerin tesisinin 50. yıldönümü olmasıdır. Yalnızca 2006 yılında Afrika'ya çeşitli düzeylerde 16 ziyaret gerçekleştirilmiştir.²³⁶

Çin'in Afrika politikasının genel prensipleri ve amaçları; samimiyet, dostluk ve eşitlik; karşılıklı menfaat ve ortak refah; karşılıklı destek ve yakın koordinasyon terimleriyle ifade edilmektedir.²³⁷

Pekin'de gerçekleştirilen Çin- Afrika İşbirliği Forumu'na 48 Afrika ülkesi, 41'i Devlet ve Hükümet Başkanı düzeyinde katılmıştır.²³⁸ Zirve sonunda Pekin Deklarasyonu kabul edilmiştir.²³⁹

Çin Devlet Başkanı Hu Jintao, açılış konuşmasında Çin'in Afrika ile ilişkilerinde ekonomik ilişkilere öncelik verdiğini, ancak siyasi ilişkileri de en üst düzeyde geliştirmeyi amaçladığını ifade etmiştir. Bu doğrultuda;

- Eşitlik ve karşılıklı güven çerçevesinde siyasi ilişkilerin derinleştirilmesi, bunun için de karşılıklı olarak üst düzey ziyaretlerin gerçekleştirilmesine ihtiyaç duyulduğunu,
- Ekonomik işbirliğini "kazan- kazan" ilişkisi çerçevesinde tanımladıklarını; bu amaçla, ekonomik ve ticari bağların güçlendirilmesi, işbirliği alanlarının genişletilmesi ve iş çevrelerinin desteklenmesi gerektiğini,
- Kültürel zenginleşme için karşılıklı değişimlerin arttırılmasını,
- Dengeli ve uyumlu bir global kalkınmanın teşvikini; bu kapsamda Güney- Güney İşbirliği'nin arttırılacağını ve Kuzey- Güney diyalogunun teşvik edileceğini,

²³⁶ Sırasıyla Dışişleri Bakanı Li Zhaoxing; Kape Verde, Liberya, Mali, Senegal, Nijerya ve Libya'yı, Devlet Başkanı Hu Jintao; Fas, Nijerya ve Kenya'yı, Başbakan Wen Jinbao ise Mısır, Gana, Kongo D.C., Angola, G. Afrika C., Tanzanya ve Uganda'yı ziyaret etmişlerdir.

²³⁷ <http://www.fmprc.gov.cn/zflt/eng/zt/zgdfzccwj/t230479.htm>

²³⁸ Zirve hakkındaki detaylar için bkz. <http://www.fmprc.gov.cn/zflt/eng/default.htm>

²³⁹ <http://www.fmprc.gov.cn/zflt/eng/wjjh/t404124.htm>

- Uluslararası ilişkilerde işbirliğinin ve karşılıklı desteğin güçlendirileceğini belirtmiştir.

Jintao, Zirve sonrasındaki süreçte Afrika'ya gereken desteğin verileceğini ifade ederken, söz konusu süreçte;

- 2006'daki yardımların 2009'a kadar iki katına çıkartılacağını,
- Afrika'ya yönelik 3 milyar dolarlık imtiyazlı tahvillerin ve 2 milyar dolarlık imtiyazlı kredilerin sağlanacağını,
- Çin- Afrika Kalkınma Fonu'nun oluşturularak, 5 milyar dolarlık bütçesiyle Çinli şirketlerin Afrika'ya yatırımlarının teşvik edileceğini²⁴⁰,
- Afrika'daki Az Gelişmiş ve Borç Yükü Ağır Ülkelerin borçlarının iptal edileceğini ve bu ülkelerle diplomatik ilişkilerin tesis edileceğini,
- Borç Yükü Ağır Ülkelerle vergilerin kaldırılarak ticaret hacminin arttırılacağını açıklamıştır.²⁴¹

Söz konusu hedeflerin gerçekleştirilebilmesi, karşılıklı ilişkilere önemli kazanımlar sağlamakla birlikte, borçların iptali ve yardımların arttırılması, Afrika ülkelerinin özellikle altyapısal gelişimine önemli ölçüde katkı sağlayacaktır.

Çin ile Afrika arasında ayrıca bir de Afrika İnsan Kaynakları Kalkınma Fonu (AHRDF) oluşturulmuştur. Söz konusu Fon aracılığıyla da üç yıllık periyotta;

- 15.000 Afrikalıya mesleki eğitim verilmesi,
- 100 tarım uzmanının kıtaya gönderilmesi,
- Afrika'da 10 özel Tarımsal Teknoloji Merkezi'nin kurulması,
- Afrika'da 30 hastanenin inşa edilmesi,

²⁴⁰ Detaylı bilgi için bkz. www.cadfund.com/en/index.asp

²⁴¹ Sanusha Naidu, China- African Relations in the 21st Century: A "Win- Win" Relationship, Henning Melber (Compiled by), China in Africa, Nordiska Afrikain Institutet, Uppsala, 2007, s.41

- Sıtmanın tedavisi ve önlenmesi amacıyla Sıtma ile Mücadele Merkezleri'nin kurulması,
- 300 genç gönüllünün kıtaya gönderilmesi,
- Kıtanın kırsal kesimlerinde 100 okulun inşa edilmesi,
- Çin Hükümeti'nin Afrikalı öğrencilere yönelik olarak vermiş olduğu bursları arttırması planlanmaktadır.²⁴²

Çin'in özellikle Afrika'daki eğitim ve sağlık sektörlerine yönelik programları; yoksulluğun, gelir eşitsizliğinin ve işsizliğin azaltılmasında kilit bir rol oynadığı da ifade edilmektedir.

Zirve'de Güney Afrika Devlet Başkanı Thabo Mbeki ise Afrika ülkelerinin yatırımlar konusunda kenetlenmeleri, kısıtlandırmaların sınırlandırılması ve Afrika ile Çin arasında ortak teşebbüslerin teşvik edilmesi gerektiğini ifade etmiştir.²⁴³

2006 yılındaki Zirve'nin ardından Çin'in Afrika politikasında değişimler görülürken, özellikle finansal hizmetler, tarım alanında ciddi yatırımlar ve Ekonomik İşbirliği Bölgeleri'ne yönelik yatırımların arttığı belirtilmektedir. Örneğin, Kasım 2007'de Afrika'nın en büyük bankası olan G. Afrika Standart Bank'ın %20'si, 5,4 milyar dolar karşılığında Çin Sanayi ve Ticaret Bankası tarafından satın alınmış, yine bunu takiben Çin Kalkınma Bankası ile Nijerya'daki Afrika Birleşik Bank arasında bir ortaklık anlaşması imzalanmıştır.²⁴⁴ Daha sonra söz konusu ortaklıkların daha da arttığı görülmüştür. Çin'in Afrika'daki yatırımlarının artışında tekstil sektörü de önemli bir yer tutmaktadır. 2005 yılının Ocak ayında Dünya Tekstil Ticareti'ni düzenleyen Çok Elyaflılar Anlaşması'nın yürürlükten kalkması, Çin'e önemli kazanımlar sağlamakla birlikte Afrika'ya yatırımların artmasını da beraberinde getirmiştir.²⁴⁵

Çin'in Afrika'daki yatırımlarında enerji konusu da hayli büyük bir önem arz etmektedir. Çin'in söz konusu yatırımlarına ve altyapı projelerine ilişkin tablo aşağıda yer almaktadır.

²⁴² Naidu, s.42

²⁴³ www.dfa.za/docs/speeches/2006/mbek1105.htm

²⁴⁴ Alden, Large & Soares de Oliveira, s.14

²⁴⁵ Detaylar için bkz. www.wto.org

Tablo- 14: Çin'in Afrika'daki Yatırımları

Ülke	Kaynak Çıkartma	Altyapı Projeleri
Zambiya/Kongo D.C.	Kobalt ve Bakır	
Mozambik	Kömür ve Petrol konusunda altyapı çalışmaları	Spor Alanları
Zimbabve	Kömür ve Ferrokrom* keşfi	Yol, Cep Telefonu Ağları, Elektrik üretimi ve dağıtımı
Etiyopya	İlaç üretimi ve petrol keşfi	Çimento fabrikası ve spor alanları
Gabon	Kereste, manganez, niyobiyum, demir ve petrol	Hastaneler, Cumhurbaşkanlığı Konutu, demiryolları ve yollar
Mali	Pamuk yerleştirme bitkisi	Kongre Merkezi, yollar
Sudan	Petrol	Hidro-elektrik güç santralleri ve istasyonları, petrol boru hattı
Senegal		Sağlık tesisleri, Spor Alanları ve Kültürel Altyapı
Cezayir	Petrol Rafineri	Konut Yapımı, Hava Alanı Genişletme ve Motoryolları

Kaynak: Yoon Jung Park, Chinese Migration in Africa, South African Institute of International Affairs, Occasional Paper, No:24, January 2009

*Krom ve Demir alaşımı

Çin Devlet Başkanı Hu Jintao, 2007 yılında yine geniş kapsamlı bir Afrika turuna çıkarken, bu kapsamda Namibya, Zambiya, Sudan, Kamerun ve Liberya gibi kıta ülkelerini ziyaret ederek, Çin'in Afrika'da Zirve sonrası daha da aktif olacağını sinyallerini vermiştir.²⁴⁶

Batılı kaynaklar, Çin'in Afrika'da artan etkisini, siyasi itibardan ziyade ekonomik itibar oluşturmak yönünde değerlendirmektedirler. Bu tezi öne sürerken de Çinli yetkililerin Batılı ülkeler gibi demokrasi ve insan hakları gibi konuları, ekonomik ilişkilerde ön şart olarak kullanmadıklarına dikkat çekmektedirler. Bilindiği gibi Batılı ülkelerin yatırım ve yardımları; insan hakları, iyi yönetim ve neo- liberal ekonomik reformların gerçekleştirilmesi gibi konularla doğrudan ilintilidir. Buna karşın, Çin'in Afrika'ya yönelik yatırım ve yardımlarında bu türden bir ön şartın bulunmadığı görülmektedir ki, şüphesiz bunun da en açık göstergesi, El- Beşir yönetiminin bulunduğu Sudan'dır. Çin, Sudan'daki 4 milyar dolarlık yatırımıyla bu ülkedeki en büyük yatırımcıdır.²⁴⁷ Ancak, Çin'in ekonomik alanda olduğu gibi siyasi alanda da ABD ve AB ile Afrika üzerinde önemli bir rekabet halinde bulunmakla birlikte kıtadaki etkisini ve prestijini arttırdığı da bir gerçektir. Bu kapsamda Etiyopya, Kenya, Nijerya

²⁴⁶ Detaylı bilgi için bkz. www.fmprc.gov.cn/ce/cebe/eng/zt/dfgdgdgd/t295538.htm

²⁴⁷ Ian Taylor, "Unpacking China's Resource Diplomacy in Africa", Henning Melber (Compiled by), China in Africa, Nordiska Afrika Institutet, Uppsala 2007, s.11

ve G. Afrika ile son dönemde de Sudan'da aktif çalışmaların yürütüldüğü görülürken; özellikle Eğitim, Sağlık, Bilgi ve Kültür, Ulaşım, İletişim, Çevre ve Savunma Bakanlıkları'nın desteklendikleri görülmektedir.²⁴⁸

Çin'in 48 Afrika ülkesinde yatırımları bulunmaktadır ve söz konusu yatırımlar başlıca kaynak, inşaat ve altyapı sektörlerine yöneliktir.²⁴⁹ Ayrıca, özel sektörün ve ticari kuruluşların projelerinin de önemli ölçüde desteklendiği bilinmektedir. Çinli Çok Uluslu Şirketlerin, Afrika'daki ciddi yatırımları dikkat çekerken; Angola, Sudan ve Nijerya'da petrole yönelik yatırımların, Çin'in dış yatırımlarında önemli yer tuttuğu görülmektedir. Zaten başında da belirtildiği gibi Çin'in ithal ettiği toplam petrolün %28'ini Afrika'dan karşıladığı, bu kapsamda da Angola, Nijerya ve Sudan'ın başı çektiği ifade edilmektedir.²⁵⁰ Yine Çinli İnşaat Şirketleri'nin Angola, Sierra Leone, Tanzania ve Zambiya gibi kıta ülkelerinde önemli projelere imza attıkları görülmektedir.²⁵¹ Ayrıca, Çinli ticari kuruluşların işbirliği yapmak amacıyla Afrika'da kendilerine uygun partnerler aramakta, yerel hükümetler desteklenmekte ve teknoloji transferi konusunda da önemli işbirliklerine imza atılmaktadır. Söz konusu yatırımlarla birlikte Afrika'daki Çinlilerin sayısının da günden güne arttığı görülmektedir. 2001 yılında yaklaşık 40 ülkede 130.000 Çinli bulunurken, bu sayının 2003- 2008 yılları arasında 580.000 ile 820.000 aralığında olduğu tahmin edilmektedir.²⁵²

Çin'in Afrika'daki politikalarında güvenli bir biçimde enerji kaynaklarına ulaşım, öncelikli konuların başında gelmektedir. Pekin'in Afrikalı kuruluşlarla altyapısal kalkınma projelerine odaklanması ve Çin- Afrika petrol ticaretinin hızla gelişmesinin ardından Afrika'nın Batılı ülkelerle de ilişkilerini olumlu etkilediği ve daha fazla karşılıklı kazanımlara dayalı ilişkilerin görülmeye başladığı ifade edilmektedir.²⁵³

²⁴⁸ Donovan C. Chau, Political Warfare in sub-Saharan Africa: U.S. Capabilities and Chinese Operations in Ethiopia, Kenya, Nigeria, and South Africa, Strategic Studies Institute, March 2007, s.51

²⁴⁹ Altyapı yatırımları konusunda özellikle demiryolu ağı, yol yapımı, gayrimenkul ve otel inşasına yönelik yatırımlar büyük çoğunluğu oluşturmaktadır.

²⁵⁰ Julius Coles, Africa: Americans Shouldn't Give Up on Africa, www.allAfrica.com

²⁵¹ Detaylı bilgi için bkz. China's Interest and Activity in Africa's Construction and Infrastructure Sectors, Centre for Chinese Studies Stellenbosch University, November 2006

²⁵² Yoon Jung Park, Chinese Migration in Africa, South African Institute of International Affairs, Occasional Paper, No: 24, January 2009, s.4

²⁵³ Detaylar için bkz. Hany Besada, Yang Wang & John Whalley, China's Growing Economic Presence in Africa, The Centre for International Governance Innovation, October 2008

Çin'in kıtadaki hükümetler, bölgesel örgütler ve uzmanlık kuruluşlarının yanı sıra sivil toplumla da yakın ilişkilerin tesis edilmesi konusunda büyük çabalar harcadığı görülmektedir. Bu kapsamda Afrika'daki çok sayıda STK ile işbirliği yapıldığı görülmekte ve ortak çalışmalar gerçekleştirilmektedir.

Çin eyaletlerinin son dönemde Çin'in Afrika ile gelişen ticari ilişkilerinde önemli etkileri görülmektedir. Özellikle Eyalet Başkanları'nın Afrika ziyaretleri, söz konusu ilişkilerin gelişiminde önemli bir rol oynamaktadır. Örneğin, Guangdong'un Eski Parti Sekreteri Zhang Dejiang, 2004 yılının Ekim ayında kalabalık bir heyetle G. Afrika, Mısır ve Cezayir'i ziyaret etmiş ve 1,2 milyar dolarlık ticari anlaşmaları sonuçlandırmıştır. 2002'de 2 milyar dolar olan Guangdong ile Afrika arasındaki ticaret hacmi, 2006'da 7,9 milyar dolara ulaşmıştır. Yine benzer şekilde Şangay'ın 2006'da Afrika ile ticaret hacmi bir önceki yıla göre %35,8 oranında artarak 3 milyar doları aşmış, Zheijang eyaletinin de 2001'de 1,31 milyar dolar olan ticaret hacmi, 2006'da 6,68 milyar dolara yükselmiştir.²⁵⁴

Çin'in Afrika konusunda diğer dış güçlere karşı en büyük avantajı, şüphesiz bölge ülkelerinin ihtiyaçlarını daha doğru analiz edebilmesi ve söz konusu ülkelerle ilişkilerini bu çerçevede geliştirebilmesidir. Kısa zamanda kıtada kat etmiş olduğu mesafeyi de bunun açık bir göstergesi olarak kabul etmek mümkündür. Ayrıca Doğrudan Yabancı Yatırımlarda ve kalkınma yardımlarında da oldukça etkin politikalar izledikleri görülmektedir. Çin'in yatırım yaptığı kıta ülkelerinden Sudan, genel sıralamada 9. , Cezayir 18. ve Zambiya ise 19. sırada yer almaktadır.²⁵⁵ Çin'in Doğrudan Yabancı Yatırımları'nda eyaletlerin toplam payı 2007 yılında %21,2 olarak hesaplanmıştır.²⁵⁶ Bu açıdan Çin'deki eyaletleri, Çin- Afrika ilişkilerini destekleyen alt birimler olarak nitelendirmek mümkündür. Ayrıca, 2006 yılında gerçekleştirilen Zirve'nin ardından DYY akışında önemli bir artış olduğu tahmin edilmektedir.

28 Ocak 2009'da Afrika Birliği Komisyonu ile Çin H. C. arasında Ekonomik ve Teknik İşbirliği Anlaşması imzalanmıştır. Ayrıca, Çin H.C. Hükümeti'nin Afrika'da

²⁵⁴ Chen Zhimin& Jian Junbo, Chinese Provinces as Foreign Policy Actors in Africa, South African Institute of International Affairs, Occasional Paper, No: 22, January 2009, s.8

²⁵⁵ United Nations and United Nations Development Programme, Asian Foreign Direct Investment in Africa, Towards a New Era of Cooperation among Developing Countries, United Nations Publications, New York and Geneva, 2007, s.53

²⁵⁶ Zhimin& Junbo, s.11

barış ve güvenliğin sağlanmasına ilişkin olarak Afrika Birliği tarafından oluşturulan misyonlara da destek sağladığı görülmektedir. Son olarak 5 Ocak 2009'da Afrika Birliği Somali Misyonu'na (AMISOM) 300.000 ABD Doları hibe edilmiştir.²⁵⁷

Tablo- 15: Çin'in Afrika'ya Yönelik Doğrudan Yabancı Yatırımlarında Sektörel Dağılım, 1979- 2000

Sektör/ Sanayi	Proje Sayısı	Yatırım (milyon dolar)
Tarım	22	48
Kaynak Çıkarma	44	188
Üretim	230	315
Makine	20	16
Ev Aletleri	36	25
Hafif Sanayi	82	87
Tekstil	58	102
Diğer	34	86
Hizmet	200	125
Diğer	3	6
Toplam	499	681

Kaynak: United Nations and United Nations Development Programme, Asian Foreign Direct Investment in Africa, Towards a New Era of Cooperation among Developing Countries, United Nations Publications, New York and Geneva, 2007

Çin'in Afrika'daki kalkınma yardımlarının yapısında özellikle 90'lı yıllarda önemli değişikliklerin gözlenmeye başladığını ifade etmek mümkündür. Daha önceleri mühendislik, sağlık ve tarım sektörlerinde çalışanlara teknik destekler sağlanırken, özellikle son 10 yıllık periyotta farklı alanlarda çalışan 14,600'ün üzerinde insana eğitim verildiği görülmüştür.²⁵⁸

Afrika'daki yükselişi Batılı devletler tarafından dikkatle izlenen Çin'in kıta üzerinde izlediği politikaların, kendi dış politikası açısından önemli riskler teşkil ettiği ifade edilmektedir. Devlet Başkanı ve Komünist Parti Lideri Hu Jintao'nun 2 Şubat 2007'deki Sudan ziyareti, dünya gündeminde önemli bir yer tutarken; Jintao, Ömer el-Beşir'le yaptığı görüşmede, Darfur'un Sudan'ın bir parçası olduğunu ve bölgedeki sorunu da bizzat Sudan'ın kendisinin çözmesi gerektiğini kaydetmiştir.²⁵⁹ Jintao'nun bu ifadesi, aynı zamanda Batı'ya bir mesaj niteliği de taşımaktadır.

²⁵⁷ <http://www.africa-union.org/root/AU/index/index.htm>

²⁵⁸ Besada, Wang & Whalley, s.3

²⁵⁹ Jacques deLisle, Africa: China's quest for resources and influence, FPRI, 20/02/2007, s.1

Çin'in Darfur Sorunu'ndan dolayı Sudan Hükümeti üzerinde oluşturulan baskıya karşı çıkması ve bu ülkenin petrol üretiminin üçte ikisini ithal etmesi, yine Batı dünyasında büyük tepki çeken Zimbabve lideri Robert Mugabe ile de sahip olduğu iyi ilişkiler, başta Batı dünyası olmak üzere çok sayıda ülkenin benimsemediği politikalar arasında yer almaktadır. Dolayısıyla, Çin'in bu tür ülkelerde ekonomik ve siyasi etkinliği artarken, bu ülkelere verdiği destek, özellikle ABD ve AB'yi sıkıntıya sokmaktadır. Genel anlamda Çin'in Afrika politikası, ABD ve AB'nin Afrika politikalarıyla büyük ölçüde çelişmektedir. Son dönemde Afrika ülkeleriyle üst üste gerçekleştirilen enerji anlaşmaları, yapılan yardımlar ve bölge ülkelerine verilen siyasi destek, kamplaşmayı da beraberinde getirmektedir.

Nihayetinde Çin'in politikalarının hedefine ulaşması, bir yerde ABD ve AB'nin kıtadaki etkinliklerinin kısıtlanması anlamına gelmektedir. Avrupalı devletlerin ve ABD'nin ise iyi ya da kötü yerel yönetimler üzerinde ağırlıkları bulunmakta ve yerel politikaları çoğu kez etkiledikleri görülmektedir. Çin'in de zamanla bu bölgelerde etkinliği artırma isteğinin zaten çok istikrarlı sayılmayan bu bölgelerde daha ciddi istikrarsızlıkları beraberinde getirebileceği riski de çoğu kez göz ardı edilmektedir.

Afrika'da rekabetin gün geçtikçe arttığı görülürken, zamanla bunun daha da artacağını öngörmek zor değilken, dış güçler arasındaki rekabetin şiddetlenmesi, kıta ülkelerine olumsuz yansıtacak ve söz konusu rekabetin faturasının da Afrika ülkelerine çıkartılmasını beraberinde getirecektir.

3.2.2 Hindistan

1964 yılında kurulan G- 77'nin kurucusu ve önde gelen üyesi olan Hindistan, örgüt içerisinde birçok Afrika ülkesi ile de geçmişten süregelen yakın ilişkilere sahip olmakla birlikte, aynı zamanda Afrika Kalkınma Fonu ve Afrika Kalkınma Bankası'na da üyedir.

Afrika kıtasındaki etkisi gün geçtikçe artmakta olan Hindistan, Afrika ile tarihsel ilişkilerine atıfta bulunurken, söz konusu ilişkileri sürdürülebilir bir ortaklık çerçevesinde geliştirmeyi amaçladıklarını vurgulamaktadır. Hindistan'ın 21. yüzyılda

Afrika ile ortaklık vizyonunun bulunduğunu ifade eden yetkililer, bu vizyonun her alanda karşılıklı olarak ilişkileri güçlendireceğini belirtmektedirler.

Dünya nüfusunun yaklaşık olarak beşte birini oluşturan Hindistan'ın ekonomisinin de istikrarlı olarak gelişme kaydettiği görülürken, söz konusu büyümeyi sürdürebilmesi için başta petrol olmak üzere enerji kaynaklarına da önemli ölçüde ihtiyaç duymaktadır. Hindistan, ihtiyaç duyduğu petrolün yaklaşık %70'ini ithal etmektedir ki, Uluslararası Enerji Ajansı (IEA), Hindistan'ın petrol ithalatına olan bağımlılığının 2020'ye kadar %91,6 oranında artacağını belirtmektedir.²⁶⁰

Hindistan, söz konusu petrol ithalatını büyük oranda Ortadoğu'dan gerçekleştirmekte ve Afrika'ya olan ilgisini de gün geçtikçe arttırmaktadır. Afrika kıtası, Hindistan'ın Ortadoğu petrollerine olan bağımlılığını azaltabilmesi açısından şüphesiz büyük önem taşımaktadır.

Hindistan, enerji ihtiyacını karşılayabilmek amacıyla özellikle Batı Afrika ile olan ilişkilerini hızla geliştirmekte ve Nijerya, söz konusu bölge ülkelerinin başında gelmektedir. Nijerya, Hindistan'ın bölgedeki en büyük ticari partneri konumunda bulunmaktadır. Tablo- 17'de görüldüğü üzere Hindistan'ın Batı Afrika'dan 2007- 2008 arasındaki ithalatı 10 milyar dolara yaklaşırken, bunun 7 milyar 619 milyon dolarlık bölümü Nijerya'dan gerçekleştirilmiştir.²⁶¹ Söz konusu rakamlara ham petrolün ilave edilmediği faktörü de göz önünde bulundurulduğunda Hindistan'ın Nijerya ile olan ticari ilişkilerinin ne denli ciddi bir boyutta olduğu daha iyi görülmektedir. Hindistan'ın yine kıta ülkelerinden Etiyopya, Kenya, Mauritius, G. Afrika ve Tanzanya ile Çifte Vergilendirmenin Önlenmesi'ne Yönelik Anlaşmalar imzaladığı bilinmektedir.²⁶² Ayrıca, Hindistan'ın Fildişi Sahili'ne yaptığı yatırımlarda dikkat çekmektedir. Hindistan'ın Sahra altı Afrika ülkelerine olan ihracat ürünleri genellikle gıda ve hayvansal ürünlerden oluşurken, ithalat ürünlerinin ise daha çok makine, plastik, metal ve madeni ürünlerden oluştuğu görülmektedir.

²⁶⁰ World Energy Outlook, 2004, International Energy Agency

²⁶¹ <http://commerce.nic.in/eidb/irgncnt.asp>

²⁶² Andrea Goldstein, Nicolas Pinaud, Helmut Reisen & Xiaobao Chen, The Rise of China and India, What's in it for Africa? Development Centre Studies, OECD Publishing, 2006, s.79

Tablo- 16: Hindistan’ın Afrika’ya İhracatı* (milyon dolar)

Bölge	2006- 2007	2007- 2008	Artış Oranı (Yüzde)
Güney Afrika	2,816	3,609	28,15
Batı Afrika	2,441	3,476	42,4
Orta Afrika	203,31	257,51	26,66
Doğu Afrika	2,943	4,202	42,77

Kaynak: <http://commerce.nic.in/eidb/ergnctq.asp>

*Petrol Ürünleri ve Hampetrol hariç

Tablo- 17: Hindistan’ın Afrika’dan İthalatı* (milyon dolar)

Bölge	2006- 2007	2007- 2008	Artış Oranı (Yüzde)
Güney Afrika	2,922	4,835	65,48
Batı Afrika	8,192	9,745	18,95
Orta Afrika	29	49	68,92
Doğu Afrika	232	319	37,06

Kaynak: <http://commerce.nic.in/eidb/irgnctq.asp>

*Petrol Ürünleri ve Hampetrol hariç

Batı Afrika, sahip olduğu zengin potansiyel bakımından Hindistan’ın en çok önem verdiği bölge olurken, 2006 yılının Nisan ayında Hindistan Hükümeti’nin delegeleri, Yeni Delhi’de Batı Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu (ECOWAS) temsilcileri ile bir araya gelerek ekonomik işbirliğinin artırılması konusunda mutakabata varmışlardır.²⁶³

Hindistan, Afrika’daki enerji kaynaklarına ciddi anlamda ihtiyaç duyarken, Batılı ve diğer Asyalı ülkelerle birlikte büyük bir rekabetin de içinde bulunmaktadır. Dolayısıyla, Hindistan’ın bu süreçte oldukça titiz ve kararlı olmak zorunda olduğu da açıktır. Örneğin Hindistan Ekonomik İlişkiler Komitesi, 2005 yılının sonlarında gerçekleştirilmesi planlanan 2 milyar dolarlık anlaşmayı son anda engellemiş, yine aynı yılın Kasım ayında Nijerya Hükümeti ile Hindistanlı Enerji Şirketi ONGC- Mittal Enerji arasında 6 milyar dolarlık Ortak bir Mutabakat imzalanmıştır.²⁶⁴

Öte yandan 8-9 Nisan 2008 tarihlerinde gerçekleştirilen Hindistan- Afrika Forumu Zirvesi ile ikili ve çok taraflı ilişkilerin yeni bir boyut kazandığı görülmektedir.

²⁶³ Sushant K. Singh, *India and West Africa: A Burgeoning Relationship*, Clatham House, April 2007

²⁶⁴ Singh, s.4

Dinamik bir ortaklık ve vizyon paylaşımı çerçevesinde Hindistan ile Afrika arasındaki çok boyutlu ilişkilerin güçlendirilmesini amaçlayan Forum Zirvesi'nin Hindistan- Afrika işbirliğinde yeni bir temel oluşturması planlanmaktadır.²⁶⁵ Zirve'de her iki taraf için de siyasi taahhütler içeren Afrika- Hindistan İşbirliği Çerçeve Belgesi kabul edilmiştir. Söz konusu belge; ekonomik ve siyasi işbirliğinin yanı sıra bilim, teknoloji, araştırma ve kalkınma; turizm; altyapı, enerji ve çevre; medya ve iletişim alanlarında işbirliği bağlarının güçlendirilmesi amacıyla yönelik olarak taraflar arasında geniş eksenli bölgesel bir işbirliğinin çerçevesini oluşturacaktır.

Gerek zirve öncesi gerekse zirvede Hindistan ile Afrika arasındaki tarihsel ilişkilere sıkça vurgu yapılırken, söz konusu ilişkilerin, sürdürülebilir ortaklık ekseninde daha da gelişmekte olduğu belirtilirken, tarih boyunca sömürgeciliğe ve ırk ayrımcılığına karşı birlikte mücadele edildiğine, uluslararası barış ve güvenliğe yönelik tehditlere ve yoksulluğun önlenmesine ilişkin ortak görüşler vurgulanmıştır.

İşbirliği Çerçeve Belgesi'nde ekonomik işbirliği kapsamında tarım, ticaret, sanayi, yatırım ve finans sektörleri başta olmak üzere tecrübelerin paylaşımının ve kapasitenin geliştirilmesinin önemine dikkat çekilirken, Dünya Ticaret Örgütü çerçevesinde gerekli anlaşmaların uygulanması gerektiği kaydedilmiştir.

Dünya Ticaret Örgütü'nde dayanışma ve işbirliğinin artırılmasının önemi üzerinde durulurken, DTÖ'nün az gelişmiş ülkelere kolaylıklar sağlanması hususunda kotaların kaldırılması, bu ülkelerde üretilen ürünlerin gümrük vergilerinden muaf tutulması ve piyasalara daha kolay erişime ilişkin ek önlemlerin alınması konularında DTÖ'ye çağrıda bulunuldu.

Siyasi işbirliğine yönelik olarak da bölgede kalıcı barışın ve güvenliğin tesis edilmesi amacıyla işbirliğinin artırılmasının yanı sıra tecrübelerin paylaşılması gerektiği, teknik ve finansal yardımların artırılacağı, uyuşturucu trafiğinin önlenmesi ve terörizm konularında işbirliğinin önemi üzerinde durulmuştur. Hindistan ve Afrika ülkelerinin de konuya ilişkin uyum ve görüş birliği içinde oldukları ve bunun için Kapsamlı Konvansiyonun, BM tarafından zaman kaybedilemeden uygulanması

²⁶⁵ Ufuk Tepebaş, Hindistan- Afrika Forumu Zirvesi ve Gelişen İlişkiler, 14/04/2008, www.tasam.org/index.php?altid=2276

gerektiği belirtildi. Özellikle sivil toplum kuruluşları arasında etkileşimin arttırılabilmesi, siyasi işbirliği sürecine de olumlu katkılar sağlayacaktır.

Nükleer kulüp üyesi ülkelerden biri olan Hindistan, küresel güvenliğin arttırılması amacıyla nükleer silahlar başta olmak üzere diğer tüm kitle imha silahlarının da ortadan kaldırılması ve bunun için müzakerelerin gerçekleştirilmesi yönünde çağrıda bulunmuştur.

Bilim, teknoloji, araştırma ve kalkınmanın, işbirliği sürecinde oldukça büyük önem arz ettiği, bu kapsamda özellikle Afrika'ya teknoloji transferinin sağlanacağı kaydedilmiştir.

Eğitim ve sağlık başta olmak üzere sosyal kalkınma alanında da kapasite geliştirmeye yönelik bir işbirliğinin gerçekleştirileceği; yine turizm, altyapı, enerji, çevre, medya ve iletişim alanlarında uygun bir yapının oluşturulacağı ve bunun karşılıklı menfaatler doğrultusunda daha da güçlendirileceği, işbirliğinin; eşitlik, karşılıklı saygı ve anlayış prensipleri temelinde tesis edileceği ifade edilmiştir.

İşbirliği Çerçeve Belgesi'nde uluslararası topluma da çağrıda bulunulurken; iklim değişikliği, teknoloji transferi, finans ve kapasite geliştirme konularında verilen taahhütlerin yerine getirilmesi gerektiğine dikkat çekildi.

Güney- Güney İşbirliğinin güzel bir örnek olduğu ve zirvenin de bu sürece olumlu yönde katkı sağlayacağı, Hindistan'ın yalnızca ikili ilişkileri değil, aynı zamanda Afrika Birliği ve kıtadaki bölgesel ekonomik topluluklarla ortaklığın güçlendirilmesine büyük önem verdiği ve geleceğe yönelik programlarını sürdüreceği belirtilirken, ortak kalkınma konusunda uzlaşıldığı kaydedildi. İşbirliği Çerçeve Belgesi'nin uygulanmasına yönelik olarak da 1 yıl içerisinde ortak bir eylem planı geliştirileceği bildirildi.²⁶⁶

Zirve'de ikili, bölgesel ve çok taraflı ilişkilerin boyutunun arttırılması konusunda anlaşılırken, üç yılda bir zirvelerin tekrarlanması gerektiği ve zirvede sunulan etkin ve yararlı önerilerin, Hindistan- Afrika ortaklığını güçlendireceği, bir sonraki zirvenin de 2011'de Afrika'da yapılacağı ifade edildi.

²⁶⁶ Delhi Deklarasyonu için bkz. <http://mea.gov.in/indaffrica2008/09dc01.htm>

Son dönemde Hindistan'daki özel sektörün de Afrika'ya yönelik ilgisinin bir hayli arttığı gözlemlenmekte, ancak şüphesiz bu türden girişimlerin artmasında Hindistan'ın kıtada Büyükelçilik düzeyindeki diplomatik temsilciliklerinin sayısını arttırması gerekmektedir. Bugün itibariyle Hindistan'ın 11 Afrika ülkesinde, buna karşın 16 Afrika ülkesinin de Hindistan'da Büyükelçilik düzeyinde temsilciliği bulunmaktadır.²⁶⁷ Ayrıca çok sayıda Afrika ülkesinin, Hindistan'da Yüksek Kurulu'nun yer aldığı görülmektedir.

Özetle, Hindistan- Afrika ilişkilerinin günden güne istikrarlı bir seyir izlediğini ifade etmek mümkündür. Dolayısıyla, önümüzdeki dönemde tekrarlanacak zirvelerle birlikte bu ilişkilerin karşılıklı kazanımlar çerçevesinde daha da mesafe kat edeceğini öngörmek zor olmayacaktır.

3.2.3 Rusya Federasyonu

SSCB döneminde bağımsızlıklarını kazanan birçok Afrika ülkesiyle diplomatik ilişkiler kuran Rusya'nın daha çok Kuzey Afrika ülkeleriyle yakın siyasi ve ekonomik ilişkilere sahip olduğu görülmektedir. Bu kapsamda özellikle Kuzey Afrika'dan Cezayir ile siyasi, ekonomik ve askeri ilişkilerin bir hayli yoğun olduğu bilinirken; Mısır, Libya ve Fas ile de bir hayli yakın ilişkilerin bulunduğu belirtilmektedir. Sahra altı Afrika ile ilişkilerin ise çok daha sınırlı olduğunu ifade etmek mümkündür.²⁶⁸

Kuzey Afrika'nın stratejik açıdan oldukça önemli bir konumda bulunması, zengin doğal kaynaklara sahip olması, Rusya'nın enerji politikaları açısından büyük önem arz etmesi, Avrupa'ya yakın olması ve Rusya'nın Arap dünyası ile ilişkilerini geliştirebilmesinde bölge ülkelerinin konumları, Rusya'nın Afrika politikasında ağırlığın Kuzey üzerinde yoğunlaşmasını beraberinde getirmektedir.

Bu kapsamda Kuzey Afrika ülkeleri ile bağımsızlıklarını kazandıkları tarihlerden itibaren diplomatik ilişkiler tesis edilirken, yukarıda da vurgulandığı gibi

²⁶⁷ <http://meaindia.nic.in>

²⁶⁸ 1968 yılında Sovyetler Birliği tarafından yayınlanan Brejnev Doktrini, 3. Dünya'daki Sosyalist ülkelerin desteklenmesini öngörürken, bu kapsamda kıta ülkelerinden Somali, Etiyopya, Angola ve Mozambik'in de desteklendikleri görülmüştür. Ancak 80'li yıllarda şartların kötüye gitmesi nedeniyle SSCB, kıta ülkeleri üzerindeki desteğini çekmek zorunda kalmıştır.

özellikle Cezayir, Mısır ve Libya ile istikrarlı ilişkilerin süregeldiği göze çarpmaktadır. Özellikle deniz yolu bağlantıları, ticareti kolaylaştıran bir faktör olmakla birlikte maliyetlerin de düşük olması avantajını beraberinde getirmektedir.

SSCB'nin çökmesinin ardından ise Rusya'nın yeni dönemde yaşamış olduğu bir takım sorunlar, özellikle 90'lı yıllarda Rusya- Afrika ilişkilerini olumsuz yönde etkilerken, ekonomik ve siyasi açıdan ilişkilerin büyük oranda gerilemesine neden olmuştur. 90'lı yılların sonlarından itibaren ise ilişkilerin yeniden canlanmaya başladığını ifade etmek mümkündür. Örneğin, Mart 1999'da Rusya, Cezayir ile askeri bir işbirliği anlaşmasına imza atmıştır. Cezayir, zengin petrol ve doğalgaz rezervleri nedeniyle Rusya açısından büyük önem arz etmektedir.

Rusya, aşağıdaki tabloda da görüldüğü üzere dünya petrol üretiminin %10,7'sini, doğalgaz üretiminin ise %22'sini gerçekleştirmektedir.²⁶⁹ Bir diğer ifadeyle Rusya, 128,2 milyar metre küp doğalgaz üretirken, Cezayir'in 29,38 milyar metre küp doğalgaz ürettiği belirtilmektedir.²⁷⁰ Çalışmanın birinci bölümünde de ifade edildiği gibi Cezayir, Afrika kıtasındaki doğalgaz üretiminin yarıdan fazlasını tek başına gerçekleştirmektedir.

Tablo- 18: Dünya Petrol İthalatçıları ve İhracatçıları

Petrol İthalatçıları	Dünya Tüketim Yüzdesi	Dünya Üretim Yüzdesi
ABD	25,4	9,9
Batı Avrupa	19,3	7,7 (Norveç)
Kuzey Doğu Asya	11	0
Çin (Hong Kong dahil)	7,4	4,8
Petrol İhracatçıları		
Orta Doğu	5,9	28,5
Rusya	3,5	10,7
Afrika	3,4	10,6
Orta ve Güney Amerika	6,1	9,4

Kaynak: Nodari Simonia, The West's Energy Security and the Role of Russia, Russia in Global Affairs, Vol. 2, No. 3, July- September 2004

1962- 1989 yılları arasında SSCB'nin yalnızca Cezayir'e 11 milyar dolar civarında ihracat yaptığı görülmektedir. Bunlar arasında askeri uçak, tank, askeri araç,

²⁶⁹ Nodari Simonia, The West's Energy Security and the Role of Russia, July- September, 2004, s.101- 102

²⁷⁰ Simonia, s.105

gemi, hafif silah ve savaş gereçleri bulunmaktadır.²⁷¹ 2000’li yıllarla birlikte bu trafiğin yeniden canlandığını ifade etmek mümkündür. Dönemin Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin’in 2006’daki ziyareti esnasında Cezayir ile çok sayıda sözleşme yapılırken, söz konusu sözleşmelerin değerinin 7,5 milyar dolar civarında olduğu belirtilmektedir ki, bunların birçoğunun da askeri mühimmata ilişkin olduğu görülmektedir.²⁷²

Aslında Rusya’nın 2000’li yılların başlarına kadar Afrika’ya ilişkin genel bir politikadan ziyade doğal kaynaklar açısından zengin ve stratejik öneme sahip bölge ülkeleriyle ikili ilişkilerinin ağırlıkta olduğu dikkat çekmiştir. Ancak, 2000 yılında Boris Yeltsin’den koltuğu devralan Putin döneminde Rusya’nın Afrika’ya daha geniş bir açıdan baktığı ve genel bir Afrika politikası geliştirmeye çalıştığı ifade edilebilir. Bu dönemde, geçmişte yakın ilişkilerin bulunduğu özellikle Kuzey Afrika ülkeleriyle ilişkilerin daha da geliştirilmeye başlandığı, öte yandan Sahra altı Afrika ülkelerine de yardımların yanı sıra önemli yatırımların yapıldığı görülmektedir. Putin’in ardından göreve gelen Dmitri Medvedev döneminde de bu politikaların devam ettirildiğini belirtmek mümkündür. 2008 Temmuz’unda Medvedev, Büyükelçilerle yaptığı görüşmede Afrika ülkeleriyle ilişkilerin düzenlenmesi konusundaki kararlığını vurgularken, Rusya Dışişleri Bakanı Igor Ivanov, Afrika ülkeleriyle ikili ilişkilerini hızla geliştireceklerinin teminatını vermiştir. Yine yakın dönemde Rusya ile çok sayıda Afrika ülkesi arasında özellikle Bakan düzeyinde ziyaretlerin gerçekleştirildiğini ifade etmek gerekir. Söz konusu ziyaretler esnasında da çeşitli mineraller, hammaddeler, altyapı ve enerji konularında işbirliğinin güçlendirilmesine yönelik mutabakatların imzalandığı görülmektedir.

Rusya- Afrika ilişkilerinde Afrika’ya teknoloji transferi konusu da gündemde önemli bir yer tutmaktadır. Özellikle barışçıl amaçlı nükleer teknoloji transferi, sıkça gündem maddelerinin başında yer bulmaktadır. Ayrıca, 2008 yılı itibariyle Rusya, Afrika’nın 20 milyar dolar tutarındaki borçlarını iptal ettiğini açıklamıştır. Yine 2003 yılında 50 milyon dolar olan yardımların 2007’de 210 milyona çıkarıldığı

²⁷¹ Antonio Sanchez Andres, Political- Economic Relations Between Russia and Africa, Real Instituto Elcano, 2006, s.5

²⁷² Andres, s.6

belirtilmiştir.²⁷³ Ancak, söz konusu yardımların, gerek Rusya'nın bölgedeki çıkarları gerekse diğer dış güçlerin yardım miktarları göz önünde bulundurulduğunda son derece yetersiz kaldığını ifade etmek mümkündür.

Öte yandan Rus Hükümeti, iş çevrelerine yönelik olarak da Güney Afrika Kalkınma Topluluğu (SADC) ülkeleriyle ilişkilerin geliştirilmesi amacıyla 5 milyar dolarlık bir destek paketi açıklamıştır.²⁷⁴ Ayrıca, geçtiğimiz Nisan ayında SADC ile bir İş Konferansı ve Güney Afrika ile de İş Konseyi toplantısı gerçekleştirilmiş ve görüşmelerde Rusya ile SADC arasında ekonomik iyileşme ve sürdürülebilir kalkınma konusunda birlikte çalışmaların yapılması konusunda görüş birliğine varılmıştır.²⁷⁵ Yine G. Afrika ile bir Dostluk ve Ortaklık Anlaşması imzalanmıştır.²⁷⁶

2000'li yıllarla birlikte Rusya- Mısır ilişkilerinde de önemli hareketliliklerin gözlemlendiğini ifade etmek mümkündür. Hatta Mısır Devlet Başkanı Hüsnü Mübarek, 1990 ve 1997 yıllarında Rusya'yı iki kez ziyaret etmiştir. Mısır, Rusya'nın Arap dünyası ile ilişkilerinde en önemli ülkelerin başında gelmekle birlikte, iki ülkenin birbirlerini stratejik ortak olarak tanımlamaktan kaçınmadıkları görülmektedir.

Mübarek, 1 Kasım 2006'da Rusya'yı bir kez daha ziyaret ederek bu ülkeyle ticaret, teknoloji, turizm alanlarının yanı sıra nükleer teknoloji ve silah transferine ilişkin görüşmelerde bulunmuş, ayrıca Rusya'nın Mısır'a nükleer santral kurması konusunda anlaşmaya varılmıştır. Yine aynı yıl Putin'in de Mısır'ı ziyaret ettiği görülürken, söz konusu ziyaret, Rusya'nın Mısır'a Devlet Başkanı düzeyinde 30 yıl sonra gerçekleştirdiği ilk ziyaret olmuştur.²⁷⁷

Rusya'nın bir diğer petrol zengini Nijerya ile de yakın ilişkiler geliştirdiği gözlemlenirken, iki ülke arasında geçtiğimiz Mart ayında ortak bir Enerji Paketi imzalanmıştır. Bu kapsamda, nükleer enerjinin barışçıl amaçlarla kullanımı konusunda işbirliği yapılması öngörülmektedir.²⁷⁸

²⁷³ www.mid.ru

²⁷⁴ Kester Kenn Klomegah, Trade- Russia: "Africa Should Shake off Mineral Dependency", <http://ipsnews.net/news.asp?idnews=46891>

²⁷⁵ <http://ipsnews.net/news.asp?idnews=46891>

²⁷⁶ www.kremlin.ru/eng

²⁷⁷ www.sis.gov.eg/VR/russia/english/4.htm

²⁷⁸ Detaylar için bkz. <http://allafrica.com/stories/200903200241.html>

Rusya'nın Sovyet döneminden bu yana Libya ile de yakın ilişkileri bulunmaktadır. 1992 yılında BM Güvenlik Konseyi'nin bu ülke hakkında almış olduğu yaptırım kararı, bir dönem söz konusu ülkenin uluslararası politikadan izole edilmesini beraberinde getirirken, Libya'nın Kitle İmha Silahları'na ilişkin programından vazgeçtiğini açıklaması, ilişkileri yeniden normalleştirmiştir.²⁷⁹

Rusya'nın Afrika'daki en büyük ihracat ve ithalat partnerleri; Cezayir, Mısır, Fas ve Nijerya'dır.

Afrika'yla yeniden bağlantıların kurulması ve ilişkilerin güçlendirilmesi kapsamında Eski Devlet Başkanı Putin'in 2006'da G. Afrika ve Fas'ı, 2008 yılında ise Libya'yı ziyaret ettiği görülmüştür. Özellikle Fas ziyaretinde Putin'e çoğunluğunu işadamlarının oluşturduğu 100 kişilik bir heyet eşlik etmiş, Libya ziyaretinin ardından ise Sirte ve Bingazi arasında bir demiryolunun inşası için yaklaşık 3,5 milyar dolarlık bir anlaşma imzalanmıştır.²⁸⁰

Putin, Devlet Başkanlığı döneminde özel sektörün, Afrika'ya yatırım yapmasına ilişkin önemli teşviklerde bulunmuştur. 1998- 2004 yılları arasında Rusya, Afrika ülkelerinin 14 milyar dolarlık borcunu sıfırlamış ve Afrika ülkelerine ticari kolaylıkların sağlanacağını bildirmiştir.²⁸¹ Rus yatırımcılar, enerji alanında özellikle Çinli yatırımcılarla önemli bir rekabet halindedirler. Rusya'nın Zambiya'daki bakır madenlerine de önemli yatırımlar yaptığı görülmektedir.

Putin, G-8 Zirveleri'nde de özellikle eğitim ve sağlık başta olmak üzere Afrika ülkelerine yönelik desteğini yinelemiştir.

Devlet Başkanı Medvedev, bu Haziran ayında Nijerya'yı ziyaret ederek Rus enerji şirketi Gazprom'un Nijerya'ya yapmayı planladığı yatırım konusunu ele alacak, ayrıca Afrika gezisi kapsamında Angola ve Mısır'ı da ziyaret edecektir.

²⁷⁹ www.un.org/News/Press/docs/2004/sc8069.doc.htm

²⁸⁰ Kester Kenn Klomegah, Russia- Africa: Putin Promises Development, But Promotes Business, Inter Press Service, Sep. 9, 2006, <http://en.civilg8.ru/allnews/2334.php>

²⁸¹ <http://en.rian.ru/analysis/20060919/54064445.html>

2002 yılında Rusya'nın kıta ile dış ticareti 900 milyon doların üzerinde olurken, 2006 yılında 2 milyar, 2007'de ise 3 milyar dolar olarak hesaplanmıştır.²⁸² Rusya'nın ayrıca Kuzey Afrika ülkeleriyle önemli silah anlaşmaları bulunmaktadır.²⁸³

2004- 2007 yılları arasında en büyük dört Rus maden şirketinin yalnızca Sahra altı Afrika'daki yatırımları 5 milyar doları aşmıştır. Lukoil, Rosneft ve Stroytansgaz gibi dev petrol şirketleri; Cezayir, Nijerya, Angola ve Mısır ile 3 milyar doları aşan keşif anlaşmaları imzalamışlardır.²⁸⁴

Sonuç olarak, Rusya'nın 90'lı yıllardaki durgunluğunun ardından Afrika ile yeniden ilişkilerine ağırlık verdiği ve daha da önemlisi, Kuzey Afrika ülkeleriyle yakın ilişkilerini muhafaza etmekle birlikte genel bir Afrika politikası geliştirme çabasında olduğu görülmektedir. Ancak, şüphesiz Rusya'nın diğer dış güçler ile rekabet edebilmesi için bu doğrultuda kat etmesi gereken önemli bir mesafe bulunduğunu ifade etmek de mümkündür.

²⁸² www.newsweek.com/id/68910

²⁸³ <http://en.civilg8.ru/allnews/2334.php>

²⁸⁴ <http://www.newsweek.com/id/68910>

SONUÇ

Ekonomik ve siyasi açıdan önde gelen aktörlerle ilişkilerini hızla geliştirmek suretiyle uluslararası politikadaki etkinliğini güç geçtikçe daha yakından hissettiren Afrika, sömürgeciliğin olumsuz izlerini de kapatabilmek yönünde dikkate değer bir çaba sarfetmektedir. Ancak, söz konusu olumsuz izlerin tamamıyla silinmesini de bugün ve yakın gelecek itibarıyla neredeyse imkansız olarak değerlendirmek mümkündür. Birçok otorite tarafından günümüzde kıtadaki sıkıntıların, büyük oranda sömürgecilik döneminin kötü birer mirası olduğu ifade edilmektedir.

Geçmiş dönemde oluşturulan etnik, dinsel, sınıfsal farklılıklar ve coğrafik engeller, bugün halen ciddi birer sorun olarak birçok kıta ülkesinin önünde durmaktadır. Ulusçuluk duygusunun gelişmemesi; aynı ülke içinde birbirine düşman grupların bulunması; bunların neden olduğu uzun süreli iç savaşlar; yıkım, yoksulluk ve az gelişmişlik; devletler arasındaki sınır ve toprak anlaşmazlıkları; doğal kaynakların paylaşımından kaynaklanan sürtüşmeler; kötü yönetim; darbeler ve çeşitli istikrarsızlıklar, sömürgeciliğin günümüze dek ulaşan olumsuz etkileridir.

Soğuk Savaş dönemi ise bağımsızlığını henüz yeni kazanmış olan bölge ülkelerinin eksikliklerini giderebildikleri bir dönem olmamış, ABD ve SSCB'nin rekabete dayalı politikaları, zaten yaygın olan iç ve bölgesel çatışmaları teşvik ederken, silahlanma yarışının arttığı ve ekonomileri zaten iyi olmayan kıta ülkelerinin birçoğunun ciddi krizlere sürüklendiği bir dönem olmuştur. Ayrıca sosyal hizmetler, altyapı, eğitim, sağlık ve cinsiyet eşitsizliği gibi konularda sömürgecilik ve Soğuk Savaş dönemlerinde uygulanan politikaların doğrudan etkileri bulunmaktadır.

Soğuk Savaş'ın sona ermesinin ardından özellikle eski Doğu Bloku ülkelerinde başlayan dalgalanmalar, dış etkilere karşı zayıf ve savunmasız olan Afrika ülkelerini de etkisi altına almıştır. Bu gelişmelerin neticesinde kıtanın temelindeki eşitsizliklerin ve bölünmelerin daha da arttığı görülürken, çok sayıda etnik temelli çatışmalar ve bunun sonucunda mülteci sorunu, ciddi kıtlıklar, insan hakları ihlalleri, devletlerarası sorunlar, eğitim ve sağlık sistemindeki ciddi aksaklıklar, etkileri günümüzde dahi hissedilen büyük sorunları beraberinde getirmiştir. Bir başka ifadeyle, Afrika, hiçbir zaman

uluslararası politikanın merkezinde yer almamasına karşın, uluslararası sistemdeki gelişim ve değişimlerden sürekli olarak olumsuz etkilenen kıtaların başında gelmiştir.

Ekonomik açıdan gelir dağılımının oldukça dengesiz olması, kıta nüfusunun %40'ından daha fazlasının günlük gelirin 1 doların altında olması, Afrika'nın dünya ticaretindeki payının yalnızca %2,4 dolayında olması, yatırım ve yardımların düşük olması, söz konusu olumsuz etkilerin başında gelmektedir. 90'lı yıllar, Afrika'nın kendi kaderine terk edildiği dönem olarak bilinmektedir. Bu dönemde Afrika, dünya genelinde yoksulluğun arttığı tek bölge olmuştur. Son dönemde yakalanan büyüme oranlarının ise kıta ülkelerinde istihdam oluşturmadığı ve yoksulluğun azaltılmasına katkı sağlamadığı görülmektedir. Bu durum, Afrika'nın küreselleşme sürecine entegrasyonunu geciktirmekte ve bölge insanın sosyal açıdan dışlanmasını beraberinde getirmektedir. Özellikle altyapıdaki eksiklikler ve teknolojik yetersizlikler, önemli bir sorun olarak görülmektedir. Kıtadaki altyapıya ilişkin eksikliklerin giderilmesi ise önemli bir zorunluluktur. Bunun yanı sıra, günümüz itibarıyla Milenyum Kalkınma Hedefleri'ne ulaşabilen ülke sayısının da son derece sınırlı olmasını, önemli bir eksiklik olarak nitelendirmek mümkündür.

Son dönemdeki istikrarın sürdürülebilir olması, Afrika'nın dünya ticaretindeki payını artırabilmesi, borçların azaltılabilmesi, kıtaya daha fazla yatırım çekilebilmesi ve yardımların artırılabilmesi büyük önem arz etmektedir.

Soğuk Savaş sonrası Batı dünyası dışında ciddi potansiyele sahip çok sayıda ülkenin Afrika'ya açılımı, Batılı ülkelerin de politikalarını revize etmelerine neden olurken, kıta üzerindeki rekabetin hiçbir dönem olmadığı kadar yoğun olduğunu ifade etmek mümkündür.

Afrika'nın çeşitli enerji kaynakları açısından sahip olduğu muazzam potansiyelin farkında olan ve bölgedeki gelişmeleri dikkatle takip eden dış güçler, geçmişe oranla kıta ülkeleriyle daha kapsamlı ve üst düzey ilişkiler geliştirmeye yönelik politikalar izlemektedirler.

Kıtadaki kaynakların özellikle Orta Doğu'da azalmakta olan kaynaklara da yönelik bağımlılığın azaltılması açısından önemli olduğunu değerlendirmek mümkündür. Ayrıca Afrika'nın önemli bir piyasa olmasının yanı sıra düşük maliyetler,

ucuz hammadde ve işgücü ile birlikte iyi bir turizm potansiyeline de sahip olduğunun da unutulmaması gerekmektedir. Bu kapsamda, Batılı Güçlerin Afrika ile ekonomik ve siyasi ilişkilerin güçlendirilmesine ilişkin stratejiler benimsedikleri, ticari ilişkilerini geliştirmeye yönelik bir takım kanunları yürürlüğe koydukları ve çeşitli eylem planlarının geliştirildiği gözlemlenmektedir. Ayrıca, iktidara gelen yeni yönetimlerin de söz konusu politikaları geliştirerek sürdürdükleri görülmektedir.

AB'nin Afrika ile gerçekleştirdiği iki zirve, ABD Başkanları'nın bölge ülkelerine yönelik geniş kapsamlı ziyaretlerin yanı sıra G-8 Zirveleri'nin gündeminde Afrika'ya sürekli yer verilmesi ve artık ilişkilerin stratejik ortaklık çerçevesinde tanımlanması, Afrika'nın Batı dünyasında daha farklı algılanmaya başladığının önemli bir göstergesidir. Bu süreçte, Afrika ülkelerinin yüksek miktarlarda borçları da silinirken, yatırım ve yardımlarda da önemli artışlar söz konusudur.

Doğulu Güçlerin birçoğunun ise Soğuk Savaş öncesi Afrika ülkeleri ile ekonomik ve siyasi ilişkileri oldukça sınırlı iken, Soğuk Savaş sonrası özellikle diplomatik ilişkilerin tesis edilmesi ile birlikte ilişkilerde önemli gelişmelerin görüldüğünü ifade etmek mümkündür. Söz konusu gelişmeler, ülkeler arasındaki ticaret hacimlerine de yansımakta ve son dönemde özellikle Afrika ile Asya ülkeleri arasındaki yakınlaşmaların stratejik açıdan büyük önem arz ettiği vurgulanmakla birlikte uluslararası ve bölgesel örgütlerin, çeşitli uzmanlık kuruluşlarının çalışmalarının yanı sıra çok sayıda akademik çalışmanın da yapıldığı görülmektedir.

Batılı Güçlerin, Afrika konusunda Doğulu Güçlere nazaran en büyük avantajları; dil, tarihsel, kültürel bağlar, bilgi bağlantıları, personel değişiklikleri olarak görülmekte ve söz konusu faktörler, özellikle ekonomik faaliyetlerde Batılı ülkelere göreceli avantajlar sağlamaktadır. Her ne kadar son dönemde Doğulu güçlerin de personel değişiklikleri konusunda önemli gelişmeler kaydettikleri görülse de söz konusu ülkelerin, bu konuda henüz Batılı güçlere ulaşabildiklerini ifade etmek güçtür. Buna karşın, ilk bakışta Doğulu Güçlerin Afrika'da sömürgeci geçmişlerinin bulunmaması kendileri açısından önemli bir artı olarak değerlendirilebilir. Ayrıca Doğulu Güçlerin, halen gelişmekte olan ülkeler olduklarını göz önünde bulundurduğumuzda söz konusu faktörün de bu süreçte Afrika ülkelerinin ihtiyaçlarının daha iyi analiz edilebilmesine olanak sağlayacağını ifade etmek mümkündür.

Büyük Güçler, iyi ilişkilere sahip oldukları yönetimleri, özellikle askeri açıdan desteklerlerken; iyi ilişkilerinin bulunmadığı yönetimleri ise çeşitli gerekçelerle itham ederek uluslararası kamuoyu önünde kendilerini haklı çıkarmaya çalışmaktadırlar. Bir bölge ülkesinin, büyük güçlerden birisi tarafından desteklenirken, diğer bir büyük güç ya da güçlerce hedef olması, istikrarsızlığın en önemli nedeni olarak görülmektedir. Günümüzde bunun Afrika'daki en uygun örneği Sudan'dır. Ömer el- Beşir'in Çin'le oldukça iyi ilişkilere sahip olmasına ve yapmış olduğu petrol anlaşmalarına karşın Batı dünyası tarafından sürekli soykırım yapan lider olarak kamuoyuna taşınmaktadır. Ömer el- Beşir konusunda Uluslararası İnsan Hakları Mahkemesi'nin devreye sokularak hakkında yargılama kararı alınmasını, Batılı ülkelerin, uluslararası kamuoyunun desteğini almak istemeleriyle de açıklamak mümkündür.

Büyük Güçlerin, Afrika'da izledikleri politikaları, kendi ulusal çıkarları doğrultusunda bölgedeki hegemonyalarını koruma ya da etkilerini arttırma istekleri, çoğu kez kendi kontrollerinde yakın bir ittifak sisteminin oluşturulmasını gerektirmekte, bu da kıtada ciddi bir kamplaşma riskini ortaya çıkartmaktadır. Dış güçler, hedefleri doğrultusunda bölge ülkelerini silahlandırmaktan da çekinmemektedirler. Ancak Afrika Birliği'nin "Afrika Birleşmelidir" sloganı ile uyguladığı aktif ve yapıcı politikaların da günümüz şartlarında bir hayli başarılı olduğunu ifade etmek mümkündür.

Batılı Güçlerin, Sahra altı Afrika ülkelerine demokrasi, insan hakları ve serbest piyasa rejimini ön koşul olarak sundukları görülürken, Doğulu Güçlerin ve özellikle de Çin'in bu türden bir şartının bulunmaması, politikalarda önemli bir ayrımı ortaya çıkarmaktadır.

Afrika kıtasına yönelik ortak bir Batı politikasından bahsedilemeyeceği gibi yine aynı şekilde ortak bir Doğu politikasından bahsetmek de güçtür. Söz konusu ülkeler arasında birçok konuda görüş ayrılığının bulunduğunu ifade etmek mümkündür. Buna karşın Batılı Güçler, diğer ülkelerin Afrika'daki hareketliliklerini dikkatle gözlemlemekte, yukarıda da değinildiği gibi gerekli durumlarda doğrudan işbirliği yaparak ya da ilgili kuruluşları devreye sokmak suretiyle ortak hareket ederek bölgedeki menfaatlerini korumayı amaçlamaktadırlar. Özellikle Çin'in Afrika'daki hızlı yükselişi, bir anlamda Batılı güçleri daha fazla işbirliği yapmaya mecbur bırakmaktadır.

Kıtada barışın ve istikrarın tam olarak sağlanamamasını da uluslararası sistemdeki ilişkilerin karmaşık yapısıyla açıklamak mümkündür.

Global sistemdeki karmaşık karşılıklı bağımlılık, BM başta olmak üzere diğer uluslararası örgütlerde bölünmelere neden olurken, bu kuruluşların arabuluculuk rollerini yeterince yerine getirememelerini de beraberinde getirmektedir.

Afrika ülkelerinin ise çıkarlarını daha iyi hesapladıkları ve politikalarını da bu çerçevede geliştirdikleri görülmektedir. Dolayısıyla, Büyük Güçlerin, Afrika üzerindeki rekabette başarılı olabilmeleri için Afrika politikalarında yeterli ve güncel enformasyona sahip olmaları, kıta ülkelerinin günümüzdeki ihtiyaçlarını doğru bir biçimde analiz edebilmeleri büyük zorunluluk arz etmektedir.

Özetle Afrika, sömürgeciliğin neden olduğu çok sayıda sorunun yanı sıra küreselleşmenin getirdiği olumsuzluklarla mücadele ederken, yakın dönemde birçok ülkenin dış politikasında büyük önem arz etmekte ve yeniden önemli bir “mücadele alanı” olarak görülmektedir.

Afrika’yı tasvir eden sözcükler; çatışma, savaş, yoksulluk, hastalık ve istikrarsızlık iken, Milenyum Kalkınma Hedefleri’nin yakalanabilmesi durumunda bu olumsuz tablo değişerek; yerini uzlaş, barış, kalkınma ve refaha bırakacaktır. Son dönemde bazı ülkelere sağlanan olumlu gelişmelerin, diğer ülkelere de bir umut kapısı olabilmesi açısından büyük önem taşıdığı bir gerçektir. G. Afrika Cumhuriyeti’nin milli bir mucize olarak tanımlanan gelişimi ve Botsvana’nın demokrasi alanında yakalamış olduğu istikrar, zamanla kıtanın diğer ülkelerine de yayılabildiği takdirde, Afrika’nın 21. yüzyılda hak ettiği konuma ulaşabilmesi ve modern dünyanın yükselen değeri konumuna erişebilmesi mümkün olacaktır.

KAYNAKÇA

Kitaplar

Adebajo, Adekeye, Building peace in West Africa: Liberia, Sierra Leone, and Guine-Bissau, International Peace Academy occasional paper series, 2002

Africa Insight, Development Through Knowledge, Africa Institute of South Africa, June 2008

Arı, Tayyar, Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika, 4. Baskı, İstanbul Alfa Yayınları, 2001

Aryeetey, Ernest; Court Julius; Nissanke, Machiko; Weder, Beatrice (Edited by), Asia and Africa in the Global Economy, United Nations University Press, 2003

Asante, Molefi Kete, The history of Africa: The Quest for Eternal Harmony, Routledge, 2007

Asian Foreign Direct Investment in Africa, Towards a New Era of Cooperation among Developing Countries, UNCTAD& UNDP, United Nations Publications, 2007

Azam, Jean- Paul, Trade, Exchange Rate, and Growth in Sub- Saharan Africa, Cambridge University Press, 2007

Bassey, Celestine Oyom & Oshita, Oshita O. (Ed.), Conflict Resolution, Identity Crisis and Development in Africa, Malthouse Press Limited, 2007

Berman, Eric G and Sams, Katie E., Peacekeeping in Africa: Capabilities and Culpabilities, United Nations Publications: Geneva, 2000

Cohen, Herman J. Intervening in Africa, Superpower Peacemaking in a Troubled Continent, 1st Published in Great Britain by Macmillan Press Ltd. 2000, 1st Published in the United States of America by St. Martin's Press, 2000

Collins, Robert Oakley& Burns, James M., A history of sub- Saharan Africa, Cambridge University Press, 2007

Collins, Robert O. (Ed.), Historical Problems of Imperial Africa, Updated and Expanded Edition, Markus Wiener Publishers Princeton, 2007

Cooper, Frederick, Africa since 1940: the Past of the Present, Cambridge: Cambridge University Press, 2002

Coquery- Vidrovitch, Catherine, the history of African cities South of the Sahara, Mary, Baker (translated by), Markus Wiener Publishers, 2005

Dedeoğlu, Beril, Uluslararası Güvenlik ve Strateji, İstanbul: Derin Yayınları, 2003

Development Challenges in sub-Saharan Africa and post-conflict countries, Department of Economic and Social Affairs, United Nations Publication, New York, 2005

Elredge, Elizabeth A. Power in Colonial Africa, University of Wisconsin Press, 2007

Engel, Ulf, Germany's Africa policy revisited: interests, images and incrementalism, Münster: Lit, 2006

Economic Report on Africa 2007, Accelerating Africa's Development through Diversification, United Nations Economic Commission for Africa, 2007

Economic Development in Africa, Rethinking the Role of Foreign Direct Investment, United Nations Publications, 2005

Francis, David J. Uniting Africa, Building Regional Peace and Security System, Ashgate Publishing Limited, 2006

Furley, Oliver, May, Roy, Ending Africa's wars: progressing to peace, Aldershot: Ashgate, 2006

Goldstein, Andrea, Pinaud, Nicolas, Reisen, Helmut & Chen, Xiaobao, The Rise of China and India, What's in it for Africa? Development Centre Studies, OECD Publishing, 2006

Habeeb, William Mark, Civil Wars in Africa, Mason Crest Publishers, Broomall, 2007

Hyden, Goran, African Politics in Comparative Perspective, Cambridge University Press, 2006

Kennedy, Paul, Büyük Güçlerin Yükseliş ve Çöküşleri (16. Yüzyıldan Günümüze Ekonomik Değişim ve Askeri Çatışmalar), Çeviren: Birtane Karanakçı, 8. Baskı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2001

Khadiagala, Gilbert M. & Lyons, Terrence, African Foreign Policies, Power and Process, Lynne Rienner Publishers, 2001

Kissinger, Henry, Diplomasi, İbrahim H. Kurt (Çev.), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1998

Klare, Michael T., Kaynak Savaşları, Çev. Özge İnciler, Devin Yayınları, 2005

Kweku, Ampiah, The dynamics of Japan's relations with Africa: South Africa, Tanzania and Nigeria, London: Routledge, 1997

Kyambalesa, Henry & Hounnikpo, Mathurin C. Economic integration and development in Africa, Aldershot: Ashgate, 2006

Lewis, Scott, Rejuvenating or Restraining Civil War: The role of external actors in the war economies of Sudan, Bonn International Center for Conversion, 2004

- Lunn, Jon, *The African Great Lakes Region: An End to Conflict*, House of Commons Library, 2006
- Makinda, Samuel M, Okumu, F. Wafula, African Union, *Challenges of globalization, security, and governance*, Routledge Taylor& Francis Group, 2008
- Mcnamee, Terence, (Ed.), *Trade, development and security in Africa*, London: Whitehall, 2005
- McNeill, William H., *Dünya Tarihi*, Alaeddin Şenel (çev.), Ankara: İmge Kitabevi, 2001
- Meek, Sarah, (Ed.), *African Security Review*, Vol: 15, No:4, Institute for Security Studies, 2006
- Nkrumah, Kwame, *Africa must unite*, London: Heinemann, 1963
- Northrup, David, *Africa's discovery of Europe: 1450- 1580*, Oxford: Oxford University Press, 2002
- Nugent, Paul, *Africa Since Independence, A Comparative History*, PALGRAVE MACMILLAN, 2004
- Porter, Elisabeth, Robinson, Gillian, Smyth, Marie, Schnabel, Albrecht& Osaghae, Eghosa, *Researching conflict in Africa*, United Nations University Press, 2005
- Razafimahefa, Ivohasina F. *International competitiveness in Africa: Policy Implications in sub- Saharan Region*, Berlin: Springer, 2007
- Rothchild, Donald& Keller, Edmond J. *Africa- US Relations, Strategic Encounters* Lynne Rienner Publishers, 2006
- Sönmezoğlu, Faruk (Der.), Deniz Ülke Arıboğan, Gülden Ayman, Beril Dedeoğlu (Haz.), *Uluslararası İlişkiler Sözlüğü*, 2. Basım, İstanbul Der Yayınları, 1996
- Taylor, Ian, *China and Africa: engagement and compromise*, London: Routledge, 2006
- Thomas, Caroline& Wilkin, Peter, *Globalization, Human security, and the African experience*, Boulder [etc.] Lynne Rienner, 1999
- United Nations, *Africa and the Millenium Development Goals*, 2007 Update
- United Nations, *Meeting the Challenges of a Changing World*, United Nations Publications, New York, 2006
- Wallerstein, Immanuel, *Africa: the politics of independence and unity*, 2nd edition, *The Canadian Review of Sociology and Anthropology*, 2006
- Wambugu, Lydia& Adem, Getachew, *Rights of Children in Conflict*, Institute for Security Studies, 2008

Wisner, Ben, Toulmin, Camila & Chitiga, Rutendo (Ed.), Towards a New Map of Africa, Earthscan in the UK and USA, 2005

Wodon, Quentin, Growth and poverty reduction, World Bank Working Paper, 2007

Wood, Geoffrey & Brewster, Chris, (Ed.), Industrial Relations in Africa, Palgrave Macmillan, 2007

Makaleler

Accelerating Regional Integration in Africa, Economic Commission for Africa, 2004

African Governance Report, Economic Commission for Africa, UNECA Publications, 2005

Akinrinade, Sola, "Africa and the United Nations", Sola Akinrinade and Amadu Sesay (Ed.), **Africa in the Post- Cold War International System** içinde, PINTER, 1998

Alden, Chris, Large, Dan & De Oliveira, Ricardo Soares, China Returns to Africa: Anatomy of an Expansive Engagement, Real Instituto Elcano, 2008

Andres, Antonio Sanchez, Political- Economic Relations Between Russia and North Africa, Real Instituto Elcano, 2006

Anshan, Li, China and Africa: Policy and Challenges, World Security Institute, 2007

Besada, Hany, Wang, Yang & Whalley, John, China's Growing Economic Presence in Africa, The Centre for International Governance Innovation, October 2008

Boahen, A. Adu, "The Colonial Impact", Robert O. Collins (Ed.), **Historical Problems of Imperial Africa** içinde, Updated and Expanded Edition, 2007, Markus Wiener Publishers Princeton

Carney, Timothy, Sudan's Comprehensive Peace Agreement, USIP's Special Report, November 2007

Coles, Julius, "Africa: Americans Shouldn't Give Up on Africa", www.allAfrica.com, 10 March, 2008

Cedrig, de Coning, Peace Operations in Africa: the Next Decade, Norwegian Institute of International Affairs, 2007

Chau, Donovan C. Political Warfare in Sub- Saharan Africa: U.S. Capabilities and Chinese Operations in Ethiopia, Kenya, Nigeria, and South Africa, Strategic Studies Institute, March 2007

Cheru, Fantu, "Africa- US Relations, Aid and Trade Policies: Shifting the Debate", Donald Rothchild & Edmond J. Keller (Ed.), **Africa- US Relations, Strategic Encounters** içinde, Lynne Rienner Publishers, 2006

China's Interest and Activity in Africa's Construction and Infrastructure Sector, Centre for Chinese Studies, Stellenbosch University, November 2006

China's African Policy: Opportunity and Challenge for European Development Cooperation, German Development Institute, 2006

Clapham, Christopher, "Ethiopia and Eritrea: Insecurity and Intervention in the Horn", Oliver Furley & Roy May, **African Interventionist States** içinde, 2001, Ashgate Publishing Ltd

Cleaver, Gerry & Massey, Simon, "DRC: Africa's Scramble for Africa", Oliver Furley & Roy May (Ed), **African Interventionist States** içinde, Ashgate Publishing Ltd, 2001

Deng, Francis M. & Medani, Khalid M., "Civil War and Identity in Sudan's Foreign Policy", Edmond J. Keller & Donald Rothchild (Ed.), **Africa in the New International Order** içinde, Lynne Rienner Publishers, London, 1996

DeLisle, Jacques, Africa: China's quest for resources and influence, Foreign Policy Research Institute- FPRI, 2007

Disenyana, Tsidiso, China in Africa: Energy Sector, Kenya Case Study, South African Institute of International Affairs, Occasional Paper, No:22, February 2009

Dumoye, Ayo, "Ethnicity, political stability and economic development in Africa", Prof. Celestine Oyom Basse & Dr. Oshita O. Oshita (Ed.), **Conflict Resolution, Identity Crisis and Development in Africa** içinde, Malthouse Press Limited, Lagos, Benin, Ibadan, Jos, Oxford, Zaria, 2007

Enhancing Africa's Competitiveness: Policy Issues in Natural Resources and Science and Technology, Economic Commission for Africa, June 2001

Faller, Francis, "Universal Primary Education in Sub-Saharan Africa: Achievable or impossible target?", Francis Nwonwu (Ed.) **The Millennium Development Goals, "Achievements and prospects of meeting the targets in Africa"** içinde, Africa Institute of South Africa, 2008

Gattamorta, Maria Egizia, Africa: A Troubled Continent Between Past and Future, Quarterly, July 2006

Goldstein Andrea, Pinaud, Nicolas, Reisen, Helmut & Chen, Xiaobao, The Rise of China and India, What's in it for Africa? Development Centre Studies, OECD Publishing, 2006

Grünfeld, Leo A. & Swindal, Lars C. Patterns of Trade and Foreign Direct Investment in Africa, Norwegian Institute of International Affairs, December 2000

Healy, Sally& Plaut, Martin, Ethiopia and Eritrea: Allegic to Persuasion, Chatham House, June 2004

International Crisis Group, Ethiopia and Eritrea: Preventing War, 22 December 2005

International Crisis Group, Ethiopia and Eritrea: War or Peace?, 24 September 2003

İbrahim, Omar El Samani El Sheikh, “Sahra altı Afrika ile Yüksek Öğrenimde Ortaklığa Doğru”, Doç. Dr. Ahmet Kavas, Ufuk Tepebaş (Ed.), **Sahra altı Afrika** içinde, TASAM Yayınları, 2007

İnat, Kemal, Gieler, Wolfgang, “Ruanda: “Ortadoğu” Afrika’da Katliamlar Ülkesi” Kemal İnat, Burhanettin Duran, Muhittin Ataman (Ed.), **Dünya Çatışma Bölgeleri** içinde, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2004

Keller, Edmond J., “Introduction: Toward s New African Political Order”, Edmond J. Keller& Donald Rothchild (Ed.), **Africa in the New International Order** içinde, Lynne Rienner Publishers, 1996

Kennedy, Paul, Büyük Güçlerin Yükseliş ve Çöküşleri (16. Yüzyıldan Günümüze Ekonomik Değişim ve Askeri Çatışmalar), 8. Baskı, Birtane Karanakçı (çev.), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2001

Klomegah, Kester Kenn, Trade- Russia: “Africa Should Shake off Mineral Dependency”, <http://ipsnews.net/news.asp?idnews=46891>

Kotsopoulos, John, The EU and Africa: coming together at last? European Policy Centre, July 2007

Kotsopoulos, John, Sidiropoulos, Elizabeth, Continental Shift? Redefining EU- Africa relations, European Policy Centre, November 2007

Lee, Margaret C. Melber, Henning, Naidu, Sanusha& Taylor, Ian, China in Africa, Melber, Henning (Compiled by), Nordiska Afrika Institutet, Uppsala, 2007

Lewis, Scott, Rejuvenating or Restraining Civil War, The role of external actors in the war economies of Sudan, Bonn International Centre for Conversion, 2004

Moseley, William G.& Logan, B. Ikubolajeh, “Food Security”, Ben Wisner, Camila Toulmin,& Rutendo Chitiga (Ed.), Towards a New Map of Africa içinde (133- 149), Earthscan in the UK and USA, 2005

Naidu, Sanusha, China- African Relations in the 21st Century: A “Win- Win” Relationship, Henning Melber (Compiled by), China in Africa, Nordiska Afrikain Institutet, Uppsala, 2007

Nuru, Zahra, “Sahra altı Afrika’da Sağlık Sorunları, Kalkınma Yardımlarının Rolü, Zorluklar ve Fırsatlar”, Doç. Dr. Ahmet Kavas, Ufuk Tepebaş (Ed.), **Sahra altı Afrika** içinde, TASAM Yayınları, 2007

Obasanjo, Olusegun, “A Balance Sheet of the African Region and the Cold War”, Edmond J. Keller& Donald Rothchild, **Africa in the New International Order** içinde, Lynne Rienner Publishers, 1996

Obi, Cyril I., “Foreign Interests and Environmental Degradation”, Donald Rothchild& Edmond J. Keller (Ed.), **Africa- US Relations, Strategic Encounters** içinde, Lynne Rienner Publishers, 2006, s.167

Patey, Luke, (Ed.), **Oil Development in Africa: Lessons for Sudan After the Comprehensive Peace Agreement**, DIIS Report, 2007

Park, Yoon Jung, **Chinese Migration in Africa**, South African Institute of International Affairs, Occasional Paper, No: 24, January 2009

Robinson, Ronald& Gallagher, John, “The Meaning of Fashoda”, Robert O. Collins (Ed.), **Historical Problems of Imperial Africa** içinde, Updated and Expanded Edition, 2007, Markus Wiener Publishers Princeton

Sally Healy, Martin Plaut, **Ethiopia and Eritrea: Allegic to Persuasion**, Clatham House, Ocak 2007

Sarr, Makha Dado, “Afrika’daki Bölgesel Entegrasyon’un İncelenmesi ve Dış Ortaklık”, Ufuk Tepebaş (Ed.), **Türk ve Afrikalı Sivil Toplum Kuruluşları (STK’lar)** içinde, İstanbul: TASAM Yayınları (Henüz Yayınlanmamıştır)

Shikwati, James, “Doğu Afrika’daki Ekonomik Gelişim ve Kalkınma Yardımları”, Doç. Dr. Ahmet Kavas ve Ufuk Tepebaş (Ed.), **Sahra altı Afrika** içinde, İstanbul: TASAM Yayınları, 2007

Simonia, Nodari, **The West’s Energy Security and the Role of Russia**, Russia in Global Affairs, Vol. 2, No. 3, July- September, 2004

Singh, Sushant K. **India and West Africa: A Burgeoning Relationship**, Chatham House, April 2007

Sow, Abdoul Kader, II. Uluslararası Türk- Afrika Kongresi’nde Sunduğu Açılış Konuşması, Doç. Dr. Ahmet Kavas, Ufuk Tepebaş (Ed.), **Sahra altı Afrika** içinde TASAM Yayınları, 2007

Tall, Ahmedou, “Sahra altı Afrika’nın Ekonomik Gelişimi ve Kalkınma Yardımları: Gine Cumhuriyeti Örneği”, Doç. Dr. Ahmet Kavas, Ufuk Tepebaş (Ed.), **Sahra altı Afrika** içinde, TASAM Yayınları, 2007

Taylor, Ian, **Beijing’s Arms and Oil Interests in Africa**, The Jamestown Foundation, October 2005

Thembo, Fletcher, **Where next for TICAD: Building lasting partnerships**, Overseas Development Institute, May 2008

Thomas, Scott, "Africa and the end of the Cold War: an overview of impacts", Sola Akinrinade& Amadu Sesay (Ed.), **Africa in the Post- Cold War International System** içinde, Pinter London&Washington, 1998

Tepebaş, Ufuk, Hindistan- Afrika Forumu Zirvesi ve Gelişen İlişkiler, 14/04/2008, www.tasam.org/index.php?altid=2276

Tepebaş, Ufuk, 10. Afrika Birliği Zirvesi, 07/02/2008, www.tasam.org/index.php?altid=2157

Tepebaş, Ufuk, George W. Bush'un Afrika Gezisi ve 11 Eylül Sonrası ABD'nin Afrika'ya Yaklaşımı, 25/02/2008, www.tasam.org/index.php?altid=2192

Tepebaş, Ufuk, Kahire'den Lizbon Zirvesi'ne Stratejik Ortaklıktan Siyasal Ortaklığa Avrupa Birliği- Afrika Birliği İlişkileri, 13/12/2007, www.tasam.org/index.php?altid=1991

Tepebaş, Ufuk, Bölgesel Sorunların Çözümünde Uluslararası Örgütlerin Rollerini, Stratejik Öngörü, TASAM Yayınları, Sayı 10, Yıl 2007

Tepebaş, Ufuk, Önümüzdeki 50 Yıl İçinde İnsanlığı Bekleyen Küresel Tehditler, 21/03/2006, <http://www.tasam.org/index.php?altid=1337>

Thomas, Scott, "Africa and the end of the Cold War: an overview of impacts", Sola Akinrinade&Amadu Sesay (Ed.), **Africa in the Post- Cold War International System**, Pinter London&Washington, 1998

Woodward, Peter, "Sudan", Oliver Furley& Roy May (Ed.), **African Interventionist States** içinde, Ashgate Publishing Ltd, Aldershot, 2001

Yassin, Hussein Abdelgalil Mohamed, "Sudan'daki Barış ve Çatışma Durumu", Ufuk Tepebaş (Ed.), **Türk ve Afrikalı Sivil Toplum Kuruluşları** içinde, TASAM Yayınları, (Henüz Yayınlanmamıştır)

Yener, Ahmet Mahir, "Sahra altı Afrika ile Türkiye Arasındaki Ekonomik- Ticari İlişkiler ve Kalkınma Yardımlarının Rolü", Doç. Dr. Ahmet Kavas, Ufuk Tepebaş (Ed.), **Sahra altı Afrika** içinde, TASAM Yayınları, 2007

United Nations, The Millenium Development Goals Report, United Nations Department of Economic and Social Affairs (DESA), New York, 2008

United Nations, Africa and the Millenium Development Goals, 2007 Update

Zhimin, Chen& Junbo, Jian, Chinese Proviences as Foreign Policy Actors in Africa, South African Institute of International Affairs, Occasional Paper, No:22, January 2009

İnternet Kaynakları

<http://www.africaleadership.org>

<http://www.africanews.com>

www.africa-union.org

www.africom.mil

<http://www.agoa.gov/index.html>

www.allafrica.com

www.aprm.org.za/

<http://www.auswaertipes.amt.de/diplo/en/Aussenpolitik/RegionaleSchwerpunkte/Afrika/G8Aktionsplan2002.pdf>

www.cadfund.com/en/index.asp

www.cewarn.org

<http://www.chinaembassy.org.zw/eng/zt/zgdwzc/t343970.htm>

<http://commerce.nic.in>

<http://www.dfa.gov.za/foreign/Multilateral/africa>

www.dfa.za

<http://dtm.gov.tr>

<http://www.eac.int/>

www.ecosap.ecowas.int

<http://en.civilg8.ru/allnews/2334.php>

www.ecowarn.org

www.ecowas.int/spot/fr/empabb

<http://en.rian.ru/analysis/20060919/54064445.html>

http://www.eu2007.pt/UE/vEN/Notificias_Documentos/20071209declaracolisboa.htm

http://www.eu2007.pt/UE/vEN/Reunioes_Eventos/ChefesEstado/EUAfrica.htm

www.fao.org

<http://www.fmprc.gov.cn/zflt/eng/zt/zgdfzccwj/t230479.htm>

http://www.g8italia2009.it/G8/Home/VersoIlVerticeG8/G8-G8_Layout_locale1199882116809_Summit2008Giappone.htm

<http://www.icc-cpi.int/Menus/ICC?lan=en-GB>

<http://www.ifrc.org/Docs/pubs/idr/ougadougou-declaration.pdf>
http://www.igad.org/index.php?option=com_content&task=view&id=258&Itemid=65
<http://ipsnews.net/news.asp?idnews=46891>
<http://www.issafrica.org/cdterro/english1.htm>
www.kremlin.ru/eng
<http://mdgmonitor.org>
<http://www.fundforpeace.org>
<http://www.mofa.go.jp/policy/economy/summit/2008/news/summary.html>
<http://programmes.comesa.int/index>
www.sadc.int/opds
<http://www.odci.gov/cia/di/speeches/42842197.html>, 4 Ocak 1999
<http://www.state.gov/p/af/>
<http://www.mofa.go.jp>
<http://mea.gov.in/indafrica2008/09dc01.htm>
<http://meaindia.nic.in>
www.mid.ru
www.newsweek.com/id/68910
www.pepfar.gov/
www.state.gov/resources
www.sis.gov.eg/VR/russia/english/4.htm
www.tasam.org
<http://www.ticad.net/>
<http://www.un.org>
www.whitehouse.gov/infocus/africa/trip2008
<http://www.worldbank.org/>
www.wto.org